

หน่วยที่ 8

บริบทการเมืองของประเทศไทย

อาจารย์พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร

ชื่อ อาจารย์พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร

วุฒิ ร.บ. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ศ.บ. (ประวัติศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

หน่วยที่เขียน หน่วยที่ 8

แผนการสอนประจำหน่วย

ชุดวิชา อาเซียนเบื้องต้น

หน่วยที่ 8 บริบทการเมืองของประเทศไทย

ตอนที่

8.1 บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1950-1960

8.2 บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1970

8.3 บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1980

8.4 บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1990

แนวคิด

1. ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การเมืองแตกต่างจากประเทศอื่นในภูมิภาค ด้วยความที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตกทำให้กระบวนการในการสร้างชาติและชาตินิยมมีความแตกต่างไปจากประเทศเพื่อนบ้าน จุดเปลี่ยนที่สำคัญทางการเมืองของไทยคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1932 ที่มุ่งจะเปลี่ยนประเทศให้เป็นประชาธิปไตยตามแบบตะวันตก แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้ก่อการเองและระหว่างผู้นำทหารที่เข้ามามีบทบาททางการเมือง ในสภาวะของสงครามเย็นระยะแรกไทยพยายามรักษาความเป็นกลาง แต่ด้วยปัญหาการเมืองภายในและภัยคอมมิวนิสต์จากจีนทำให้ผู้นำทหารไทยเลือกที่จะเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเพื่อความมั่นคงทางอำนาจของตนเองและเพื่อป้องกันไทยจากคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน

2. การเมืองภายในของประเทศไทยยังคงสับสนอดอำนาจอยู่ในกลุ่มผู้นำทหาร แต่จากผลการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ประชาชนไทยโดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นจนกระทั่งมีความเคลื่อนไหวโดยการชุมนุมประท้วงในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 และสามารถล้มรัฐบาลเผด็จการทหารได้ในที่สุด แต่การมีรัฐบาลพลเรือนท่ามกลางปัญหาภัยคอมมิวนิสต์จากภายนอก ประกอบกับการได้เห็นพลังของมวลชนในการเรียกร้องประชาธิปไตย ทำให้ผู้นำพลเรือนหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ภายในจนกระทั่งเกิดการล้อมปราบนักศึกษาที่พยายามต่อต้านการกลับมาใช้อำนาจของทหารในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 ในตอนต้นทศวรรษ 1970 ไทยปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะกับจีนและเวียดนาม เนื่องจากการที่สหรัฐอเมริกาเริ่มถอนตัวออกจากภูมิภาคและกระแสเรียกร้องของประชาชนภายในประเทศ

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน แต่ท้ายที่สุดแล้วไทยก็ต้องปรับท่าทีอีกครั้งหนึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์เวียดนามรุกรานกัมพูชาใน ค.ศ. 1979

3. การเมืองไทยเกือบตลอดทศวรรษนี้เป็นการประสานผลประโยชน์กันระหว่างกลุ่มข้าราชการกับกลุ่มนักการเมือง จึงถูกขนานนามว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” เมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นสู่อำนาจใน ค.ศ. 1980 ประสบความสำเร็จใจการดึงนักศึกษาที่หลังเหตุการณ์ ค.ศ. 1976 ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์กลับมาได้ แต่ด้วยปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำทหารและปัญหาเศรษฐกิจทำให้พลเอกเปรมต้องลงจากอำนาจ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1988 รัฐบาลนี้ถูกกล่าวหาว่ามีการทุจริตสูงจนนำไปสู่การรัฐประหารใน ค.ศ. 1990 ตลอดทศวรรษ 1980 ไทยร่วมกับอาเซียนเพื่อต่อต้านเวียดนามอย่างแข็งขันโดยใช้วิธีทางการทูตเพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากนานาชาติ แต่ช่วงปลายทศวรรษในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชายได้เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทยโดยการหันมาเน้นนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า”

4. หลังการรัฐประหาร ค.ศ. 1990 ยิ่งทำให้เกิดความหวาดระแวงที่ทหารจะสืบทอดอำนาจ ดังนั้นการที่พลเอกสุจินดาซึ่งได้ประกาศว่าจะไม่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีผิดคำพูด จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวประท้วงของประชาชนในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ค.ศ. 1992 และเป็นอีกครั้งหนึ่งที่จบลงด้วยความรุนแรงแต่ก็นำไปสู่การมีรัฐบาลพลเรือนและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับหนึ่งของไทย ในด้านเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูสืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 จนทำให้ไทยคาดหวังจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่กลับต้องสะดุดลงและไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจครั้งสำคัญใน ค.ศ. 1997 สำหรับความสัมพันธ์ในกลุ่มอาเซียนแม้ว่าในทศวรรษนี้ไทยจะไม่ได้แสดงบทบาทนำอีกต่อไป แต่ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจของอาเซียนมีความโดดเด่นอย่างมาก มีการรับสมาชิกใหม่โดยไม่คำนึงถึงอุดมการณ์ทางการเมืองสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการเมืองโลกที่หันมาให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจมากกว่าความมั่นคง โดยความสัมพันธ์ไม่ได้จำกัดเฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังขยายไปถึงประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกด้วย

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาหน่วยที่ 8 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายปัญหาการเมืองภายในของไทยที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย
ได้

2. อธิบายปัญหาการเมืองภายในที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทยในทศวรรษ 1970 ได้

3. อธิบายบทบาทของไทยในการแก้ปัญหาแกมพูชาในช่วงทศวรรษ 1980 ได้

4. อธิบายการเปลี่ยนแปลงนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยที่ได้รับผลกระทบจากการเมืองโลกได้

กิจกรรมระหว่างเรียน

1. ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนหน่วยที่ 8

2. ศึกษาเอกสารการสอนตอนที่ 8.1-8.4

3. ปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายในเอกสารการสอนแต่ละตอน

4. ฟังรายการวิทยุกระจายเสียง

5. ชมรายการวิทยุโทรทัศน์

6. เข้ารับบริการการสอนเสริม (ถ้ามี)

7. ทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนหน่วยที่ 8

สื่อการสอน

1. เอกสารการสอน

2. แบบฝึกปฏิบัติ

3. รายการสอนทางวิทยุกระจายเสียง

4. รายการสอนทางวิทยุโทรทัศน์

5. การสอนเสริม (ถ้ามี)

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนและหลังเรียน

2. ประเมินผลจากกิจกรรมและแนวตอบท้ายเรื่อง

3. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

เมื่ออ่านแผนการสอนแล้ว ขอให้ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน

หน่วยที่ 8 ในแบบฝึกปฏิบัติ แล้วจึงศึกษาเอกสารการสอนต่อไป

ตอนที่ 8.1

บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1950-1960

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 8.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

8.1.1 การก่อรัฐประหารไทยและลัทธิชาตินิยม

8.1.2 การร่วมก่อตั้งอาเซียน (1967): วัตถุประสงค์และความคาดหวัง

8.1.3 นโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น

แนวคิด

1. ประเทศไทยในฐานะที่เป็นรัฐชาติอย่างในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทั้งในแง่ความเป็นรัฐชาติและชาตินิยม ซึ่งไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่ปรากฏตามธรรมชาติทั้งพรมแดน เชื้อชาติ เมื่อรัฐถูกสร้างขึ้นแล้ว จำเป็นจะต้องสร้างความเป็นเอกภาพและความรู้สึกร่วมของคนในชาติผ่านกระบวนการชาตินิยม กรณีของไทยการถือกำเนิดของรัฐชาติและลัทธิชาตินิยมแตกต่างจากประเทศในภูมิภาคเนื่องจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการเรียกร้องเอกราช แต่ชาตินิยมไทยถูกสร้างผ่านประวัติศาสตร์และความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

2. ไทยมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศครั้งสำคัญอันเป็นผลมาจากทั้งสถานการณ์การเมืองภายในประเทศและภัยคอมมิวนิสต์จากต่างประเทศ จากเดิมก่อน ค.ศ. 1950 ไทยพยายามวางตัวเป็นกลางระหว่างเพื่อนบ้านกับมหาอำนาจ แต่เมื่อสถานการณ์การเมืองภายในประเทศ โดยเฉพาะความมั่นคงในอำนาจของผู้นำทหารเริ่มสั่นคลอน ทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องหันมาดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรกับประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้าน

3. ประเทศไทยในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1950-1960 ซึ่งเป็นช่วงเวลาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และโลกเข้าสู่สงครามเย็น แม้ว่าไทยจะไม่เคยตกเป็นอาณานิคมชาติตะวันตก แต่ก็มีควมหวาดกลัวการแทรกแซงจากมหาอำนาจเช่นเดียวกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้

เกิดความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือกันในภูมิภาคจนมีการก่อตั้งอาเซียนขึ้นใน ค.ศ. 1965 แต่ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มของประเทศที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันไทยก็สร้างความสัมพันธ์อันดีกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาควบคู่ไปด้วย

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 8.1 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายกระบวนการก่อรัฐชาติไทยและลัทธิชาตินิยมได้
2. อธิบายความเปลี่ยนแปลงของนโยบายต่างประเทศไทยระหว่างก่อนและหลัง ค.ศ. 1950 ได้
3. อธิบายความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างไทยกับประเทศในภูมิภาคภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจได้

ความนำ

การศึกษาอาเซียนพื้นฐานจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองหรือในชุดวิชานี้เรียกว่า บริบททางการเมือง ในทุกประเทศที่ประกอบกันเป็นประชาคมอาเซียน การในแต่ละประเทศซึ่งมีเงื่อนไขบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองแตกต่างกันออกไปย่อมส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการเข้าเป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน ดังนั้น การศึกษาบริบทการเมืองในแต่ละประเทศสมาชิกจะช่วยต่อเติมภาพประวัติศาสตร์และพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลาของประชาคมนี้

สิ่งหนึ่งที่ประเทศสมาชิกอาเซียนมีพื้นฐานร่วมกันก็คือ การพัฒนาไปสู่ความเป็น “รัฐชาติ” (nation-state) ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน นั่นคือ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองท่ามกลางบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เรียกว่า ยุคสงครามเย็น การก่อรัฐชาติจึงสัมพันธ์กับอุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศ ทั้งยังกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการก่อตัวขององค์กรระหว่างประเทศอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ในหน่วยนี้จะนำเสนอบริบทการเมืองที่สำคัญของประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลาและความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับการก่อตัวของประชาคมอาเซียน

เรื่องที่ 8.1.1

การก่อรัฐชาติไทยและลัทธิชาตินิยม

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก่อนหน้าการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งตัวแสดงในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังประกอบด้วยหน่วยการปกครอง 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) รัฐชาติ และ 2) รัฐโบราณกับจักรวรรดิ หน่วยการปกครองทั้งสองแบบมีความแตกต่างที่สำคัญ คือ การมีขอบเขตทางกายภาพที่ชัดเจนของรัฐชาติ (territoriality) เอกภาพทางการเมืองการปกครอง (political unity) และอำนาจอธิปไตยที่เป็นอิสระ (sovereignty) แตกต่างจากรัฐโบราณและจักรวรรดิที่การปกครองมีลักษณะกระจายอำนาจ การควบคุมอำนาจไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่กษัตริย์หรือจักรพรรดิ ขอบเขตอำนาจ

ไม่ชัดเจน ที่สำคัญคือ ความชอบธรรมในการปกครองขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ก่อให้เกิดการแย่งชิงอำนาจ อยู่เสมอ¹

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โฉมหน้าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป ตัวแสดงหลักในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเกือบทั้งหมดเป็น “รัฐชาติ” ซึ่งเกิดจากการล่มสลายของจักรวรรดิอย่างจักรวรรดิออตโตมันกับจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี รวมถึงบรรดาประเทศที่ครั้งหนึ่งเคยตกเป็นอาณานิคม ต่างก็ทยอยประกาศเอกราช อย่างไรก็ตาม รัฐเอกราชใหม่เหล่านี้ขาดความมั่นคงจากปัญหาภายใน ประกอบกับการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจที่ขณะนั้นแบ่งออกเป็น 2 ขั้ว ตามอุดมการณ์ทางการเมือง อันจะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศตามอุดมการณ์ทางการเมือง แม้ว่าในระยะแรกจะถูกแทรกแซงจากมหาอำนาจทั้งสองฝ่าย ทว่าก็จะเป็นรากฐานให้กับการพัฒนาไปสู่องค์กรระหว่างประเทศที่จะกลายมาเป็นตัวแสดงหนึ่งในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และถ่วงดุลอำนาจของมหาอำนาจ

การก่อกำเนิดรัฐชาติของบรรดารัฐเอกราชเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรณีของไทยแม้จะอ้างว่าไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของโลกตะวันตก ทว่าก็มีกระบวนการในการสร้างความเป็น “รัฐ” และ “ชาติ” เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ แต่มีความแตกต่างในรายละเอียด กรณีของประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมการก่อรูปของรัฐส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการกำหนดของเจ้าอาณานิคม ส่วนความเป็นชาติหรือชาตินิยมเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ทางการเมืองของชนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก คนกลุ่มนี้นอกจากจะมีบทบาทในการเรียกร้องเอกราชแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างชาตินิยมควบคู่ไปด้วย แต่กรณีของไทยชนชั้นกลางเกิดจากการปฏิรูประบบราชการและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากของชาติอื่นที่ไม่พอใจการปกครองของเจ้าอาณานิคม เพราะชนชั้นใหม่ที่ปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยนั้นไม่พอใจกลุ่มผู้มีอำนาจเดิมซึ่งครองอำนาจในการปกครอง คนกลุ่มนี้จึงพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมือง จนนำไปสู่เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1932

1. การก่อรูปของรัฐชาติไทยและลัทธิชาตินิยม ก่อน ค.ศ. 1932

รัฐชาติไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นโดยง่าย รัฐต่างๆ รวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างก็ต้องเผชิญกับปัญหาในการสร้างเอกภาพ รัฐเหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการสร้างชาติ โดยมีประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญ แม้ว่ารัฐชาติจะเป็นมรดกตกทอดของเจ้าอาณานิคมที่เพิ่งผ่านพ้นไป แต่กระบวนการสร้างชาติจำเป็นต้องสร้างประวัติศาสตร์ย้อนกลับไปให้นานและเก่าแก่ที่สุด มีการเลือกและละทิ้งประวัติศาสตร์บางเรื่อง ทั้งหมดนี้ก็เพื่อสร้างเอกภาพและสำนึกร่วมภายใต้หน่วยการปกครองรูปแบบ

ใหม่ที่ไม่คุ้นเคย อย่างไรก็ตาม กระบวนการสร้างชาติก็มีความแตกต่างออกไปในรายละเอียดของแต่ละประเทศ² สำหรับในตอนต้นที่ 8.1.1 นี้ จะเริ่มด้วยบริบทการเมืองในการสร้างรัฐชาติไทยหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือในช่วงระหว่างปลายทศวรรษ 1950 สืบเนื่องถึงต้นทศวรรษ 1960

สิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณาในการศึกษากระบวนการสร้างรัฐชาติไทย คือ ความแตกต่างระหว่างคำว่า “ชาติ” (nation) กับ “รัฐ” (state) ที่ถูกผนวกรวมกันด้วยเครื่องหมายยัติภังค์ (-) รัฐชาติเป็นการผสมกันระหว่างสองข้อที่แตกต่างกัน นั่นคือ 1) รัฐที่เป็นโครงสร้างและลำดับชั้นการปกครองมีอำนาจในการควบคุม สั่งการเพื่อรักษาระบบระเบียบและกฎหมาย ในแง่รัฐจึงอยู่ในขั้นของความ เป็นเหตุเป็นผล สำหรับที่มาของรัฐอาจเป็นได้ทั้งการใช้กำลังบังคับหรือการเลือกตั้ง กระนั้นก็ตาม รัฐ มักจะถูกท้าทายและถูกระแวงสงสัย 2) ชาติ เป็นส่วนประกอบที่เป็นอสังฐาน มีโครงสร้างและลำดับ ชั้นการปกครองที่ไม่ชัดเจน แต่ชาติจะแสดงออกให้เห็นในลักษณะของอารมณ์และความทรงจำร่วม ของผู้คนทั้งความโศกเศร้าหรือความภาคภูมิใจที่มีร่วมกันที่จะทำให้ชุมชนชาติก่อตัวขึ้น ทั้งรัฐและชาติ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน³

สยาม หรือ ไทย เริ่มก่อรูปความเป็นรัฐชาติตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ในเวลานั้นอาจพิจารณาได้ว่า “รัฐ” ที่มีขอบเขตที่ชัดเจนได้ถือกำเนิดขึ้นแล้ว ผ่าน กระบวนการปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนกลางและการปฏิรูปการบริหารหัวเมืองซึ่งได้ผนวกรวม ดินแดนประเทศราชเข้าเป็นส่วนหนึ่งในฐานะมณฑลของรัฐสยาม ทว่าในเวลานั้นยังยากที่จะกล่าวได้ว่า “ชาติไทย” ได้ถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว

การปลุกกระแสชาตินิยมของไทยเป็นผลมาจากความพยายามของผู้ปกครอง ซึ่งสามารถแบ่ง ได้เป็น 2 ช่วงที่สำคัญ คือ การสร้างชาตินิยมโดยกษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองเดิมก่อน ค.ศ. 1932 และการสร้างชาตินิยมโดยชนชั้นนำทางการเมืองหลัง ค.ศ. 1932 ทั้งสองช่วงเวลามีแนวคิดและ กระบวนการสร้างชาติแตกต่างกัน ในช่วงก่อน ค.ศ. 1932 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงแต่สร้างรัฐไทยขึ้นผ่านการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินใน ค.ศ. 1892 ยังได้สร้าง เอกภาพภายในชาติผ่านการเน้นย้ำว่า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติจะเกิดขึ้นได้ภายใต้การนำ ของกษัตริย์เท่านั้น ทั้งยังสร้างประวัติศาสตร์ของชาติไทยผ่านงานประวัติศาสตร์และโบราณคดีของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพอีกด้วย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่ม ดำเนินการสร้างกระแสชาตินิยมโดยการเชิดชูอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวไทย⁴ สำหรับกระบวนการสร้างชาติหลัง ค.ศ. 1932 จะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

2. การก่อรูปรัฐชาติไทยและลัทธิชาตินิยมหลัง ค.ศ. 1932

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1932 การเมืองไทยต้องเผชิญกับความผันผวนและไม่ได้บรรลุเป้าประสงค์ของคณะผู้ก่อการนั้นคือ การเมืองที่เป็นประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ความโดดเด่นของการเมืองในระยะนี้คือ ความสำเร็จในการสร้างเอกภาพให้แก่รัฐชาติไทย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1932 และมีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยใน ค.ศ. 1933 อย่างไรก็ตาม การเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ หรือ สมุดปกเหลือง ของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1933 ถูกกล่าวหาว่ามีลักษณะของสังคมนิยม เขาต้องยุติบทบาททางการเมืองลงช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับความพยายามของกลุ่มอำนาจเก่าที่จะนำระบอบการปกครองแบบเก่ามาใช้ นำโดยพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทำให้หลวงพิบูลสงคราม หรือในภายหลังรู้จักในนามจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำในการปราบปรามกบฏบวรเดช เริ่มมีอำนาจและบทบาททางการเมือง ก่อนที่จะขึ้นสู่อำนาจในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกระหว่าง ค.ศ. 1938-1944 เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ผู้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1938 ในช่วงที่จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกนี้ แนวคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกและการพัฒนาเศรษฐกิจไม่มีความสำคัญเท่ากับการสร้างรัฐทหารในแบบเดียวกับญี่ปุ่น แนวโน้มทางการเมืองจะเน้นการเชิดชูกองทัพ ความยิ่งใหญ่ของชาติ ทั้งยังต่อต้านค่านิยมแบบตะวันตก⁵ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของบรรดาประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เวลานั้นที่ต่อต้านเจ้าอาณานิคม⁶

รัฐบาลจอมพล ป. ให้ความสำคัญกับ “ชาตินิยม” เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทรงประสิทธิภาพในการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจให้แก่รัฐบาลสามัญชน ชาตินิยมในสมัยของจอมพล ป. มีศูนย์กลางอยู่ที่ รัฐชาติ ไม่ใช่สถาบันกษัตริย์เหมือนชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เขาเริ่มดำเนินการโดยการประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ มีเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีความเป็นอยู่ของชาวไทยที่ยังคงผูกพันกับสถาบันกษัตริย์ “ความเป็นไทย” ได้ถูกสร้างขึ้นพร้อมกับนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาตินี้⁷

การออก รัฐนิยม 12 บรรพ เป็นอีกหนึ่งมาตรการของรัฐ มีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตามด้วยความยินยอมพร้อมใจ ในฉบับแรกๆ จะเห็นความพยายามผนวกวัฒนธรรมเข้ากับการเมืองโดยใช้ลัทธิชาตินิยมที่เน้นเรื่องชาติ เผ่าพันธุ์ และหน้าที่ของประชาชนที่มีต่อชาติ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก สยาม เป็น ไทย สะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญกับคนเชื้อชาติไทย นอกจากนี้ ยังมีการสร้างสัญลักษณ์ที่สื่อสะท้อนถึงความเป็นชาติไทยอีกจำนวนมาก ได้แก่

ธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี รัฐนิยมที่ออกในระยะแรกจะเน้นที่การสร้างเอกภาพในชาติ แต่ในระยะหลังจะเริ่มหันมาเน้นที่วัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านการแต่งกาย มารยาทในการดำเนินชีวิต การเคารพธงชาติ โดยใช้ประโยชน์จากวิทยุและหนังสือพิมพ์เป็นสื่อในการเผยแพร่วัฒนธรรม⁸

บุคคลสำคัญในกระบวนการสร้าง “ความเป็นชาติไทย” คือ หลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ) ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 คณะผู้ว่าการเปลี่ยนแปลงเลือกที่จะใช้แนวทางการสร้างชาติบนเงื่อนไขการมีสายสัมพันธ์ร่วมกันและภูมิภคินิยม (geo-body)⁹ โดยการสร้างประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย การส่งเสริมสิ่งที่เชื่อว่าเป็น วัฒนธรรมไทย เช่น การสร้างวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันในการต้านทัพข้าศึก บทละครประวัติศาสตร์หลายเรื่องของหลวงวิจิตร เช่น เลือดสุพรรณ เลือดทหารไทย เป็นต้น¹⁰

สถานะของกลุ่มคนจีนในสังคมไทยต้องตกเป็นเหยื่อในการปลุกเร้ากระแสชาตินิยมไทย ในยุคของจอมพล ป. การต่อต้านจีนเน้นที่ประเด็นทางเศรษฐกิจ เนื่องจากกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนมีบทบาททางเศรษฐกิจของประเทศสูง นโยบายที่ออกมาเพื่อกีดกันหรือลดบทบาทของชาวจีนที่สำคัญได้แก่ การออกกฎหมายสงวนอาชีพสำหรับคนไทย รวมถึงการโยกย้ายคนต่างชาติออกจากพื้นที่ในบางจังหวัด เพื่อเปิดทางให้คนไทยสามารถประกอบอาชีพที่ต่างชาติทำอยู่ นอกจากนี้ มีการโน้มน้าวให้คนจีนหันมาถือสัญชาติไทย¹¹ ในบางช่วงเวลานโยบายต่อต้านจีนรุนแรงถึงขั้นมีการสั่งปิดโรงเรียนจีน ห้ามการสอนภาษาจีน

จอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจทางการเมืองอันเป็นผลมาจากในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ยินยอมให้ญี่ปุ่นยกทัพผ่านดินแดนประเทศไทยและร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ด้วยความกดดันจากสถานการณ์และการประเมินผิดพลาดที่คิดว่าญี่ปุ่นจะชนะสงคราม แต่เมื่อสงครามสิ้นสุดลงและญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้ เขาจึงต้องลาออกจากตำแหน่ง ทำให้นายปรีดีซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยที่ร่วมมือกับ ม.ร.ว. เสถียร ปราโมชได้กลับสู่อำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง¹² ในช่วงนี้จะเห็นได้ว่าการเมืองไทยเป็นการช่วงชิงอำนาจในหมู่คณะผู้ก่อการระหว่างฝ่ายพลเรือนที่นำโดยนายปรีดีกับฝ่ายทหารที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามท้ายที่สุดแล้วการเมืองไทยก็ไม่ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ประชาชนยังไม่มีสิทธิอย่างแท้จริง นักวิชาการบางส่วนมองว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นไม่อาจจัดเป็นการปฏิวัติ แต่เป็นเพียงช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจเดิมคือ กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ โดยกลุ่มอำนาจใหม่คือกลุ่มข้าราชการที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกที่รู้สึกคับข้องใจที่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของชนชั้นปกครองเดิม¹³

หลังจากการกลับสู่อำนาจทางการเมืองในช่วงเวลาอันสั้นของนายปรีดี พนมยงค์ซึ่งเป็นรัฐบาลเสรีนิยมและผู้นำเป็นพลเรือนขึ้นมาเมื่ออำนาจในช่วงเวลาอันสั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีฐานสนับสนุนน้อยแตกต่างจากผู้นำทหารที่เมืองครีที่มีวินัยและมีกำลังอาวุธและกำลังพลคอยสนับสนุน เนื่องจากในเวลานั้นความตื่นตัวทางการเมืองในหมู่ประชาชนยังมีน้อย ทำให้สถาบันประชาธิปไตยมีความอ่อนแอ ทั้งยังได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลในวันที่ 9 มิถุนายน 1946 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ไม่สามารถให้คำอธิบายที่ชัดเจนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ประกอบกับพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามใช้วิธีการสกปรกในการยุแหย่ให้เชื่อว่านายปรีดีมีส่วนพัวพันกับกรณีปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8¹⁴ โดยการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์จ้างคนเข้าไปตะโกนให้โรงภาพยนตร์ว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” ทำให้ภาพลักษณ์ของรัฐบาลพลเรือนตกต่ำอย่างมาก

ความอ่อนแอของรัฐบาลพลเรือนทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวประกอบด้วยปัญหาเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากในช่วงสงครามที่รัฐบาลพลเรือนยังไม่มีเวลามากพอในการแก้ไข เพราะเกิดการรัฐประหารของพันเอกหลวงกาจสงครามและพลโทผิน ชุณหะวัณในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1947 ทำให้นายปรีดีต้องลี้ภัยออกนอกประเทศเป็นการถาวร นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงเวลาสั้นๆ ก่อนที่ผู้นำฝ่ายทหารอย่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับคืนสู่อำนาจในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในเดือนเมษายน 1948 อย่างไรก็ตาม ในช่วงการดำรงตำแหน่งสมัยที่สองของจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้นำทหาร 3 ฝ่าย หรือ “ผู้มีอำนาจทั้งสาม” ได้แก่ 1) ฝ่ายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2) ฝ่ายของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และ 3) ฝ่ายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ซึ่งต่างก็มีฐานะอำนาจและกองกำลังของตนเอง ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1947-1957 ที่จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะต้องคอยถ่วงดุลอำนาจระหว่างของทุกฝ่าย

15

ช่วงที่จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่สองนี้ มีความพยายามของกลุ่มอำนาจอื่นที่จะทำทลายอำนาจโดยการทำรัฐประหาร แต่ก็ถูกปราบปรามได้ เหตุการณ์สำคัญคือ ความพยายามของนายปรีดีที่จะกลับคืนสู่อำนาจโดยได้รับความช่วยเหลือจากทหารเรือในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1949 ที่รู้จักกันดีว่า เหตุการณ์กบฏวังหลวง ต่อมาใน ค.ศ. 1951 ความพยายามของทหารเรือที่จะล้มอำนาจของจอมพล ป. ก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน อย่างไรก็ตาม ความพยายามทั้งสองครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ แต่กลับทำให้เกิดความตึงเครียดทางการเมืองเพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ¹⁶

ในที่สุด ค.ศ. 1957 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการรัฐประหารและยึดอำนาจจากจอมพล ป. ตลอดช่วงการดำรงตำแหน่งในระยะเวลาเพียง 4 ค.ศ. ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แม้ว่าจะไม่มีการพัฒนาการเมืองการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ แต่ในด้านการเมืองการปกครองก็มีเหตุการณ์หรือจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลายเหตุการณ์ สิ่งหนึ่งที่โดดเด่นมากในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นนายกรัฐมนตรีคือ การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลับมาเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ลบลบบาทของสถาบันนี้ลงเป็นอันมาก ทันที้ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์รับตำแหน่งเขาได้รื้อฟื้นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นใหม่ หลังจากถูกยกเลิกไปใน ค.ศ. 1936 นอกจากนี้ วันชาติที่ครั้งหนึ่งเคยกำหนดให้ตรงกับวันที่ 24 มิถุนายน ถูกเปลี่ยนมาเป็นวันที่ 5 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช¹⁷ การที่จอมพลสฤษดิ์ฟื้นฟูสถานะของสถาบันกษัตริย์ไทย ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องความชอบธรรมในการขึ้นสู่อำนาจของตัวเอง เนื่องจากเขาเองไม่ได้เป็นหนึ่งในคณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้น การอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างความชอบธรรมให้กับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของตนเอง อีกส่วนหนึ่งคือ กรณีประเทศไทยการรื้อฟื้นสถานะของสถาบันกษัตริย์ช่วงทศวรรษ 1960 นั้น เป็นความพยายามของรัฐที่จะแสดงอำนาจละมุน (soft power) ด้วยเชื่อว่าคนไทยมีความจงรักภักดีต่อสถาบันและเชื่อว่ากษัตริย์มีความชอบธรรมในอำนาจมากกว่าผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง¹⁸

การร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาไปสู่การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้การขึ้นนำของสหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนการพัฒนาในประเทศต่างๆ ผ่านองค์การที่สำคัญ ได้แก่ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอเอ็มเอฟ (International Monetary Fund: IMF) กับ ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา หรือ ธนาคารโลก (International Bank for Reconstruction and Development: IBRD) ทำให้ไทยสามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งด้านอุตสาหกรรมและการขนส่งได้อย่างรวดเร็ว ที่สำคัญคือ ระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทยก็ถูกพัฒนาขึ้นในสมัยรัฐบาลของสฤษดิ์นี้ด้วย ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปัญญาชนที่จะเป็นแรงผลักดันให้รัฐบาลทหารต้องยุติบทบาทลงและคืนประชาธิปไตยให้กับประชาชนในช่วงทศวรรษ 1970 ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าการถือกำเนิดขึ้นของรัฐชาติไทยและชาตินิยมไทยจะแตกต่างจากการกำเนิดรัฐชาติอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะประเทศอื่นมีสถานะรัฐชาติเพราะเอกราชจากเจ้าอาณานิคม ส่วนความรู้สึกชาตินิยมจะเกิดจากรู้สึกร่วมกันในการต่อต้านเจ้าอาณานิคม ส่วนไทยแม้ว่าการเกิดรัฐชาติจะได้รับอิทธิพลจากการปักปันเขตแดนของเจ้าอาณานิคมทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส แต่เนื่องจากไทยไม่เคยถูกปกครองโดยตะวันตกในฐานะอาณานิคมอย่างประเทศอื่นๆ ใน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ชาตินิยมของไทยจึงอาศัยความรู้สึกร่วมในการรักและผูกพันกับสถาบันกษัตริย์ไทยเป็นหลัก¹⁹

แม้ว่าชาตินิยมไทยจะมีรูปแบบที่แตกต่างจากประเทศร่วมภูมิภาค แต่ความหวาดกลัวต่อการกลับเข้ามามีอิทธิพลของชาติตะวันตกได้เกิดขึ้นกับบรรดาผู้นำในการเรียกร้องเอกราชและเช่นเดียวกันผู้ก่อการปฏิวัติของไทย ที่สำคัญคือ นายปรีดี พนมยงค์ที่มีแนวคิดและพยายามผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากมหาอำนาจและดำรงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตย²⁰ เห็นได้จากในช่วงที่ฝรั่งเศสพยายามกลับเข้ามามีอำนาจในเวียดนามใน ค.ศ. 1946 รัฐบาลนายปรีดีได้ให้การสนับสนุนขบวนการเวียดนามห์ต่อสู้อิเพื่อเอกราชจากฝรั่งเศส²¹ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ มีอิทธิพลต่อความคิดและแนวทางปฏิบัติของนักการทูตไทยอย่าง พันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเห็นได้ว่าในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงก่อน ค.ศ. 1950 ปัญหาความมั่นคงภายในของแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และของไทยยังคงเป็นความหวาดระแวงชาติตะวันตก สำหรับไทยก็ยังไม่เกิดความหวาดระแวงประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งยังพยายามจะสร้างความร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคอีกด้วย

สำหรับช่วงปลายทศวรรษ 1960 เริ่มมีการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยมากขึ้น อันเนื่องมาความพยายามของรัฐบาลในการสร้างภาพแทนของชาวไร่ชาวนาในชนบท โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว่าเป็นความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นเมื่อเปรียบเทียบกับคนเมือง ทำให้คนในชนบทบางกลุ่มซึ่งไม่พอใจต่อสภาพที่ถูกเปรียบเทียบ ประกอบกับคนกลุ่มนี้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและเศรษฐกิจก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลจนกลายเป็นการต่อต้านในที่สุด ด้วยความช่วยเหลือของคอมมิวนิสต์ทั้งในลาวและเวียดนามทำให้กลุ่มต่อต้านรัฐบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยขยายฐานมวลชนไปยังภาคเหนือและภาคใต้อย่างรวดเร็ว ทั้งยังมีการรวมกลุ่มระหว่างฝ่ายซ้ายที่ต่อต้านรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย²²

กิจกรรม 8.1.1

กระบวนการสร้าง “ชาติ” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างไปจากการสร้างชาติในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 8.1.1

กระบวนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเน้นสร้างชาติโดยใช้ประวัติศาสตร์ผ่านงานของหลวงวิจิตรวาทการ และผ่านวัฒนธรรมความเป็นไทยด้วยการออกرضนิยม 12 บรรพ รวมถึงการสร้างสัญลักษณ์ความเป็นไทยที่สำคัญคือ การเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย การแต่งเพลงชาติไทยและกำหนดให้ต้องเคารพเพลงชาติ ชาตินิยมในช่วงนี้จะไม่เน้นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์เหมือนกับในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เรื่องที่ 8.1.2

นโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น

จากบริบทการเมืองระหว่างประเทศและบริบทการเมืองภายในประเทศในช่วงทศวรรษ 1950-1960 ส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ 1) นโยบายต่างประเทศก่อนการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา และ 2) นโยบายต่างประเทศในการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา

1. นโยบายต่างประเทศของไทยก่อนการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองไทยรอดพ้นจากการเป็นฝ่ายผู้แพ้สงคราม แต่ในเวลา นั้นรัฐบาลไทยยังไม่ตระหนักถึงภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ รวมถึงยังรักษาท่าทีในการให้ความร่วมมือหรือแสดงตนใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในช่วงที่นายปรีดี พนมยงค์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ค.ศ. (1946) นโยบายต่างประเทศของไทยในเวลานั้นพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้านและดำเนินนโยบายเป็นอิสระจากมหาอำนาจทั้งสองฝ่ายที่ในเวลานั้นเริ่มเข้าสู่บรรยากาศของสงครามเย็นแล้ว การดำเนินนโยบายเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการรวมตัวกันของประเทศในภูมิภาคเพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองกับมหาอำนาจในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ²³ อย่างไรก็ตาม จากปัญหาการเมืองภายในประเทศไทยที่นายปรีดี พนมยงค์ต้องลงจากอำนาจ ทำให้ความพยายามในการสร้างความร่วมมือกับเพื่อนบ้านยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมในเวลานั้น

การขึ้นสู่อำนาจอีกครั้งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงแรกจะเห็นว่ายังไม่มีท่าทีที่จะร่วมมือเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและไม่ได้มีความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์มากนัก เห็นได้จากการที่สหรัฐอเมริกาพยายามจะสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในเวียดนามในช่วงต้นคือ จักรพรรดิ

เบาได้ โดยเรียกร้องให้ไทยรับรองรัฐบาลเบาได้ แต่ทั้งรัฐมนตรีต่างประเทศของไทย คือ นายพจน์ สารสิน และนายกรัฐมนตรีในเวลานั้นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะแรกไม่ได้ดำเนินการตามที่สหรัฐอเมริกาเรียกร้อง แต่พยายามจะรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อวางตัวเป็นกลาง ไม่ประกาศรับรองสถานะรัฐบาลเบาได้และปฏิเสธไม่รับรองสถานะของสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสถานะทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วง ค.ศ. 1948-1949 ยังมีเสถียรภาพและได้รับการยอมรับจากทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และจีน จึงไม่เกรงคำขู่ของสหรัฐอเมริกา²⁴ ประกอบกับพิจารณาเห็นว่าทั้งฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาจะไม่ประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับรัฐบาลเวียดนามเหนือภายใต้การนำของโฮจิมินห์ หากไทยสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามกับโฮจิมินห์ก็จะส่งผลให้มีปัญหาที่รัฐบาลเพื่อนบ้านในภายหลัง ที่สำคัญคือ รัฐบาลนี้มุ่งเน้นการจัดการปัญหาคนจีนอพยพในประเทศไทยในด้านที่เป็นปัญหาของชาตินิยมมากกว่าที่จะสนใจปัญหาคอมมิวนิสต์จีน²⁵

จุดเปลี่ยนที่ทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องหันมาให้การรับรองรัฐบาลของจักรพรรดิเบาได้ สืบเนื่องจากปัญหาชั่วคราวในเมืองภายในประเทศและปัญหาเศรษฐกิจที่เรื้อรังมาตั้งแต่ครั้งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามปรับท่าทีของตนเองในสายตาของสหรัฐอเมริกาว่าตนเป็นผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีจึงได้ประกาศรับรองรัฐบาลภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในอินโดจีนทั้ง 3 ประเทศ เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950 การตัดสินใจของ จอมพล ป. พิบูลสงครามส่งผลให้นายพจน์ สารสิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยที่มีจุดยืนคัดค้านนโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเพื่อนบ้านลาออกจากตำแหน่ง²⁶ นับเป็นจุดจบนโยบายต่างประเทศของไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ที่มุ่งวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้านและไม่ฝักใฝ่มหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความวิตกกังวลของชนชั้นนำในเวลานั้นที่มีประสบการณ์ไม่ดีในการเลือกข้างช่วงสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งเกือบจะทำให้ไทยต้องตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลเผด็จการทหารไทยกับสหรัฐอเมริกายิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้นเมื่อเกิดเกิดวิกฤตการณ์บณคาบสมุทรเกาหลีใน ค.ศ. 1950 เห็นได้จากการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามตัดสินใจส่งกำลังทหารเข้าช่วยสหรัฐอเมริกาทำสงครามในเกาหลีในนามกองกำลังสหประชาชาติเป็นชาติแรก อีกทั้งยังส่งข้าวจำนวนถึง 40,000 เมตริกตันเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการของกองกำลังสหประชาชาติต่อต้านการรุกรานเกาหลีใต้จากกองกำลังของฝ่ายเกาหลีเหนือ นอกจากความร่วมมือด้านการทหารแล้ว ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ลงนามความตกลงระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาอีก 3 ฉบับ ได้แก่ 1) ความตกลงแลกเปลี่ยนทางการศึกษาและวัฒนธรรม 2) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และ 3) ความตกลงเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการป้องกันประเทศ

ทำให้ความช่วยเหลือทั้งทางการเงิน กำลังทหาร และด้านเทคนิคจากสหรัฐอเมริกาหลังไหลเข้าสู่ประเทศไทย²⁷

ความช่วยเหลือและการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกามีผลต่อการเมืองภายในประเทศไทย กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือเหลือกรมตำรวจจนมีรถถัง ปืน เรือบิน และเรือลาดตระเวน ในครอบครองทัดเทียมกับกองทัพบก ส่งผลให้พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งอยู่ในกลุ่มราชครู มีอำนาจและอิทธิพลอย่างมาก จนในช่วงเวลานั้นถูกเรียกว่าเป็น “รัฐตำรวจ” ขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือการฝึกตำรวจและทหารพลร่มของไทยผ่านบริษัท Southeast Asian Supply หรือ Sea Suply ซึ่งทหารพลร่มนี้จะเข้าไปมีบทบาททางการทหารในลาว ขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาก็มีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่รู้จักในชื่อ กลุ่มสี่เสาเทเวศร์ ที่เริ่มมีอำนาจในช่วงทศวรรษ 1947-1957 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เคยเดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกา²⁸ จะเห็นได้ว่า การที่สหรัฐอเมริกานับสนุนกลุ่มการเมืองทั้งสองฝ่ายของไทยจะส่งผลต่อการขับเคลื่อนเพื่อเข้าสู่อำนาจทางการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 1950 ที่อำนาจเปลี่ยนมือสู่กลุ่มสี่เสาเทเวศร์หลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ใน ค.ศ. 1957

2. นโยบายต่างประเทศของไทยในการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา

ภายหลังสงครามในคาบสมุทรเกาหลีระหว่างเกาหลีเหนือที่ได้รับการสนับสนุนจากโซเวียต และจีนกับเกาหลีใต้ภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาได้อุบัติขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1950 ส่งผลให้สหรัฐอเมริการะชับความสัมพันธ์กับไทยให้แน่นแฟ้นขึ้น เนื่องจากผู้กำหนดนโยบาย สหรัฐอเมริกาเน้นนโยบายเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับแนวทางของคอมมิวนิสต์ ทำให้สหรัฐอเมริกาพร้อมที่จะสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการในทุกประเทศที่พร้อมจะเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ รัฐบาลเผด็จการทหารของไทยก็เป็นหนึ่งในนั้น ผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐอเมริกาคือว่าคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา เพราะจะไม่สามารถทำการค้ากับ ประเทศที่ถืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ได้ ทำให้ต้องดำเนินนโยบายเพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญเพราะมีเขตติดต่อกับจีนและอยู่ไม่ไกลจากอิทธิพลของสหภาพโซเวียต หากประเทศในภูมิภาคนี้เป็นคอมมิวนิสต์ทั้งหมดแล้วก็อาจส่งผลกระทบต่อญี่ปุ่น เนื่องจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นทั้งแหล่งทรัพยากรและตลาดระบายสินค้าของญี่ปุ่น หากคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะในดินแดนเหล่านี้ก็เท่ากับเป็นการปิดล้อมญี่ปุ่นทางเศรษฐกิจ อันจะส่งผลต่อการถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกาต่อจีนและสหภาพโซเวียตทางด้านแปซิฟิก²⁹ ดังนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกาไม่ประสบความสำเร็จในสนับสนุนฝรั่งเศสให้กลับเข้ามามีอำนาจในอินโดจีนและฝ่าย

คอมมิวนิสต์ในอินโดจีนมีความเข้มแข็ง ประเทศไทยซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับกลุ่มประเทศอินโดจีนจึงได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของสหรัฐอเมริกาในการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในประเทศไทยใน ค.ศ. 1957 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรวบอำนาจเบ็ดเสร็จไว้ที่ตนเอง สหรัฐอเมริกาในเวลานั้นก็จำเป็นต้องยอมรับรองและร่วมมือกับรัฐบาลเผด็จการเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องทุ่มเทสรรพกำลังที่มีเพื่อต่อสู้กับเวียดนามเหนือและเวียดกง ไม่เพียงด้านการทหาร แต่สหรัฐอเมริกายังต้องทุ่มงบประมาณเพื่อการพัฒนาประเทศพันธมิตร โดยเฉพาะไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการทหาร ตลอดจนระบบการศึกษาเพื่อเป็นค่าเช่าฐานทัพอากาศในประเทศไทย เพราะการตั้งฐานทัพอากาศในไทยสะดวกต่อการเข้าโจมตีเวียดนามมากกว่าฐานทัพอากาศสหรัฐในแปซิฟิก ทั้งในแง่การย่นระยะทางได้กว่า 4,000 ไมล์ เท่ากับสามารถลดงบประมาณถึง 8,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อการโจมตีหนึ่งรอบ³⁰

นโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา มากกว่าในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลไทยไม่เพียงแต่ประกาศตนสนับสนุนฝ่ายสหรัฐอเมริกา แต่ยังยินยอมและอำนวยความสะดวกให้อเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศ สหรัฐอเมริกาได้สร้างและพัฒนาสนามบินหลายแห่งเพื่อใช้เป็นฐานทัพอากาศ ได้แก่ อุตะเภาะ ตาคลี โคราซ อุดรธานี อุบลราชธานี นครพนม และดอนเมือง ทั้งยังนำกำลังพลเข้ามาประจำการในประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1964 มีกำลังพลจำนวน 3,000 นาย แต่เมื่อถึง ค.ศ. 1967 เพิ่มจำนวนเป็น 45,000 นาย จนไทยได้รับการขนานนามจากผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐอเมริกาในเวลานั้นว่าเป็น “เรือบรรทุกอากาศยานที่ไม่มีวันจม”³¹

กรณีสงครามเวียดนามเราจะเห็นบทบาทของไทยในการเป็นฐานทัพ แต่หากพิจารณาปัญหาการเมืองภายในของลาวจะพบบทบาททางการทหารของไทย อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นจุดยืนทางการเมืองของรัฐบาลไทยอย่างชัดเจนว่าเลือกที่จะสนับสนุนฝ่ายโลกเสรีและสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์ในลาวช่วง ค.ศ. 1959-1962 สหรัฐอเมริกาเกรงว่าถ้าส่งทหารเข้าไปสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาของลาวที่นำโดยเจ้าบุญอุ้ม ฌ จำปาสัก และนายพลภูมิ หน่อสะหวัน จะเป็นการตอกย้ำเจตจำนงของตนเองในการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในภูมิภาคนี้มากจนเกินไป ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นประชาชนอเมริกันเห็นว่า การสงครามในอินโดจีนที่รัฐบาลเข้าไปเกี่ยวข้องเป็นความพยายามร่วมกันของพันธมิตรในโลกเสรีที่จะปลดปล่อยภูมิภาคนี้จากคอมมิวนิสต์ จึงได้ร้องขอให้รัฐบาลไทยออกหน้าส่งทหารเข้าไปปฏิบัติการสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในลาว ซึ่งไทยเองก็สนองนโยบายของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดีโดยการสนธิกำลังกับทหารอเมริกันเพื่อเข้าไปปฏิบัติการลับในลาวภายใต้ชื่อ

“หน่วยตำรวจพลร่ม” นับเป็นการให้ความช่วยเหลือทางการทหารของไทยแก่ประเทศอื่นเป็นครั้งแรก ขณะเดียวกันไทยก็ได้ทำการละเมิดข้อตกลงเจนีวา (The Geneva Accords) ที่ลงนามใน ค.ศ. 1954 ที่ห้ามส่งกองกำลังเข้าไปตั้งมั่นในลาว³²

การดำเนินนโยบายต่างประเทศเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าไทยเชื่อมั่นในแสนยานุภาพของ สหรัฐอเมริกาที่จะสามารถปกป้องไทย ซึ่งในเวลานั้นต้องเผชิญกับทั้งปัญหาที่ประเทศที่มีพรมแดน ติดต่อกับไทยมีความรุนแรงภายในและการแพร่ขยายอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ อย่างน้อยที่สุดอเมริกา จะช่วยให้ไทยปลอดภัยจากการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์อินโดจีน นั่นทำให้ไทยยอมทิ้งนโยบายไม่ ผักฝ้ายใดและหันเข้าหาสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มตัว แต่ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ ประเทศในอินโดจีนเพิ่มความหวาดระแวงระหว่างกัน ซึ่งจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญทั้งในการพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการพัฒนาความร่วมมือในภูมิภาคภายหลังจากที่สหรัฐอเมริกายุติ การแทรกแซงทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศไทยในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาได้รับผลประโยชน์หลายด้าน ที่เห็นได้ชัดคือ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของไทย สหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนเงินช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจพร้อม ทั้งผู้เชี่ยวชาญที่คอยให้คำปรึกษาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา และเพิ่มจำนวนมากขึ้นในสมัย รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือนี้มีเงื่อนไขสำคัญที่รัฐบาลไทยจะต้อง ปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) การรักษ้อัตราแลกเปลี่ยนและรักษาระบบการเงินให้มีเสถียรภาพ และ 2) การ ลดการกีดกันทางการค้าทั้งภายในและระหว่างประเทศ³³ ส่งผลให้ไทยต้องยอมรับอัตราแลกเปลี่ยนที่ กำหนดโดยตลาดเสรี ซึ่งเท่ากับเป็นการผูกโยงเศรษฐกิจของไทยให้ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจโลก ทั้งยังเป็น จุดเริ่มต้นของการปรับนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐไทยจากทุนนิยมโดยรัฐไปสู่การสนับสนุนการ ลงทุนของภาคเอกชน

โดยสรุป จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทยใน ช่วงเวลานั้นไม่ได้เป็นผลโดยตรงจากความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ทั้งในจีนและเวียดนามเพียงอย่าง เดียว แต่ผลมาจากปัญหาการเมืองภายในที่เกิดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายของ จอมพล ป. พิบูล สงครามกับฝ่ายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่เมื่อไทยเป็นพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาแล้ว การ รณรงค์ทางจิตวิทยาของจอมพล ป. พิบูลสงครามประสบความสำเร็จในการสร้างความหวาดระแวงภัย คอมมิวนิสต์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย นอกจากนี้ การที่เวียดนามพยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในกัมพูชา และลาวผ่านการสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา กระชับแน่นมากขึ้น และนโยบายต่างประเทศของไทยมีความเป็นปฏิปักษ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีน มากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างประเทศในนาม สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียง

เฉียดใต้ ที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1967 จึงเป็นส่วนหนึ่งในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคมากกว่าจะเป็น การสร้างความร่วมมือตามแนวคิดภูมิภาคนิยม (regionalism) อย่างแท้จริง

กิจกรรม 8.1.2

เหตุใดไทยจึงมีความสำคัญในฐานะยุทธศาสตร์การสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา

แนวตอบกิจกรรม 8.1.2

สหรัฐอเมริกามีความกังวลว่าเอเชียคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนจะลุกลามมายังประเทศที่เหลือใน ภูมิภาค ไทยซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับประเทศอินโดจีนจึงกลายเป็นฐานทัพอากาศให้สหรัฐอเมริกาเพื่อ ปฏิบัติการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน สหรัฐอเมริกาในเวลานั้นไม่อาจจะปล่อยให้เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้งหมด เพราะภูมิภาคนี้เป็นทั้งแหล่ง ทรัพยากรและตลาดสินค้าของญี่ปุ่น หากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นคอมมิวนิสต์ไปหมดตามทฤษฎี โดมิโนที่สหรัฐอเมริกาเชื่อจะเท่ากับเป็นการปิดล้อมญี่ปุ่นที่ในเวลานั้นถูกแวดล้อมจากคอมมิวนิสต์จีน และสหภาพโซเวียตอยู่แล้ว และต้องกระทบต่ออำนาจของสหรัฐอเมริกาทางฝั่งแปซิฟิกอย่างไม่อาจ หลีกเลี่ยงได้

เรื่องที่ 8.1.3

การร่วมก่อตั้งอาเซียน (1967): วัตถุประสงค์และความคาดหวัง

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง โลกถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้ว ตามอุดมการณ์ทางการเมือง โดยมีประเทศมหาอำนาจ 2 ฝ่าย ที่คอยชักจูงบรรดารัฐเอกราชใหม่ให้เข้าร่วมค่าย สหรัฐอเมริกาเป็น ผู้นำโลกเสรีนิยม ส่วนสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำฝ่ายสังคมนิยม ไทยเข้าร่วมในฝ่ายอุดมการณ์เสรีนิยม ทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันก็มีท่าทีเป็นปฏิปักษ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน

1. ไทยในฐานะจุดยุทธศาสตร์ด้านคอมมิวนิสต์กับความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา

ในช่วงสงครามเย็น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่การปะทะกันทั้งทางอุดมการณ์และกำลังทหารระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีน สหรัฐอเมริกาในเวลานั้นมีนโยบายสกัดกั้นคอมมิวนิสต์สากลที่กำลังรุกคืบเข้ามาในอินโดจีนอย่างชัดเจน ด้วยความเชื่อในทฤษฎีโดมิโนที่เสนอโดยประธานาธิบดีดไวท์ ดี. ไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) ว่าถ้าหากอินโดจีนซึ่งเป็นโดมิโนตัวแรกล้ม กล่าวคือ กลายเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว ก็จะลุกลามไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นความสูญเสียสำคัญของโลกเสรี ในช่วง ค.ศ. 1954 ฝรั่งเศสยังคงทำการรบติดพันกับคอมมิวนิสต์เวียดนาม ท้ายที่สุดพ่ายแพ้ในสมรภูมิตีเยนเบียนฟู³⁴ ยิ่งเป็นการเพิ่มความหวาดระแวงให้กับสหรัฐอเมริกา รวมถึงประเทศไทย

บรรดารัฐเอกราชใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความพยายามที่จะรวมกลุ่มกันมาก่อนหน้าที่จะมีแนวคิดในการก่อตั้งอาเซียน จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มในระยะแรกนี้เป็นผลจากต้องการสานความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน แต่ไม่ได้มีความคาดหวังว่าจะเกิดความไว้วางใจและเอกลักษณ์ร่วมกัน แรงผลักดันสำคัญก็คือ ประเด็นเรื่องความมั่นคงหรือภัยคุกคามที่มีร่วมกัน³⁵ เพราะภายหลังจากจีนแผ่นดินใหญ่ผ่านการปฏิวัติไปสู่การปกครองภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1949 ประเทศในกลุ่มอินโดจีน ได้แก่ เวียดนาม ลาว และกัมพูชาต่างต้องเผชิญกับสงครามภายในระหว่างฝ่ายเสรีนิยมที่มีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่สนับสนุนโดยจีน

ภายใต้การชี้นำของสหรัฐอเมริกาจึงได้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมหาอำนาจจากภายนอกเป็นแกนหลัก ไทยเองก็เป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือนี้ นั่นคือองค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ซีโต้ (Southeast Asia Treaty Organization: SEATO) ที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1954 โดยมีการลงนามในสนธิสัญญามะนิลา ที่ประเทศฟิลิปปินส์ มีสมาชิกแรกเริ่ม 8 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ปากีสถาน ไทย ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ความสำคัญของความร่วมมือครั้งนี้สะท้อนอยู่ในมาตรา 4 ของสนธิสัญญาที่ระบุว่า “หากประเทศหนึ่งประเทศใดในพื้นที่ที่กำหนดในสนธิสัญญานี้ถูกโจมตีด้วยกำลังอาวุธแล้ว ประเทศสมาชิกมีมติเอกฉันท์ว่าเป็นอันตรายต่อสันติภาพและความปลอดภัยของตนและจะแสดงออกถึงว่าเป็นอันตรายร่วมกันได้ก็โดยผ่านกระบวนการทางรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ”³⁶

แม้จะเป็นความร่วมมือที่เน้นด้านความมั่นคง ทว่ากลับไม่สามารถให้ความมั่นใจหรือสนองตอบต่อความคาดหวังในด้านความมั่นคงของประเทศสมาชิกได้ เห็นได้ชัดเจนกรณีของประเทศไทย เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในลาว ค.ศ. 1959-1961 ไทยซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับลาว ทั้งยังมี

ขบวนการคอมมิวนิสต์ที่กระจายตัวอยู่ตามป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีความหวาดเกรงว่าคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวจะแพร่ขยายเข้ามา รัฐบาลไทยจึงได้ร้องขอให้ซีโต้ส่งทหารไปช่วยลาวตามข้อตกลงในสนธิสัญญา แต่กลับถูกปฏิเสธ ทำให้ไทยชู่จะถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกสหรัฐอเมริกาจึงหาทางออกด้วยการออกแถลงการณ์ร่วม “ถนัด-รัสก์” ใน ค.ศ. 1962 เพื่อแสดงจุดยืนที่จะให้ความช่วยเหลือประเทศไทยเป็นพิเศษ ในการนี้ไทยจึงยินยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพอากาศในประเทศเพื่อดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน³⁷ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาสมาชิกของซีโต้จะพบว่ามีสมาชิกที่อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียง 2 ประเทศ คือ ไทยและฟิลิปปินส์ ทั้งสองประเทศนี้มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับสหรัฐอเมริกา ดังนั้น การถือกำเนิดของซีโต้จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากเจตจำนงของสมาชิกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแท้จริง

ภาพที่ 8.1 รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นายดีน รัสก์ กับ รัฐมนตรีต่างประเทศไทย พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ในโอกาสลงนามแถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสก์

ที่มา: <https://photos.state.gov/galleries/thailand/33889/1946-1975/15.html>

2. องค์การระหว่างประเทศที่สะท้อนความร่วมมือในภูมิภาค

นอกจากซีโต้ที่เป็นความร่วมมือระหว่างบางประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับบรรดาประเทศในโลกเสรีแล้ว ไทยยังได้สร้างความร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคเดียวกันในนาม สมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asia: ASA) ก่อตั้งใน ค.ศ. 1961 มีสมาชิกร่วมก่อตั้ง 3 ประเทศ ได้แก่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และไทย โดยมีจุดประสงค์ที่จะร่วมมือกันด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา นับเป็นความพยายามระยะแรกที่จะสร้างความร่วมมือกันเองภายในภูมิภาคและพยายามไม่ให้มหาอำนาจแทรกแซง และจุดเน้นไม่ในประเด็นเรื่องการทหาร อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าความร่วมมือที่เกิดขึ้นในครั้งนี้นี้ยังแบ่งแยกระหว่างประเทศโลกเสรีกับคอมมิวนิสต์ ที่

สำคัญคือ ความร่วมมือในระยะแรกยังขาดความมั่นคงอันเป็นผลจากปัญหาความขัดแย้งของประเทศสมาชิก ในกรณีปัญหารัฐชวาบาร์ท ที่เกือบลุกลามเป็นสงครามระหว่างมาเลเซียกับฟิลิปปินส์ แต่สถานการณ์คลี่คลายเมื่อไทยในฐานะสมาชิกหนึ่งในสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำหน้าที่เป็นตัวกลางจัดการเจรจาระหว่างทั้งสองประเทศ³⁸

สภาพการณ์ความร่วมมือที่แบ่งแยกระหว่างโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังเห็นความพยายามจะก้าวข้ามอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างสองขั้วในความร่วมมือของภูมิภาคด้านการศึกษา ใน ค.ศ. 1965 ด้วยความร่วมมือระหว่างประเทศอินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนามใต้ มีการจัดประชุมครั้งแรกที่กรุงเทพมหานคร ในนาม ความร่วมมือส่วนภูมิภาคทางการศึกษาระหว่างประเทศ (Southeast Asia Minister of Education Organization: SEAMEO) จัดตั้งเพื่อร่วมมือด้านการศึกษาและการวิจัย จัดสัมมนาเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาของประเทศสมาชิก³⁹ อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางการเมืองยังคงส่งผลกระทบต่อความร่วมมือครั้งนี้ เพราะเกิดความเห็นแตกต่างระหว่างกลุ่มประเทศอินโดจีนและประเทศอื่น

สมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยความพยายามของประเทศในภูมิภาคที่จะร่วมมือกัน นำไปสู่การก่อกำเนิด สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ อาเซียน (Association of Southeast Asia Nations: ASEAN) องค์การนี้ไม่มีชาติมหาอำนาจร่วมเป็นสมาชิก สืบเนื่องจากความไม่พอใจของชาติในภูมิภาคที่ถูกสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงกิจการภายใน ประกอบกับขาดความมั่นใจในการช่วยเหลือของซีโต้⁴⁰ ทำให้สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงถือกำเนิดขึ้นจากปฏิญญาประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ปฏิญญากรุงเทพฯ (The ASEAN Declaration 1967) ในวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967

ดร. ถนัด คอมันตร์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่าง ค.ศ. 1959-1971 การดำรงตำแหน่งในยุคที่อำนาจการบริหารประเทศอยู่ภายใต้ผู้นำเผด็จการทหารทำให้เขามีบทบาทหลักในการเชื่อมโยงนโยบายความมั่นคงภายในของไทยกับการดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ด้วยสถานการณ์ในลาวช่วงปลายทศวรรษ 1950 คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายได้เปรียบ แต่ซีโต้ไม่สนับสนุนแนวทางของไทยที่เรียกร้องให้ซีโต้เข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศลาว ประกอบกับความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยแสดงให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาไม่ได้มีพันธกรณีในการป้องกันความมั่นคงของไทยมากเท่ากับที่สหรัฐอเมริกามีต่อประเทศอื่น เช่น อินเดีย อินโดนีเซีย อียิปต์ ทำให้ ดร. ถนัด คอมันตร์ เกิดความหวาดระแวงสงสัยพันธมิตรและความร่วมมือที่มีกับประเทศตะวันตก⁴¹

ความพยายามของนายกรัฐมนตรีไทย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับรัฐมนตรีต่างประเทศ ดร. ถนัด คอมันตร์ที่จะให้นานาชาติเข้าแทรกแซงกิจการในลาวเพื่อเป็นการประกันความมั่นคงของไทยไม่ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยสำคัญเนื่องจากสมาชิกของซีโต้ประกอบด้วยประเทศในยุโรป ได้แก่ อังกฤษ และฝรั่งเศส ที่ในเวลานั้นเพิกเฉยต่อปัญหาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเวลานั้นจอมพลสฤษดิ์และ ดร. ถนัด คอมันตร์มีความเห็นตรงกันว่า การแสวงหาพันธมิตรจากประเทศที่ไม่ได้อยู่ร่วมในภูมิภาคเดียวกันจะไม่ได้ได้รับความจริงใจในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น ไทยจึงเริ่มเน้นการดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับสหรัฐอเมริกาทางหนึ่ง ส่วนอีกทางหนึ่งไทยได้ริเริ่มการสร้างร่วมมือในภูมิภาค⁴²

การเปลี่ยนแปลงอำนาจการเมืองภายในประเทศไทยจากจอมพลสฤษดิ์ไปสู่จอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงปลาย ค.ศ. 1963 เป็นไปด้วยความราบรื่น ไทยและสหรัฐอเมริกายังคงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อีกทั้งนโยบายต่างประเทศของไทยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ยังคงไว้ซึ่งความร่วมมือทางการทหารกับสหรัฐอเมริกาที่จะสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ดร. ถนัด คอมันตร์พิจารณาเห็นว่าเวียดนามเหนือที่เป็นคอมมิวนิสต์พยายามเข้ามีอำนาจเหนือกัมพูชาและลาว แทนที่ฝรั่งเศส ทั้งมองว่าความพยายามของเวียดนามเหนือที่จะรวมกับเวียดนามใต้ไม่ใช่ความต้องการในการรวมชาติ แต่เป็นการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ ดร. ถนัด คอมันตร์จึงมองเวียดนามเหนือเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของไทยและภูมิภาค ทำให้ไทยสนับสนุนสหรัฐอเมริกาอย่างแข็งขันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ดร. ถนัด คอมันตร์ไม่เห็นด้วยกับผู้นำทหารไทยในเวลานั้นเรื่องการยินยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพเพื่อโจมตีกลุ่มประเทศอินโดจีนและได้ประท้วงในเรื่องนี้ สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาอย่างยิ่ง ส่งผลให้ ดร. ถนัด คอมันตร์ถูกลดบทบาทลง จึงต้องหาทางออกให้กับตนเองในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ จึงได้หยิบยกแนวคิดการสร้างความร่วมมือในภูมิภาคที่ครั้งหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์พยายามผลักดันขึ้นมาใช้ โดยเน้นด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นด้านที่ผู้นำทหารกับพันธมิตรสหรัฐอเมริกาไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ความพยายามของดร. ถนัด คอมันตร์ไม่ถูกขัดขวางจากทั้งรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาเพราะต่างเชื่อว่าความร่วมมือในภูมิภาคที่เกิดขึ้นไร้ประสิทธิภาพ⁴³

ดร. ถนัด คอมันตร์ดำเนินการสร้างความร่วมมือในภูมิภาค ด้วยการหยิบยกแนวทางการสร้างความร่วมมือในภูมิภาคที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้สนับสนุน และแสดงบทบาทการเป็นตัวกลางประสานความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งเคยเป็นอุปสรรคความร่วมมือในภูมิภาคที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งดร. ถนัด คอมันตร์ มีบทบาทอย่างมากในการเจรจาระหว่างทั้ง 3 ประเทศ ดำเนินไปอย่างราบรื่น ประกอบกับในเวลานั้นทั้งอินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ต่างก็เห็นด้วยกับแนวทางการร่วมมือในภูมิภาค นอกจากนี้ ดร. ถนัด คอมันตร์ยังพยายามชักชวนประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งเมียนมาและกัมพูชาเข้าร่วมแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ในช่วงเริ่มก่อตั้งอาเซียนจึงมีสมาชิก

เพียง 5 ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ การที่ไทยประสบความสำเร็จในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ จนสามารถผลักดันให้เกิดอาเซียนได้ เป็นผลมาจากการที่ไทยไม่ได้มีความขัดแย้งกับประเทศเหล่านี้ และ ดร. ถนัด คอมันตร์ก็มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำทั้งสามประเทศ จึงมีความเหมาะสมในการเป็นตัวกลางสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน⁴⁴

อย่างที่ได้อ้างถึงบ้างแล้วข้างต้นว่า อาเซียนเกิดจากความพยายามของดร. ถนัดที่ยึดแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ที่เชื่อว่าการจะรักษาความมั่นคงภายในของแต่ละประเทศในภูมิภาคไว้ได้นั้น จำเป็นจะต้องสร้างความร่วมมือระหว่างกัน เพราะหากหวังจะพึ่งพามาหาอำนาจจะมีความไม่แน่นอนสูง หากเมื่อใดหมดผลประโยชน์มหาอำนาจก็จะละทิ้งไปโดยง่าย นอกจากนี้ พันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์บุคคลผู้มีส่วนสำคัญให้การผลักดันให้อาเซียนเกิดขึ้นได้ยังให้ความสำคัญกับการขจัดความขัดแย้งในภูมิภาคให้หมดไป ดังจะเห็นได้จากการที่ความร่วมมือก่อนหน้าอาเซียนที่ไร้ประสิทธิภาพ เพราะความขัดแย้งระหว่างสมาชิก

เมื่อพิจารณาจากสมาชิกที่ร่วมก่อตั้งยังคงสะท้อนให้เห็นการแบ่งฝ่ายอันเป็นผลกระทบของสงครามเย็น กล่าวคือ สมาชิกเริ่มแรกล้วนเป็นชาติที่อยู่ในค่ายเสรีนิยม ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และไทย แม้ว่าบางประเทศที่จัดตัวเองอยู่ฝ่ายโลกเสรีจะยังคงปกครองในระบอบเผด็จการทหารก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาสมาชิกแรกเริ่มจะทำให้เราเห็นว่าประเทศที่มีความขัดแย้งกันอยู่ คือ ฟิลิปปินส์และมาเลเซีย ซึ่งนำไปสู่ความล้มเหลวของสมาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนให้เห็นว่าอาเซียนเป็นความพยายามในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีโดยใช้การรวมกลุ่มเป็นทางออก อาจกล่าวได้ว่า อาเซียนเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงภายในของอินโดนีเซียและการเกิดประเทศใหม่อย่างสิงคโปร์ ทำให้จำนวนของประเทศที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์เพิ่มขึ้นจนสามารถรวมกลุ่มได้ ประกอบกับแนวโน้มของสงครามเวียดนามที่คาดว่าสหรัฐอเมริกาจะต้องถอนตัวจากภูมิภาคนี้ในไม่ช้า⁴⁵

ความพยายามก่อตั้งความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคครั้งนี้ ประเทศสมาชิกที่ร่วมก่อตั้งไม่ได้ต้องการให้เป็นความร่วมมือทางด้านการทหารหรือความมั่นคง เพราะเคยมีประสบการณ์ที่ล้มเหลวในกรณีของซีโต้ที่แสดงให้เห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีกำลังหรือความสามารถทางการทหารที่ดีพอ ดังนั้น อาเซียนจึงเริ่มต้นด้วยความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่อาจแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด และจะเป็นจุดเริ่มต้นความร่วมมือในด้านอื่นๆ ต่อไป อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาอาเซียนจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวทางความร่วมมือที่ไม่เน้นด้านการทหาร (Military Alliance) ในกรณีปัญหาเวียดนามและกัมพูชา แต่จะใช้วิธีการ “การป้องกันร่วมกันด้วยวิธีทาง

การเมือง” (Political Collective Defense) ที่เน้นการทูตเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประเทศที่มีกำลังทหารและการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปในช่วงทศวรรษ 1980⁴⁶

กิจกรรม 8.1.3

เหตุใดประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องพยายามสร้างร่วมมือระหว่างกัน

แนวตอบกิจกรรม 8.1.3

เนื่องจากภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้ต่างทยอยประกาศเอกราชจากเจ้าอาณานิคมตะวันตก แต่ประเทศเจ้าอาณานิคมก็มีความพยายามจะกลับเข้ามามีอำนาจ โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่พยายามจะกลับเข้ามามีอำนาจเหนืออินโดจีน เป็นเหตุให้ประเทศเหล่านี้พยายามที่จะสร้างร่วมมือระหว่างกันเพื่อลดโอกาสในการแทรกแซงจากมหาอำนาจ แต่เมื่อสถานการณ์การแบ่งขั้วอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างเสรีประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์รุนแรงมากขึ้น การรวมกลุ่มในภูมิภาคจึงสะท้อนให้เห็นถึงการร่วมมือเพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้จากการที่อาเซียนมีสมาชิกร่วมก่อตั้งจากประเทศในค่ายโลกเสรีทั้งหมด

ตอนที่ 8.2

บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1970

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 8.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

8.2.1 บริบทการเมืองไทยทศวรรษ 1970: จากประชาธิปไตยสู่ภัยคอมมิวนิสต์

8.2.2 การร่วมกันเผชิญหน้าวิกฤตการณ์กัมพูชา

8.2.3 นโยบายเสริมสร้างระบบดุลแห่งอำนาจในภูมิภาค

แนวคิด

1. ช่วงทศวรรษ 1970 เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย การสืบทอดอำนาจของกลุ่มผู้นำทหาร สร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มปัญญาชนซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาในทศวรรษก่อนหน้า คนกลุ่มนี้ได้แสดงออกทางการเมืองในการเรียกร้องให้รัฐบาลเผด็จการทหารยอมลงจากอำนาจและจัดให้มีการเลือกตั้ง คืนประชาธิปไตยให้กับประชาชน การชุมนุมประท้วงของนิสิตและนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 ที่จบลงด้วยความรุนแรงมีผลทำให้เกิดประชาธิปไตยในช่วงเวลาอันสั้น แต่ท้ายที่สุดแล้วความหวาดระแวงพลังทางการเมืองของนักศึกษา ประกอบกับความกลัวอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ที่ได้ชัยชนะในอินโดจีน ทำให้รัฐบาลพลเรือนหวาดระแวงนักศึกษาจนนำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 นำไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง

2. ความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์อินโดจีนของรัฐบาลทำให้ไทยยังคงเข้าแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชาโดยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ดินแดนอย่างไม่เป็นทางการเพื่อโจมตีกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายของกัมพูชา แม้ว่าจะมีกระแสต่อต้านทั้งจากประชาชนภายในประเทศและจากสื่อมวลชนต่างประเทศ แต่เมื่อถึงช่วงกลางทศวรรษ 1970 คอมมิวนิสต์มีชัยชนะในอินโดจีนทั้งในเวียดนามและกัมพูชา ประกอบกับการที่สหรัฐอเมริกาลดการแทรกแซงในภูมิภาคนี้ลง ทำให้ไทยต้องลดความเป็นปฏิปักษ์กับประเทศเพื่อนบ้านและให้ความสำคัญกับความร่วมมือภายในภูมิภาคอย่างอาเซียน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเวียดนามรุกรานกัมพูชา ไทยได้แสดงบทบาทนำและได้รับการสนับสนุนจากอาเซียนในการต่อต้านเวียดนาม

3. ความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตและการที่สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความสัมพันธ์อันดีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้ไทยที่ดำเนินนโยบายตามสหรัฐอเมริกาและความจำเป็นทำให้ประกันความมั่นคงจำต้องปรับท่าทีต่อทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและกลุ่มประเทศอินโดจีน โดยพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศที่เป็นคอมมิวนิสต์ ท่ามกลางความหวาดระแวงที่ยังคงมีอยู่ เพราะประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งจีนและเวียดนามยังคงให้การสนับสนุนความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 8.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายบทบาทของปัญญาชนที่มีต่อการเมืองไทยช่วงทศวรรษ 1970 ได้
2. อธิบายบทบาทของไทยกับปัญหาการเมืองภายในประเทศกัมพูชาได้
3. อธิบายการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงทศวรรษ 1970 ได้

ความนำ

สภาพการณ์การเมืองไทยในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยเป็นอย่างยิ่ง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 สะท้อนให้เห็นการเมืองภาคประชาชนครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประชาชนลุกขึ้นมาต่อต้านอำนาจรัฐ แม้ว่าจะยุติลงด้วยความสูญเสีย แต่ก็ได้สร้างช่วงเวลาที่ดีงามที่สุดในยุคหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นช่วงสั้น ๆ ก็ตาม เสรีภาพในช่วงนี้นำไปสู่แนวคิดทางการเมืองแบบซ้ายจัดและการปราบปรามผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง

ในขณะที่สภาวะการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนหรือจีนคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งในโลกคอมมิวนิสต์ระหว่างรัสเซียกับจีนเริ่มรุนแรงขึ้น แต่ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงมีการปะทะและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงตลอดทศวรรษ 1970 ในช่วงต้นทศวรรษ เมื่อนโยบายของสหรัฐอเมริกาหันเหความสนใจออกจากภูมิภาคนี้ รัฐบาลพลเรือนของไทยก็พยายามสร้างสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน แต่ด้วยภัยคอมมิวนิสต์ภายในไทยเองและชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ตลอดจนการที่เวียดนามรุกรานกัมพูชา ทำให้ในช่วงทศวรรษ 1970 นี้ นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้งด้วยกัน

เรื่องที่ 8.2.1

บริบทการเมืองไทยทศวรรษ 1970: จากประชาธิปไตยสู่ภัยคอมมิวนิสต์

ความเคลื่อนไหวการเมืองไทยที่สำคัญในทศวรรษนี้ ได้แก่ 1) การสืบทอดอำนาจของกลุ่มทหาร 2) ความเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนในการเรียกร้องประชาธิปไตย และ 3) การปราบปรามคอมมิวนิสต์

1. การสืบทอดอำนาจของกลุ่มทหาร

การสืบทอดอำนาจทางการเมืองในหมู่ผู้นำทหารสืบเนื่องมาจากทศวรรษ 1960 ภายหลังจาก
อสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1963 จอมพลถนอม กิตติขจรได้สืบทอด
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีบุคคลสำคัญร่วมงานคือ พลเอกประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์
กิตติขจร รูปแบบการปกครองและนโยบายทางเศรษฐกิจยังคงดำเนินตามแบบในยุคของสฤษดิ์ ธนะ
รัชต์ ในช่วงเวลาที่จอมพลถนอม กิตติขจรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ทหารเข้ามามีบทบาททาง
การเมืองสูงมาก อย่างไรก็ตาม อำนาจและบารมีของจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่มากเท่าจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ ทำให้ตลอดช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจอมพลถนอม กิตติขจรจะถูกท้าทายจาก
กลุ่มอำนาจอื่น ที่สำคัญคือ บุคลิกภาพที่มีความออมชอมของจอมพลถนอม กิตติขจรทำให้เปิดโอกาส
ให้นักศึกษามีการชุมนุมและเคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่าในยุคก่อนหน้า ดังจะเห็นได้จากการลด
ความเข้มงวดในการควบคุมการแสดงความคิดเห็น สื่อสิ่งพิมพ์ของนักศึกษา ประกอบกับผลพวง
จากเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และระบบการศึกษาที่เกิดจากยุคแห่งการพัฒนา
ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยรัฐบาลก่อนหน้า ทำให้เริ่มเกิดกระแสเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมือง เพราะการเมืองไทยในเวลานั้นตกอยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารมาเป็นเวลานาน⁴⁷

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังคงดำเนินการอย่าง
ต่อเนื่อง ทำให้ในระยะนี้ เศรษฐกิจพัฒนาอย่างรวดเร็ว ประชาชนได้รับการศึกษาจำนวนเพิ่มขึ้น การ
สื่อสารและการคมนาคมได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายต่างประเทศ
ของไทยที่เป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญคือ การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรม
แบบอเมริกันจากทหารที่เข้ามาปฏิบัติงานในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ทำให้สังคมไทยได้สัมผัสกับ
วัฒนธรรมแบบโลกตะวันตกโดยตรง ทั้งยังก่อให้เกิดการจ้างงานในชนบทเพื่อรองรับงานด้านการ
บริการแก่ฐานทัพอากาศสหรัฐอเมริกาในต่างจังหวัด สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ส่งผลต่อความ
กระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากกว่าในอดีต⁴⁸

2. ความเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนในการเรียกร้องประชาธิปไตย

ผลสืบเนื่องจากการพัฒนาที่เริ่มต้นตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ด้วยความช่วยเหลือของ
สหรัฐอเมริกา ทำให้คนไทยได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตกเพิ่มจำนวนมากขึ้น การเปิด
มหาวิทยาลัยในภูมิภาค เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ค.ศ. 1964) มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ค.ศ. 1966)
ทำให้เกิดกลุ่มปัญญาชนที่มีความตื่นตัวทางการเมืองเป็นจำนวนมาก คนกลุ่มนี้สะสมความไม่พอใจที่
ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของเผด็จการทหาร⁴⁹ ประกอบกับการที่การเมืองไทยมีช่วงเวลาที่
ประชาธิปไตยสั้นๆ อีกช่วงหนึ่งระหว่าง ค.ศ. 1968-1971 โดยมีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 10

กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1969 การในเลือกตั้งครั้งนี้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากหลายพรรคการเมืองได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่สภา จำนวนพรรคที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือกมากที่สุดคือ พรรคสหประชาไทยที่มีจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นหัวหน้าพรรค จึงต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมและจอมพลถนอมก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป แต่การบริหารประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจรในช่วงเวลานี้ประสบปัญหาหลายประการที่สำคัญคือ การเรียกร้องให้รัฐบาลลาออกหรือยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ เป็นเหตุให้ใน ค.ศ. 1971 จอมพลถนอม กิตติขจรก็ได้ทำการรัฐประหารและนำประเทศกลับสู่ระบอบเผด็จการทหารอีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 (1968) และประกาศยุติกิจกรรมของพรรคการเมือง การรัฐประหารครั้งนี้ของจอมพลถนอมจึงเท่ากับเป็นการทำลายความหวังของประชาชนที่ได้สัมผัสกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในช่วงระยะหนึ่ง แต่กลับต้องพบจุดจบด้วยการรัฐประหารภายในเวลาอันสั้น

นิสิตนักศึกษามองว่าการรัฐประหารของจอมพลถนอมในครั้งนี้เป็นความพยายามในการสืบทอดอำนาจ ความเชื่อนี้ยิ่งถูกตอกย้ำเมื่อมีการต่ออายุราชการของจอมพลถนอม นอกจากนี้ ยังมีข่าวการทุจริตของคณะรัฐบาลและในวงราชการยิ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนในวงกว้าง แต่ชนวนเหตุที่ก่อให้เกิดการชุมนุมประท้วงจนลุกลามบานปลายในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมนั้น สืบเนื่องจากในวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1973 เกิดเหตุการณ์เฮลิคอปเตอร์ทหารตกที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในที่เกิดเหตุพบซากสัตว์ป่าเป็นจำนวนมากที่ถูกล่าจากทุ่งใหญ่นเรศวร สร้างความไม่พอใจให้กับนิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไป นิสิตศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงกลุ่มหนึ่งออกมาเคลื่อนไหวโจมตีกรณีนี้ ทำให้อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงในเวลานั้นคือ ดร. ศักดิ์ ภาสุขนิรันดร์มีคำสั่งให้คัดค้านักศึกษากลุ่มนี้ออก สร้างความไม่พอใจให้กับนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ จึงเริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อชุมนุมประท้วงในวันที่ 21-22 มิถุนายน บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย จนอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงต้องยกเลิกคำสั่งและลาออกจากตำแหน่ง⁵⁰

ภายหลังการชุมนุมประท้วงกรณีทุ่งใหญ่นเรศวรนิสิตและนักศึกษายังคงมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ทว่าถูกแทรกแซงจากรัฐบาล ความไม่พอใจรัฐบาลทหารที่สั่งสมมานานทำให้เกิดการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากประชาชนหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ นักศึกษานักเขียน เริ่มมีการแจกใบปลิวโจมตีรัฐบาลโดยกลุ่มนักศึกษา แต่ถูกจับกุมตัวและตั้งข้อหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นข้อหาร้ายแรงในเวลานั้น ส่งผลให้เกิดการชุมนุมของนิสิตนักศึกษาเพื่อเรียกร้องให้ปล่อยตัวนักศึกษา พร้อมกับเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจร⁵¹

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีส่วนร่วมจัดการชุมนุมภายในมหาวิทยาลัย และประสานงานกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เหตุการณ์เริ่มจากการที่รัฐบาลได้จับกุม นักศึกษา อาจารย์ และนักการเมืองเพียงเพราะว่าพวกเขาออกมาเรียกร้องประชาธิปไตย องค์การ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีความเคลื่อนไหวในกรณีนี้โดยการชุมนุมประท้วง ในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1973 มีการปิดโปสเตอร์ เอาโซ่ล่ามประตูห้องเรียน บางส่วนนำปูนปลาสเตอร์หยอดตามรูกุญแจ ในวันที่ 9 ตุลาคม ซึ่งเป็นวันสอบภาคแรกของมหาวิทยาลัย มีการปราศรัยบนเวทีบริเวณลาน โปธิ์ธรรมศาสตร์ ผู้ปราศรัย คือ นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่ต่อมาจะมีบทบาทสำคัญในการชุมนุม ประท้วงในวันที่ 14 ตุลาคม เป็นเหตุให้ทางมหาวิทยาลัยต้องงดการสอบ อาจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 205 คน ทำหนังสือยื่นต่อนายกรัฐมนตรีขอให้พิจารณาปล่อยบุคคลที่ถูก จับกุมตัวไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์ การชุมนุม ประท้วงลุกลาม ในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางการชุมนุมประท้วงของเหล่านักศึกษา ไม่เพียงแต่ นักศึกษาธรรมศาสตร์ แต่ภายหลังจากวันที่ 10 ตุลาคม ที่มีการรายงานข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์กรณี การชุมนุมประท้วงของนักศึกษาธรรมศาสตร์ นักศึกษาจากหลายสถาบันหลังไหลเข้ามาร่วมชุมนุม ภายหลังจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้เข้าร่วมด้วย ทำให้การชุมนุมประท้วงของนักศึกษา มีความเข้มแข็ง ขึ้น และจำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมประท้วงเพิ่มมากขึ้นจนต้องเคลื่อนขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปสู่ถนนราชดำเนินในวันที่ 13 ตุลาคม จนในที่สุดก็สามารถชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ได้สำเร็จ ในวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 แม้ว่าจะเกิดความรุนแรง และมีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ใน ครั้งนี้ แต่ก็สามารถนำประชาธิปไตยกลับมาสู่การเมืองไทยได้ชั่วคราว⁵²

ภาพที่ 8.2 การชุมนุมประท้วงของนิสิตและนักศึกษาในวันที่ 14 ตุลาคม 1973 จาก http://www.prd.go.th/ewt_news.php?nid=160218&filename=index

ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีชั่วคราว ก่อนจะจัดใหม่มีการเลือกตั้งใน ค.ศ. 1975 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ด้วยปัญหา

ในคณะรัฐบาลจึงต้องประกาศยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ส่งผลให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมา⁵³ แม้ว่าการเมืองไทยเริ่มมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ทว่าชนชั้นนำที่มีอำนาจในรัฐบาลโดยเฉพาะผู้นำรัฐบาลที่มีพื้นฐานนิยมกษัตริย์ (royalist) จึงไม่ไว้วางใจพลั้งทางการเมืองของกลุ่มปัญญาชนซึ่งครั้งหนึ่งเคยล้มรัฐบาลเผด็จการได้สำเร็จ ประกอบกับในช่วงเวลานี้ภัยคอมมิวนิสต์รุกคืบเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ชนชั้นนำที่กุมอำนาจในขณะนั้นหวั่นเกรงว่ากลุ่มปัญญาชนที่เคยเชิดชูแนวคิดเสรีนิยมและประชาธิปไตยจะกลายเป็นแนวร่วมของคอมมิวนิสต์ ความหวาดระแวงนี้นำไปสู่การใส่ร้ายป้ายสีนิสิตและนักศึกษาอันจะนำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงใน ค.ศ. 1976

3. การปราบปรามคอมมิวนิสต์

การทำความเข้าใจบริบทการเมืองภายในประเทศไทยช่วงเวลานี้จำเป็นต้องมีพื้นฐานความเข้าใจบริบทการเมืองของประเทศเพื่อนบ้านของไทยประกอบด้วยจึงจะสามารถเข้าใจความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ของชนชั้นนำไทยในช่วงเวลานี้ สถานการณ์ในอินโดจีนหลังจากที่สหรัฐอเมริกาเริ่มถอนตัวออกไปตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1970 ยิ่งร้ายแรงขึ้นอีกเมื่อถึง ค.ศ. 1975 ที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถยึดครองเวียดนาม ลาว และกัมพูชาได้สำเร็จ ทำให้รัฐบาลไทยอยู่ในภาวะตื่นตระหนกเกรงว่าเวียดนามจะรุกรานไทยเป็นลำดับถัดไป ประกอบกับการขยายตัวของขบวนการนักศึกษา กรรมกร ชาวนา รวมถึงการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้รัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชมองการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนว่าเป็นภัยคุกคาม⁵⁴

จากบริบทแวดล้อมข้างต้น ส่งผลให้การต้านคอมมิวนิสต์ภายในประเทศไทยทวีความรุนแรงขึ้น จนเกิดเหตุการณ์ล้อมปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 เหตุการณ์เริ่มต้นจากความพยายามของถนอม กิตติขจร และพวกที่จะกลับเข้ามาในประเทศไทยในเดือนกันยายน ค.ศ. 1976 โดยบรรพชาเป็นสามเณร นักศึกษาที่เพิ่งประสบความสำเร็จในการล้มระบอบเผด็จการทหารใน ค.ศ. 1973 เกรงกลัวว่าเผด็จการทหารจะกลับมามีอำนาจอีก ความพยายามของถนอมในครั้งนี้ชัดเจนว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อจุดชนวนวิกฤตการณ์ทางการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายทหาร⁵⁵

วันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 1976 นักศึกษามีการชุมนุมและแสดงละครล้อเลียนเหตุการณ์การแขวนคอพนักงานการไฟฟ้า 2 คน ในเดือนกันยายน แต่การแสดงนี้กลับกลายเป็นจุดที่ทำให้ปัญหาบานปลาย เนื่องจากนักศึกษาที่ เป็นผู้แสดงคือ นายอินันท์ บัวหัทธิต บังเอิญมีใบหน้าคล้ายกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ ทำให้นักศึกษาถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

นำไปสู่การปราบปรามของตำรวจกับกลุ่มนวพล กลุ่มกระทิงแดง และนักศึกษาอาชีวะในวันที่ 6 ตุลาคม เกิดการสังหารหมู่ขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาถูกเผาทั้งเป็น บางคนถูกแขวนคอ บนต้นไม้ ยังไม่นับรวมที่ถูกยิง ตัวเลขผู้เสียชีวิตอย่างเป็นทางการจำนวน 46 คน อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานภาพเหตุการณ์ทำให้เชื่อว่าตัวเลขนี้เป็นเพียงการประเมินขั้นต่ำเท่านั้น นอกจากผู้เสียชีวิตแล้ว ยังมีผู้ได้รับบาดเจ็บและอีกหลายพันคนที่ถูกจับกุม ส่วนนักศึกษาที่หนีการจับกุมไปได้ก็มุ่งหน้าเข้าป่าเพื่อร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁵⁶ นำไปสู่การต่อสู้ด้วยกำลังในหลายพื้นที่ พร้อมกับโครงการพัฒนาพื้นที่ชนบททางไกลของรัฐบาลเพื่อไม่ให้ชาวบ้านเข้าเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์

เมื่อเกิดเหตุกาณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้ทำการรัฐประหาร ภายใต้ชื่อ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เท่ากับเป็นการนำระบอบทหารกลับเข้ามาสู่การเมืองไทย ที่เป็นประชาธิปไตยได้เพียงระยะสั้น ในครั้งนี้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่อยู่ในตำแหน่งได้เพียง 1 ค.ศ. ก็ถูกรัฐประหารโดยพลเรือเอกสงัด อีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1977 และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากการตกลงกันในฝ่ายทหารและการสนับสนุนของกลุ่มยังเติร์ก⁵⁷ อย่างไรก็ตาม พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ต้องลงจากอำนาจใน ค.ศ. 1980 เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มยังเติร์กที่เคยสนับสนุนให้เขารับตำแหน่ง ประกอบปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับสภาที่สืบเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ จนทำให้นายกรัฐมนตรีไม่สามารถบริหารประเทศได้ การลาออกจากตำแหน่งของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เปิดทางให้กับผู้นำทหารที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย อย่างพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน⁵⁸

กิจกรรม 8.2.1

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงทางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976

แนวตอบกิจกรรม 8.2.1

เนื่องจากไทยอยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารมาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้ว่าภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 จะทำให้การเมืองไทยเข้าสู่ยุคประชาธิปไตย แต่ความหวาดกลัวของประชาชนที่มีต่อระบอบเผด็จการทหาร จึงทำให้นักศึกษาออกมาชุมนุมประท้วงเมื่อจอมพลถนอมพยายามจะกลับเข้าประเทศ ประกอบกับรัฐบาลพลเรือนไทยในเวลานั้นมีความหวาดระแวงพลังทาง

การเมืองของนักศึกษาและภัยคอมมิวนิสต์ ทำให้การชุมนุมของนักศึกษาในครั้งนี้ต้องสงสัยว่าเป็นภัยต่อรัฐบาลและสถาบันกษัตริย์ นักศึกษาจึงถูกล้อมปราบในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรื่องที่ 8.2.2

การร่วมกันเผชิญหน้าวิกฤตการณ์กัมพูชา

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาจะเป็นไปในเชิงลบมาตั้งแต่ก่อนกำเนิดรัฐชาติ กระทั่งกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1953 การเมืองภายในประเทศมีความวุ่นวาย ปมความขัดแย้งระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาที่ชัดเจนเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1950 คือ การแย่งชิงดินแดนบริเวณที่ตั้งปราสาทเขาพระวิหาร แม้ว่าท้ายที่สุดแล้วศาลโลกจะตัดสินให้กัมพูชาเป็นฝ่ายชนะ ทว่ากัมพูชาต้องเผชิญทั้งสงครามการเมืองภายในและสงครามกับเวียดนาม การร่วมกันเผชิญหน้าวิกฤตการณ์กัมพูชาในทศวรรษ 1970 มีประเด็นสำคัญที่ต้องศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ของไทยกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย และ 2) บทบาทของไทยและอาเซียนในเหตุการณ์เวียดนามบุกกัมพูชาช่วงปลายทศวรรษ 1970

1. ความสัมพันธ์ของไทยกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (เขมรแดง)

รัฐบาลไทยมีความสัมพันธ์บาดหมางกับรัฐบาลเจ้าสีหนุของกัมพูชากรณีเขาพระวิหาร ทำให้ช่วงก่อนที่เขมรแดงจะล้มรัฐบาลเจ้าสีหนุ ไทยร่วมมือกับเวียดนามใต้ให้การสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในกัมพูชาเพื่อล้มรัฐบาล รัฐบาลสีหนุระยะแรกหลังได้รับเอกราชประกาศตัวเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและรักษาเอกราชของประเทศ แต่ในทางลับกลับอำนวยความสะดวกให้เวียดนามเหนือขนส่งอาวุธผ่านชายแดน ทำให้สหรัฐอเมริกามองว่ารัฐบาลของเจ้าสีหนุเป็นคอมมิวนิสต์ เจ้าสีหนุอยู่ในอำนาจจนถึง ค.ศ. 1970 สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจทำให้ต้องพ้นจากสถานะประมุขแห่งรัฐ อำนาจการปกครองจึงตกอยู่ที่นายพลลอน นอลผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น⁶⁰

นโยบายต่างประเทศของกัมพูชภายใต้อำนาจของนายพลลอน นอล ปฏิเสธไม่ให้เวียดนามเหนือขนส่งอาวุธและกองกำลังผ่านชายแดน แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการเคลื่อนไหวกองกำลัง

คอมมิวนิสต์เวียดนามและคอมมิวนิสต์ภายในกัมพูชาได้⁶¹ ในช่วงเวลานี้ไทยเป็นฐานทัพอากาศให้ สหรัฐอเมริกาเข้าไปทิ้งระเบิดเพื่อโจมตีและสกัดกั้นพวกคอมมิวนิสต์ที่อยู่ชายแดนเวียดนามและ กัมพูชา ทั้งที่ในประเทศไทยเองด้วยบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยส่งผลให้กลุ่มปัญญาชนตั้งคำถาม และต่อต้านกองทัพสหรัฐอเมริกาในไทย แต่จะเห็นได้ว่ารัฐบาลพลเรือนของไทยมีความหวาดกลัว คอมมิวนิสต์และยังหวังพึ่งพาสหรัฐอเมริกาให้ปกป้องไทยจากการแพร่ขยายลัทธินี้ ทำให้ยังคง สนับสนุนด้านการรบด้วยการยินยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ดินแดนอย่างไม่เป็นทางการ

การถล่มกัมพูชาด้วยระเบิดทางอากาศของกองทัพอเมริกันทำให้เกิดสภาพโกลาหลขึ้นใน กัมพูชา ผลักดันให้ชาวกัมพูชาผันตัวเองเป็นแนวร่วมกับคอมมิวนิสต์เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ นั้นทำให้ กองกำลังเขมรแดงมีความเข้มแข็งจนกระทั่งในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 1975 กองกำลังภายใต้การนำ ของพล พต สามารถโค่นล้มรัฐบาลลอน นอลและเข้ายึดกรุงพนมเปญได้สำเร็จ ซึ่งเป็นเวลาไล่เลี่ยกับ ที่คอมมิวนิสต์ในเวียดนามและลาวได้รับชัยชนะภายในประเทศของตน รัฐบาลไทยในเวลานั้นเริ่ม ตระหนักแล้วว่าสหรัฐอเมริกาพันธมิตรหลักของตนอาจไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ในภูมิภาคนี้ได้ ไทยภายใต้รัฐบาลพลเรือนจึงเริ่มสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศในอินโดจีนและเริ่มเจรจาขอลด จำนวนกำลังพลของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยลง โดยรัฐบาลไทยประกาศรับรองรัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตยของเขมรแดงในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1975⁶²

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับกัมพูชาที่ปกครองโดยรัฐบาลเขมรแดงพัฒนา ก้าวหน้าจนถึงการแลกเปลี่ยนเอกอัครราชทูตระหว่างกัน สร้างความร่วมมือในการจัดตั้งสำนักงาน ประสานงานในจังหวัดชายแดน รวมถึงให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ให้ประเทศที่สามใช้ดินแดนของตนเพื่อ กระทำการอันเป็นการละเมิดอธิปไตยของอีกฝ่าย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีอย่างเป็นทางการก็ยังคงเต็มไปด้วยความหวาดระแวงและปัญหาความตึงเครียดตลอดแนวชายแดน มีการปะทะ กันของกองกำลังทหารบริเวณชายแดนในปัญหาเรื่องการอ้างสิทธิเหนือเขตแดน นอกเหนือจาก บริเวณปราสาทเขาพระวิหารยังมีพื้นที่บริเวณจังหวัดตราด ฝ่ายไทยเองก็อ้างว่ามีกองกำลังเขมรเที่ยว ปล้นสะดมภ์ชาวบ้านบริเวณชายแดน ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 1976 และการรัฐประหารภายใต้ การนำของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ส่งผลให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นโยบายต่างประเทศของไทยที่ประนีประนอมกับคอมมิวนิสต์ก็เปลี่ยนเป็นท่าที่แข็งกร้าวอีกครั้งอัน เป็นผลมาจากปัญหาคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ⁶³

2. บทบาทของไทยและอาเซียนในเหตุการณ์เวียดนามบุกกัมพูชาช่วงปลายทศวรรษ 1970

การล้อมปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ผลักดันให้นักศึกษาหนีเข้าไปเป็นแนวร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประกอบกับความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์ที่พัฒนาขึ้นในช่วงรัฐบาลประชาธิปไตยอย่างแฉ่ง รัฐบาลไทยในยุคที่ถูกเรียกว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ในสมัยที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและในเวลาต่อมาพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ดำรงตำแหน่งสืบต่อมา นโยบายต่างประเทศของไทยและนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในประเทศมีความยืดหยุ่นมากขึ้น สำหรับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการของประเทศเพื่อนบ้านในช่วงปลายทศวรรษ 1970 นี้ รัฐบาลไทยจะต้องดำเนินนโยบายอย่างรัดกุม เนื่องจากไม่มีสหรัฐอเมริกาคอยประกันความมั่นคงให้อีกต่อไป⁶⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเขมรแดงของกัมพูชาต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อต่อต้านการรุกรานกัมพูชาของเวียดนาม ที่พยายามจะโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงช่วงปลาย ค.ศ. 1978 และสามารถยึดกรุงพนมเปญได้ในต้น ค.ศ. 1979 ในเวลานั้นกัมพูชามีรัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของนายเฮง สัมริน ในชื่อ สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา รัฐบาลไทยได้ออกมาประณามการกระทำของเวียดนามว่าละเมิดอธิปไตยและกฎหมายระหว่างประเทศ ในเวลานั้นไทยยังคงรับรองรัฐบาลเขมรแดงและแสดงท่าทีกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาโดยอ้างผลกระทบของสงครามระหว่างกองกำลังเวียดนามที่ปฏิบัติการอยู่ในกัมพูชาที่มีต่อบริเวณชายแดนของไทย⁶⁵

ไทยในช่วงที่ไม่มีสหรัฐอเมริกาคอยสนับสนุนได้หันมาร่วมมือกับจีนที่ในเวลานั้นมีความขัดแย้งรุนแรงกับสหภาพโซเวียตที่ให้การสนับสนุนเวียดนาม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่ามีความขัดแย้งในโลกคอมมิวนิสต์และการสร้างพันธมิตรโดยไม่สนใจอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่เป็นเรื่องของการถ่วงดุลอำนาจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าทั้งไทย จีน และสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนกองกำลังเขมรแดงเพื่อสู้กับเวียดนามที่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียต จนไม่สนใจประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เขมรแดงได้ทำการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเขมรและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของเขมรแดง⁶⁶

สำหรับไทย นอกจากจะช่วยเหลือกองกำลังเขมรแดงด้วยการลำเลียงอาวุธและให้ที่หลบซ่อนแล้ว ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไทยยังแสดงท่าทีที่ชัดเจนในการรับรองรัฐบาลเขมรแดงด้วยเสียงสนับสนุนของทั้งไทยและสหรัฐอเมริกา ทำให้รัฐบาลเขมรแดงของพอล พต เป็นรัฐบาลที่ชอบธรรม เนื่องจากยังคงมีที่นั่งในสหประชาชาติ ไทยเข้าไปพัวพันกับปัญหาการเมืองภายในกัมพูชาอยู่ยาวนานถึง 10 ค.ศ. จนถึงปลายทศวรรษ 1980 นโยบายของรัฐบาลไทยจึงหันมามุ่งเน้นการค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านแทนการเข้าแทรกแซงการเมือง⁶⁷

นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงทศวรรษนี้มีการเปลี่ยนแปลงกลับไปมา เนื่องจากการกำหนดนโยบายมีหลายปัจจัยมากระทบ ที่สำคัญคือ การเมืองของมหาอำนาจและการเมืองภายในประเทศ ในช่วงต้นทศวรรษจะเห็นได้ว่าไทยเริ่มสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งต่อจีนและเวียดนาม ทั้งยังถอยห่างจากสหรัฐอเมริกา แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เกินคาดคิดกรณีเวียดนามบุกกัมพูชานั้น ทำให้ได้ต้องเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ โดยเฉพาะในสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นนายกรัฐมนตรีที่สถานการณ์บีบบังคับให้ต้องหันไปสนับสนุนฝ่ายเขมรแดงที่ครั้งหนึ่งรัฐบาลไทยเคยต่อต้าน แม้ว่าจะพยายามวางตัวเองเป็นกลาง และรอดูท่าทีความเป็นไปในกัมพูชา แต่เนื่องจากเวียดนามไม่สามารถปราบปรามฝ่ายเขมรแดงได้โดยเด็ดขาด ทำให้ไทยจำเป็นต้องรับรองรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยของเขมรแดงไม่สามารถรับรองรัฐบาลใหม่ที่เวียดนามสนับสนุนได้

ในช่วงทศวรรษ 1970 ไทยให้ความสำคัญกับอาเซียนที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1967 เพื่อตอบสนองความมั่นคงภายในประเทศและความมั่นคงภายในภูมิภาคของประเทศสมาชิก เพราะเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 การที่สหรัฐอเมริกาเริ่มถอนตัวออกจากเวียดนาม เพื่อปล่อยให้เป็นการจัดการปัญหาภายในประเทศโดยสหรัฐอเมริกาคงยุติการแทรกแซงทางการทหารตามนโยบายทำสงครามเวียดนามให้เป็นของคนเวียดนาม (the Vietnamization) เป็นเสมือนตัวเร่งปฏิกิริยาให้ผู้นำรัฐบาลและผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยเร่งสร้างความร่วมมือในกลุ่มอาเซียนให้ตระหนักถึงภาระในการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ของสมาชิก ความร่วมมือของสมาชิกอาเซียนจะยังมีมากขึ้นและเน้นด้านความมั่นคงเป็นหลักในช่วงทศวรรษ 1980 อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์เวียดนามบุกยึดกัมพูชา ความเคลื่อนไหวแรกหลังเหตุการณ์นี้คือ รัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนได้ร่วมหารือกันที่กรุงเทพมหานครในวันที่ 12 มกราคม ค.ศ. 1979 ในครั้งนี้มีการออกแถลงการณ์คัดค้านการใช้กำลังแทรกแซงอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดนของกัมพูชา เหตุการณ์นี้ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความร่วมมือของอาเซียนเท่านั้น แต่ยังเป็นการดึงมหาอำนาจทั้งจีน สหภาพโซเวียต สหรัฐอเมริกา รวมไปถึงสหประชาชาติให้หันกลับมาสนใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งหนึ่ง⁶⁸

กิจกรรม 8.2.2

เหตุใดช่วงปลายทศวรรษ 1970 นโยบายไทยที่มีต่อกัมพูชาจึงมีการเปลี่ยนแปลง

แนวตอบกิจกรรม 8.2.2

การที่เวียดนามบุกยึดกัมพูชาและตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ใน ค.ศ. 1979 ประกอบกับสหรัฐอเมริกาเริ่มลดบทบาทในภูมิภาคนี้ ทำให้ไทยต้องพยายามสกัดกั้นเวียดนาม โดยหันมาให้การสนับสนุนรัฐบาลเขมรแดงจากที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลไทยเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลเขมรแดง ที่สำคัญคือ ไทยให้ความสำคัญกับอาเซียนในการต่อต้านเวียดนาม

เรื่องที่ 8.2.3

นโยบายเสริมสร้างระบบดุลแห่งอำนาจในภูมิภาค

การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ในทศวรรษ 1970 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่อิงแอบอยู่กับสหรัฐอเมริกา มาตลอดในทศวรรษก่อนหน้านี้ ทำให้ไทยต้องปรับเปลี่ยนท่าทีต่อบรรดาประเทศเพื่อนบ้านและประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์เพื่อเป็นการรักษาดุลอำนาจในภูมิภาคที่ในทศวรรษนี้ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีชัยชนะในอินโดจีน การศึกษาการดุลอำนาจของไทยมีประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศคอมมิวนิสต์ 2) การปรับท่าทีของรัฐบาลไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน และ 3) การปรับท่าทีของไทยต่อกลุ่มประเทศอินโดจีน

1. การเปลี่ยนแปลงนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศคอมมิวนิสต์

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1950 ที่ไทยเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในฐานะที่ไม่เท่าเทียม กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาถือว่า จะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศไทยและให้การสนับสนุนผู้นำเผด็จการทหารให้สามารถคงอยู่ในอำนาจได้เพื่อแลกกับการเข้ามาใช้พื้นที่ประเทศไทยเป็นฐานทัพในปฏิบัติการทางทหาร แม้ว่าจะประกาศอย่างเป็นทางการว่าอำนาจในการควบคุมฐานทัพต่างๆ ยังอยู่กับไทย แต่ในทางปฏิบัติแล้วฝ่ายไทยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่อย่างใด รัฐบาลไทยอำนวยความสะดวกให้กองทัพอเมริกันจนคนทั่วโลกเกิดความกังขา โดยผู้นำรัฐบาลได้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนจากการนี้ อย่างไรก็ตาม มีนักการเมืองจำนวนหนึ่งที่ไม่พอใจต่อแนวทางปฏิบัติของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทย โดยเฉพาะด้านการศาลที่พยายามจะให้คนในบังคับของอเมริกาขึ้นศาลไทยหากทำผิด

คดีอาญา แต่สหรัฐอเมริกาไม่สนใจข้อเรียกร้องนี้ ทำให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาปฏิบัติต่อไทยไม่เท่าเทียม ในความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีนี้ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยก็หวังพึ่งสหรัฐอเมริกาในทุกเรื่อง โดยเฉพาะการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ที่ไทยพร้อมดำเนินนโยบายต่างประเทศตาม จนกระทั่งผู้นำไทยไม่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองโลกได้เอง⁶⁹

ความสัมพันธ์ทวิภาคีที่ไม่เท่าเทียมระหว่างสหรัฐอเมริกาและไทยสะท้อนให้เห็นชัดเจนอีกครั้ง เมื่อสหรัฐอเมริกาเห็นความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้อเมริกาเริ่มดำเนินนโยบาย “การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับโลกคอมมิวนิสต์” โดยเริ่มจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีนคอมมิวนิสต์ผ่านการทูตปิงปอง ที่ใน ค.ศ. 1972 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) เดินทางไปเยือนจีน เหตุการณ์นี้สร้างความวิตกให้กับผู้นำไทยอย่างมาก เนื่องจากคาดการณ์ผิดว่า สหรัฐอเมริกาจะไม่ถอนตัวออกจากการต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁷⁰

ภายหลังที่สหรัฐอเมริกาประกาศถอนตัวออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากความตึงเครียดกับโลกคอมมิวนิสต์คลี่คลายจากความขัดแย้งกันเองของสหภาพโซเวียตกับจีน ความสัมพันธ์อันดีที่เริ่มขึ้นระหว่างอเมริกากับจีน รวมถึงกระแสต่อต้านของประชาชนอเมริกันในประเทศและการต่อต้านกองทัพอเมริกาของประชาชนไทย รัฐบาลไทยต้องเผชิญหน้ากับภัยคอมมิวนิสต์ที่แวดล้อมด้วยตนเอง ภายใต้อำนาจนำทหารรัฐบาลไทยเลือกที่จะดำเนินภารกิจต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนต่อไปอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากผู้นำไทยไม่สามารถปรับตัวตามกระแสการเมืองโลกได้ทันทางที่

การถอนตัวของสหรัฐอเมริกาจากสงครามเวียดนามตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1973 ที่มีการลงนามระหว่างสหรัฐอเมริกา เวียดนามเหนือ เวียดนามใต้ และเวียดนามในสัญญาหยุดยิง ณ กรุงปารีส ใจความสำคัญคือ สหรัฐอเมริกาจะต้องถอนทหารออกจากเวียดนามใต้⁷¹ ส่งผลให้ไทยต้องปรับนโยบายต่างประเทศที่มีต่อประเทศคอมมิวนิสต์คือ จีนและอินโดจีน

สภาพการณ์ดังกล่าวได้รับผลกระทบจากการเมืองภายในของประเทศไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐบาลพลเรือน กลุ่มปัญญาชนที่มีบทบาทในการเรียกร้องประชาธิปไตยได้เรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาทอนกองทัพออกจากประเทศไทย ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพลเรือนไทยมีการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับประเทศคอมมิวนิสต์ได้ ด้วยการพยายามลดความเป็นปฏิปักษ์และฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูต แม้ว่าการปราบปรามคอมมิวนิสต์ภายในประเทศยังคงดำเนินต่อไปก็ตาม

2. การปรับท่าทีของรัฐบาลไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่มีการพัฒนามาตั้งแต่จีนเกิดการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1949 การที่รัฐบาลไทยเลือกเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและมีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) มาตั้งแต่ ค.ศ. 1946 เท่ากับการประกาศตัวเป็นปฏิปักษ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ฝ่ายจีนก็เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลักของพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศจึงมีความตึงเครียดตลอดมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950

แต่เมื่อจีนคอมมิวนิสต์เริ่มปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ทำให้ศัตรูของไทยกลายเป็นมิตรกับพันธมิตรสำคัญของไทย รัฐบาลไทยจำเป็นต้องปรับนโยบายต่างประเทศที่มีต่อจีน ด้วยการเริ่มต้นฟื้นฟูความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ รัฐบาลของ จอมพลถนอม กิตติขจรได้ส่งทีมป้องกันไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนใน ค.ศ. 1972 และ 1973 เช่นเดียวกับที่อเมริกาทำ ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม รัฐบาลพลเรือนของไทยพัฒนาความสัมพันธ์กับจีนได้อย่างรวดเร็ว แรงผลักดันจากปัญหาราคาน้ำมันโลกทำให้ไทยต้องเจรจาขอซื้อน้ำมันจากจีน พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีต่างประเทศของไทยในขณะนั้นได้เดินทางไปเยือนจีนถึง 2 ครั้ง ใน ค.ศ. 1973 และ 1974

กระทั่ง ค.ศ. 1975 ไทยจึงสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการได้สำเร็จ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีได้เดินทางเยือนจีนในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1975 และได้ร่วมลงนามแถลงการณ์ร่วมกับนายโจว เอิน ไหล โดยมีหลักการสำคัญคือ จีนจะไม่แทรกแซงกิจการภายในของไทย ทั้งนี้จีนยังแสดงความจริงใจโดยการรับซื้อสินค้าจากไทยโดยไม่จำกัดปริมาณ เพื่อช่วยเหลือไทยที่กำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ จีนยังระงับการส่งสินค้าของจีนที่จะทำให้สินค้าไทยขายไม่ได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนคอมมิวนิสต์ยังคงเต็มไปด้วยความหวาดระแวง เพราะจีนยังคงให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ไทยอย่างไม่เป็นทางการ⁷²

3. ไทยกับความพยายามในการรักษาตุลอำนาจในภูมิภาค

เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มถอนตัวออกจากเวียดนามตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 ประกอบกับคอมมิวนิสต์เวียดนามมีชัยชนะในช่วงกลางทศวรรษ และเริ่มลุกลามกัมพูชาและลาวซึ่งต่างก็มีปัญหาการเมืองภายในประเทศ ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ไทยจำเป็นต้องหาทางรักษาสมดุลอำนาจและความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาค ดังนั้น ตลอดทศวรรษนี้จะเห็นว่าไทยมีนโยบายต่างประเทศแตกต่างจากช่วง 2 ทศวรรษก่อนหน้า การเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในประเทศของไทยก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้นโยบายต่อกลุ่มประเทศอินโดจีนของไทยเปลี่ยนไป

รัฐบาลไทยไม่มีทางเลือกอื่นที่นอกจากการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มประเทศอินโดจีน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาความสัมพันธ์กับเวียดนามไม่คืบหน้ามากนัก เนื่องจากสหรัฐอเมริกายังคงกองทัพและฐานทัพอากาศไว้ในประเทศไทย ประกอบกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แม้ว่ารัฐบาลพลเรือนหลัง 14 ตุลาคมจะแสดงออกถึงความพยายามที่จะผลักดันให้สหรัฐอเมริกาถอนกองกำลังและกองทัพออกจากแผ่นดินไทย แต่ในทางปฏิบัติพบว่าสหรัฐอเมริกา ยังคงลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ผ่านชายแดนไทยไปยังอินโดจีน นั้นเพราะรัฐบาลพลเรือนไทยยังคงวิตกกังวลว่าไทยจะกลายเป็นโดมิโนตัวต่อไป เพราะช่วงกลางทศวรรษ 1970 ปัญหาคอมมิวนิสต์ในประเทศลูกกลมใหญ่โตมีการล้อมปราบนักศึกษาและใส่ร้ายป้ายสีว่านักศึกษาแท้จริงแล้วเป็นคอมมิวนิสต์เวียดนามอพยพ นักศึกษาจำนวนหนึ่งหลบหนีเข้าป่าเพื่อปฏิบัติการร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในเวทีการเจรจาระดับทวิภาคีเวียดนามเสนอเงื่อนไขให้ไทยจัดการปัญหากองทัพอเมริกันในประเทศ แต่ไทยปฏิเสธทั้งยังเรียกร้องให้เวียดนามเหนือยุติการให้การสนับสนุนกองกำลังคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยและเลิกแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชาและลาวแน่นอนว่าเวียดนามเหนือปฏิเสธข้อเรียกร้องของไทย ทำให้ความพยายามในการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับเวียดนามเหนือใน ค.ศ. 1974-1975 ล้มเหลว แม้ว่าใน ค.ศ. 1976 รัฐมนตรีต่างประเทศของไทย นายพิชัย รัตตกุล เดินทางเยือนฮานอยและสถาปนาการทูตระหว่างทั้งสองประเทศอย่างเป็นทางการได้สำเร็จ แต่ต่างฝ่ายก็ยังไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน⁷³

สำหรับประเทศลาวที่ไทยส่งกำลังทหารเข้าไปร่วมรบกับกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ในช่วงต้นของทศวรรษ 1970 ไทยก็ยังคงดำเนินกิจกรรมทางการทหารในลาวอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึง ค.ศ. 1975 ที่กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาพ่ายแพ้ให้แก่คอมมิวนิสต์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากเวียดนามเหนือ สหภาพโซเวียต และจีน ความร่วมมือระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาที่ช่วยเหลือฝ่ายขวาทำได้เพียงยื้อเวลาที่จะเสียลาวให้กับฝ่ายตรงข้าม

จากสภาพการณ์ดังกล่าวมาข้างต้น รัฐบาลไทยพยายามถ่วงดุลความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพร้อมไปกับการผ่อนคลายความตึงเครียดที่มีต่อประเทศคอมมิวนิสต์และเริ่มตีตัวออกห่างจากสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ปัญหาคอมมิวนิสต์ภายในประเทศและชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนทำให้ไทยอยู่ในสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกที่ต้องรักษาสมดุลระหว่างทั้งสองฝ่ายเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของประเทศ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อรักษาดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องเปลี่ยนแปลงอีกครั้งในช่วงปลายทศวรรษ 1970 เมื่อเวียดนามบุกกัมพูชา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามที่เริ่มก่อตัวช่วงต้นทศวรรษต้องเป็นอันสิ้นสุดลง

กิจกรรม 8.2.3

อะไรเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ไทยต้องเริ่มปรับความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์ในช่วงทศวรรษนี้

แนวตอบกิจกรรม 8.2.3

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ไทยต้องปรับความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์คือ การที่สหรัฐอเมริกาเริ่มปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนและประกาศถอนตัวออกจากกิจการภายในของเวียดนาม ประกอบกับกระแสเรียกร้องจากประชาชนในประเทศให้ผลักดันกองกำลังของสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศ ทำให้ไทยตระหนักว่าความหวังในการพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาให้ปกป้องไทยจากคอมมิวนิสต์เริ่มไม่แน่นอนอีกต่อไป จึงเริ่มหันมาสร้างความสัมพันธ์อันดีกับคอมมิวนิสต์เวียดนามแต่ท้ายที่สุดแล้วเมื่อเวียดนามบุกยึดกรุงพนมเปญของกัมพูชา

ตอนที่ 8.3

บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1980

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 8.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

8.3.1 การเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบกับการก้าวสู่ระบอบประชาธิปไตย

8.3.2 การร่วมกันสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชา

8.3.3 การเพิ่มบทบาทของไทยในเวทีการเมืองโลก

แนวคิด

1. การเมืองไทยในทศวรรษ 1980 สะท้อนให้เห็นถึงการประนีประนอมระหว่างฝ่ายกลุ่มอำนาจเก่าคือ ข้าราชการกับนักการเมืองในยุคที่เรียกว่าประชาธิปไตยครึ่งใบ เพราะในช่วงเวลานี้มีการเลือกตั้งแต่รัฐธรรมนูญยังคงเปิดโอกาสให้ข้าราชการสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองควบคู่กันได้ อีกทั้งนายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้ รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ยังคลี่คลายปัญหาคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยโดยมีนโยบายให้แนวร่วมที่เป็นนักศึกษาออกจากป่า ช่วงปลายทศวรรษเมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีการเมืองไทยสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์จากข้าราชการกับนักการเมืองไปสู่การประนีประนอมระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจ

2. นโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเด็นปัญหา กัมพูชา มีความเปลี่ยนแปลงในช่วงปลายทศวรรษนี้ จากเดิมในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ยังคงให้การสนับสนุนฝ่ายเขมรแดงเพื่อต่อสู้กับกองกำลังเวียดนาม แต่นโยบายรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณให้ความสำคัญกับการค้ามากกว่าการเมือง นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงนี้ นายกรัฐมนตรีเลือกดำเนินตามแนวทางที่เน้นการค้าของตนเอง ซึ่งขัดกับนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศที่ยังคงยึดแนวทางเดิม

3. ในช่วงต้นทศวรรษไทยมีบทบาทอย่างมากในการสร้างแนวร่วมต่อต้านเวียดนาม โดยไทยกำหนดนโยบายต่างประเทศเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกามากขึ้นและให้ความสำคัญกับอาเซียนในการ

กีดกันและโดดเดี่ยวเวียดนาม ทำให้ไทยมีบทบาทนำในอาเซียน เพราะบรรดาประเทศสมาชิกในเวลานั้นแม้ว่าจะมีความคิดเห็นไม่ตรงกับไทยในการจัดการปัญหากัมพูชา แต่แถลงการณ์ร่วมของรัฐมนตรีต่างประเทศของอาเซียนก็ยังคงสนับสนุนการดำเนินนโยบายของไทย

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 8.3 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายลักษณะสำคัญของการเมืองในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบได้
2. อธิบายการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศไทยในทศวรรษ 1980 ได้
3. อธิบายบทบาทของไทยที่มีต่ออาเซียนในกรณีปัญหาเวียดนามรุกรานกัมพูชาได้

ความนำ

ในทศวรรษ 1980 เราจะได้ศึกษาบริบทการเมืองไทยที่มีเสถียรภาพมากกว่าในทศวรรษก่อนหน้า แม้จะไม่ได้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์แบบแต่นั้นว่าเป็นการประนีประนอมกันระหว่างนักการเมืองและข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการทหารที่เข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำประเทศจนได้ชื่อว่า “ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ” ในยุคนี้ปัญหาคอมมิวนิสต์ภายในเริ่มคลี่คลาย หลังจากที่มีการต่อสู้กันในพื้นที่ห่างไกลมาตั้งแต่ ค.ศ. 1976 เป็นต้นมา บรรดานักศึกษาและปัญญาชนที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยออกจากป่าและหันกลับมาทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วนเข้าเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย

นโยบายต่างประเทศในช่วงทศวรรษ 1980 มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ในช่วงต้นทศวรรษภายใต้รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ไทยยังคงมองว่าปัญหาอินโดจีนเป็นภัยคุกคามความมั่นคงและยังคงให้การสนับสนุนกลุ่มการเมืองในกัมพูชาเพื่อต่อต้านการยึดครองของเวียดนาม กระทั่งไทยเปลี่ยนรัฐบาล ภายใต้การนำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐบาลไทยจึงได้ปรับเปลี่ยนนโยบายต่อประเทศอินโดจีน จากที่เคยเน้นมิติด้านความมั่นคงเป็นการเน้นด้านเศรษฐกิจและการค้า

การเมืองโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงในช่วงปลายทศวรรษ สหภาพโซเวียตล่มสลาย ส่งผลให้ประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์เริ่มปรับตัวให้มีเสรีมากขึ้น โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเห็นการเริ่มเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของเวียดนาม

เรื่องที่ 8.3.1

การเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบกับการก้าวสู่อานาธิปไตย

การเมืองไทยในทศวรรษ 1980 มีเหตุการณ์สำคัญที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนการเมืองไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) การเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ภายใต้รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์และ 2) การเมืองไทยยุคอนาธิปไตย ภายใต้รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

1. การเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ

ภายหลังพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ หนึ่งในคณะรัฐประหารรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1977-1980 ทำให้ผู้นำทหารและกองทัพกลับเข้ามามีบทบาทในการเมืองและการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยอีกครั้งหนึ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 และสืบเนื่องไปสู่รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่ขึ้นสู่อำนาจใน ค.ศ. 1980 ซึ่งในช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งนี้มีเหตุการณ์สำคัญในการเมืองไทยซึ่งนำไปสู่การขนานนามช่วงเวลาที่พลเอกเกรียงศักดิ์และพลเอกเปรมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีว่าเป็น “ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ”

การเมืองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญอยู่ที่การประสานผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองระหว่างคน 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือ นายทหารซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่าที่มีส่วนในการบริหารและกำหนดนโยบายของประเทศมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1950 จนถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 ที่ทหารต้องหมดอำนาจทางการเมืองในช่วงเวลาสั้นๆ ระหว่าง ค.ศ. 1973-1976 อีกกลุ่มคือ นักการเมืองซึ่งมีโอกาสเติบโตภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา กลุ่มอำนาจเก่าพยายามจะต้านทานการเปลี่ยนแปลงโดยรักษาโครงสร้างทางการเมืองแบบเผด็จการทหารเอาไว้ แต่ก็ไม่สามารถต้านทานได้ ในที่สุดระบอบเผด็จการก็ถูกโค่นล้มด้วยพลังประชาชน อย่างไรก็ตาม ความพยายามของทหารที่จะกลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองประสบความสำเร็จ โดยยอมที่จะประนีประนอมกับกลุ่มอำนาจใหม่ ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976⁷⁴

การเข้าสู่อำนาจของนายทหารเกิดจากร่างรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีไม่ต้องผ่านการเลือกตั้งและไม่ต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งยังกำหนดให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองควบคู่ไปได้ ด้วยความเชื่อที่ว่า ข้าราชการประจำและนายทหารระดับสูงมีประสบการณ์และความรู้ความสามารถในการปกครองและบริหารประเทศมากกว่ากลุ่มนักการเมืองที่เพิ่งเข้าสู่แวดวงทางการเมืองได้ไม่นาน ดังจะเห็นได้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 (1978) ซึ่งประกาศใช้ในขณะ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ให้อำนาจวุฒิสภาที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งมีอำนาจเหนือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง⁷⁵ การประสานผลประโยชน์นี้เป็นทางเลือกเดียวของระบบการเมืองไทยในช่วงเวลานั้นที่สามารถรักษาค่านิยมทางการเมืองแบบเก่าของสังคมไทยไปพร้อมกับการเริ่มต้นบทบาทของนักการเมืองที่เป็นนักธุรกิจที่ไม่ใช่ข้าราชการ

ผู้นำทหารในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบจำกัดบทบาทตนเองอยู่เฉพาะเรื่องการบริหารงานภายในประเทศ ดังจะเห็นได้จากรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่บริหารประเทศระหว่าง ค.ศ. 1980-1988 ได้มอบหมายหน้าที่ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศให้กับกระทรวงการต่างประเทศ และสภาความมั่นคงแห่งชาติที่ในเวลานั้นมีพลอากาศเอกสิทธิ เศรษฐศิลาเป็นรัฐมนตรีว่าการ และนาวาอากาศตรีประสงค์ สุ่นศิริ เป็นหนึ่งในคณะทำงานของสภาความมั่นคงแห่งชาติ นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงเวลานี้ให้ความสำคัญกับปัญหากัมพูชาและปัญหาความมั่นคงของไทยเป็นหลัก โดยรัฐบาลไทยยังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเพื่อต่อต้านรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People's Republic of Kampuchea: PRK) ที่เวียตนามสนับสนุน⁷⁶

ในส่วนปัญหาความมั่นคงภายในประเทศ เรื่องสำคัญที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ ค.ศ. 1976 คือ ภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีการต่อสู้กันระหว่างทหารไทยกับกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในหลายพื้นที่ สถานการณ์ภายในประเทศรุนแรงมากยิ่งขึ้นเนื่องจากชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน รัฐบาลพลเอกเปรมได้ใช้โอกาสทางการเมืองในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เปลี่ยนนโยบายในการจัดการกับคอมมิวนิสต์ภายในจากการปราบปรามไปสู่การผ่อนปรนและดึงแนวร่วมคอมมิวนิสต์ที่ครั้งหนึ่งเป็นนักศึกษาปัญญาชนให้ออกจากป่าและกลับมาใช้ชีวิตปกติ โดยการออกคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรี 66/2523 และ 65/2525 แนวทางของพลเอกเปรมประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความแตกแยกในโลกคอมมิวนิสต์ระหว่างจีนกับเวียตนาม และจีนกับสหภาพโซเวียต การที่จีนหันมาสร้างความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและไทยเป็นเหตุให้จีนต้องลดการช่วยเหลือคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยลง ส่งผลให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอ่อนแอและล่มสลายไป

ตลอดระยะเวลาที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้ว่าเขามีกองทัพที่ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังให้ขึ้นสู่อำนาจ แต่จากความขัดแย้งภายในของกลุ่มทหารเองก็ส่งผลให้เกิดการทำลายอำนาจของพลเอกเปรมคือ ความพยายามก่อรัฐประหารในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1981 แต่ไม่สำเร็จ นอกจากนี้ ยังมีการก่อความไม่สงบอีกหลายครั้ง ทั้งการลอบปลงร้ายและการวางระเบิด สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ภาพลักษณ์ของทหารที่พยายามแสดงตนว่าเป็นผู้เป็นประชาธิปไตยเสื่อมลง กลุ่มทหารจึงพยายามปรับเปลี่ยนบทบาททางการเมืองใหม่เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในสังคมอีกครั้งหนึ่งโดยการออกมาวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสังคม ที่สำคัญคือ การวิจารณ์บทบาทของธนาคารพาณิชย์และบทบาทของนักการเมือง นอกจากนี้ รัฐบาลพลเอกเปรมยังต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ ช่วงท้ายใน ค.ศ. 1984 รัฐบาลพลเอกเปรมถูกโจมตีจากสภาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างหนักประเด็นที่รัฐบาลจัดสรรงบประมาณด้านการทหารสูงและขาดความโปร่งใส อย่างไรก็ตามพลเอกเปรม ติณสูลานนท์สามารถอยู่ในตำแหน่งนานถึง 8 ปี และลงจากตำแหน่งใน ค.ศ. 1988⁷⁸

2. การเมืองยุคธนธิปไตย⁷⁹

เมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ลงจากอำนาจ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1988 เนื่องจากพลเอกชาติชายเคยมีบทบาทในการเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศใน ค.ศ. 1974 และก่อนหน้านั้นก็เคยปฏิบัติงานให้กับกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อพิจารณาความเป็นประชาธิปไตยนับว่ารัฐบาลของพลเอกชาติชายมีความชอบธรรมมากกว่ารัฐบาลก่อนหน้า เพราะตัวพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและยังเป็นหัวหน้าพรรคที่ได้รับเสียงข้างมากในการเลือกตั้ง จึงได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลผสม นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีเกือบทั้งหมดล้วนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร⁸⁰

นอกจากความก้าวหน้าทางการเมืองแล้ว รัฐบาลนี้ยังมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของการเมืองและตลาดโลก มีการสนับสนุนให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน ตลาดหุ้นที่มีมูลค่าการซื้อขายสูง ที่สำคัญคือ การนำเงินทุนจากต่างชาติที่ปล่อยกู้มาลงทุนทั้งกำไรในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ซึ่งในเวลานั้นกำลังเติบโตไปได้สวย ทำให้ในระยะนี้มีการก่อสร้างอาคารและบ้านจัดสรรจำนวนมาก ซึ่งส่งผลดีต่อธุรกิจวัสดุก่อสร้าง และการจ้างงาน ราคาหุ้น ที่ดิน และอสังหาริมทรัพย์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องยิ่งดึงดูดนักเก็งกำไรให้เข้ามาลงทุน ทำให้ภาพรวมเศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ดียิ่ง

สำหรับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ด้วยสถานการณ์การเมืองโลกเปลี่ยนไป การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจและการปรับตัวในการให้เสรีภาพมากขึ้นของบรรดาประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งรัสเซีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านอย่างเวียดนาม ที่ต่างก็เริ่มขานรับเศรษฐกิจแบบเสรีมากขึ้น แม้จะยังคงไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม พลเอกชาติชายจึงหันมาเน้นนโยบายด้านเศรษฐกิจและการค้า โดยไม่ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันอีกต่อไป นโยบายที่รู้จักกันดีคือ การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งเน้นการค้าขายแดนกับทั้งประเทศอินโดจีนและเมียนมา นั่นทำให้เศรษฐกิจไทยเฟื่องฟูเป็นอย่างมาก⁸¹ แม้ว่านโยบายของพลเอกชาติชายจะสร้างความไม่พอใจให้กับผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศเดิมก็ตาม

รัฐบาลพลเอกชาติชายถูกกล่าวหาว่าเป็น “บุฟเฟต์คาบิเนต” เนื่องจากมีปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างโจ่งแจ้ง ทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของ “ธุรกิจการเมือง” ที่บรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งลงทุณหเสียงจำนวนมากโดยเฉพาะการซื้อเสียงและการใช้เงินเพื่อซื้อตำแหน่งทางการเมือง เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐบาลต่างก็พยายามตักตวงผลประโยชน์เพื่อถอนทุนคืนผ่านโครงการต่างๆ ที่

รัฐบาลอนุวัติ มีการเล่นพรรคเล่นพวกที่มีสายสัมพันธ์ทางธุรกิจ ตลอดจนการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและนักธุรกิจที่คอยสนับสนุนทางการเงินเพื่อหวังให้ออกนโยบายเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจตนเอง ทำยที่สุดสภาพการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งและการขัดผลประโยชน์กันเอง อันจะนำไปสู่จุดจบของรัฐบาลนี้⁸² แต่ผลกระทบของนักธุรกิจที่เข้าสู่ระบบการเมืองกับความพยายามจะกลับคืนสู่อำนาจของทหารอาชีพจะยังคงส่งผลกระทบต่อประชาธิปไตยไทยในทศวรรษต่อไป

บริบทการเมืองภายในประเทศไทยช่วงทศวรรษ 1980 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านอำนาจจากข้าราชการและทหารไปสู่นักการเมืองอาชีพ แม้ว่าในช่วงต้นจะเป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างข้าราชการกับนักการเมือง แต่ช่วงปลายทศวรรษบทบาทของข้าราชการประจำจะลดลงและถูกแทนที่ด้วยนักการเมืองที่เป็นนักธุรกิจ ดังนั้น ในช่วงปลายทศวรรษนี้การเมืองไทยจะเป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างนักการเมืองและนักธุรกิจ ซึ่งผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจในทำยที่สุดก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบการเมืองไทยผ่านการซื้อเสียงและตำแหน่งเพื่อเข้ามามีอำนาจทางการเมืองและเอื้อประโยชน์ให้กับธุรกิจตนเอง จนนำประชาธิปไตยไทยเข้าสู่วังวนแห่งการรัฐประหารโดยฝ่ายทหารอีกครั้งในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991

กิจกรรม 8.3.1

การเมืองแบบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” มีลักษณะอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 8.3.1

การเมืองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญอยู่ที่การประสานผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองระหว่างคน 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือ นายทหารซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่าที่มีส่วนในการบริหารและกำหนดนโยบายของประเทศมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1950 จนถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 กับอีกกลุ่มคือ นักการเมืองซึ่งมีโอกาสเติบโตภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

เรื่องที่ 8.3.2

การร่วมกันสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าไทยเป็นประเทศที่มีบทบาทอย่างมากในการทำสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค แต่เมื่อสถานการณ์การเมืองโลกเปลี่ยนไป รัฐบาลไทยได้ปรับนโยบายที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านอย่างทันท่วงที แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสร้างความแตกแยกทางความคิดในคณะรัฐบาลก็ตามที แต่ไม่อาจปฏิเสธบทบาทนำของรัฐบาลไทยในการสร้างสันติภาพและเสถียรภาพให้เกิดขึ้นในกัมพูชาและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ในประเด็นนี้จะแยกพิจารณาเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ความพยายามในการสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1980-1988 และ 2) ความพยายามสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชาหลัง ค.ศ. 1988

1. ความพยายามในการสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1980-1988

ในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง ค.ศ. 1980-1988 กิจการและการกำหนดนโยบายต่างประเทศอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้กำหนดนโยบายที่เป็นทหาร แม้ว่าจะมีการปรับความสัมพันธ์กับจีน แต่นโยบายที่มีต่ออินโดจีน โดยเฉพาะเวียดนามและรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People's Republic of Kampuchea; PRK) ที่มีนายเฮง สัมรินเป็นผู้นำ ยังคงไว้ซึ่งลักษณะแข็งกร้าว รัฐบาลไทยยังคงยืนยันให้เวียดนามถอนตัวออกจากกิจการภายในของกัมพูชา นอกจากนี้ยังมีการปะทะกันบริเวณชายแดนทั้งไทยกับกัมพูชาและไทยกับลาวในปัญหาเรื่องพรมแดนใน ค.ศ. 1984⁸³

แม้ว่าในทศวรรษ 1970 จะมีความพยายามสร้างสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนาม แต่การที่เวียดนามบุกยึดกรุงพนมเปญ ทำให้ไทยต้องหันกลับมาใช้นโยบายที่เป็นปฏิปักษ์กับเวียดนามอีกครั้งหนึ่ง การต่อต้านเวียดนามทำให้รัฐบาลไทยยังคงให้การสนับสนุนเขมรสามฝ่ายร่วมกับสหรัฐอเมริกาและจีน เพื่อต่อต้านรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาที่เวียดนามสนับสนุน ไทยมีชายแดนติดกับประเทศอินโดจีนทั้งลาวและกัมพูชา ทำให้บรรดาประเทศสมาชิกอาเซียนตระหนักถึงจุดยืนนโยบายต่างประเทศที่ต้องให้การสนับสนุนเขมรแดงซึ่งครั้งหนึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ที่ไทยต่อต้าน สมาชิกอาเซียนแม้ว่าจะไม่เห็นด้วยกับนโยบายของไทยนักแต่ก็ยอมคล้อยตามด้วยเกรงว่าไทยจะเป็นโดมิโนตัวต่อไปที่จะล้มลงหากปล่อยให้เวียดนามและรัฐบาลกัมพูชามีชัยชนะเหนือเขมรสามฝ่าย

ในการแก้ไขปัญหาเวียดนามรุกล้ำอธิปไตยของกัมพูชาสะท้อนให้เห็นความร่วมมือของอาเซียนและบทบาทนำของไทยในการกำหนดนโยบายของอาเซียน ไทยที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหานี้ได้หยิบยกประเด็นนี้เข้าสู่อาเซียนตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 ซึ่งอาเซียนก็แสดงจุดยืนอยู่เคียงข้างไทยหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าสมาชิกอาเซียนให้การสนับสนุนไทยในการป้องกันตนเองคือ แถลงการณ์ร่วมของรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนเกี่ยวกับสถานการณ์ชายแดนไทย-กัมพูชา ที่ประกาศ ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1980 (Joint Statement by the ASEAN Foreign Ministers on the Situation on the Thai-Kampuchean Border Bangkok, 25 June 1980) มีใจความส่วนหนึ่งว่า “...คณะรัฐมนตรีต่างประเทศให้การสนับสนุนรัฐบาลไทยอย่างเต็มที่ในการรักษาสีทธิอันชอบธรรมที่จะป้องกันเขตแดนคณะรัฐมนตรีต่างประเทศมีความเห็นร่วมกันว่าการรุกรานไทยเท่ากับเป็นการคุกคามความมั่นคงของประเทศสมาชิกอาเซียนและเป็นอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคโดยรวม⁸⁴

แต่ด้วยข้อจำกัดของอาเซียนที่สำคัญคือ กองกำลังทหาร เมื่อรวมเอากองกำลังทหารของประเทศสมาชิกในขณะนั้น 5 ประเทศ ก็ยังไม่เทียบเท่ากับกองกำลังของเวียดนาม ดังนั้น ไทยและอาเซียนจึงหาทางออกด้วยการทำให้ประเด็นปัญหาที่กัมพูชากลายเป็นปัญหาระดับนานาชาติ อาเซียนอ้างว่า การแทรกแซงอธิปไตยกัมพูชาด้วยกำลังของเวียดนามเป็นการขัดต่อหลักการของสหประชาชาติ ขณะเดียวกันก็ขัดต่อปฏิญญาของอาเซียน อาเซียนนำเสนอประเด็นนี้ในสหประชาชาติว่าไม่ใช่เรื่องความขัดแย้งระหว่างประเทศหรือความขัดแย้งในภูมิภาค แต่เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตที่ทำให้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาค เนื่องจากเวียดนามได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตที่ในเวลานั้นขัดแย้งกับจีน ซึ่งแนวทางการใช้การทูตเป็นเครื่องมือของอาเซียนประสบความสำเร็จเมื่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (the United Nations Security Council: UNSC) พิจารณาว่าการรุกรานกัมพูชาของเวียดนามนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียตจริง จากการดำเนินการทางการทูตในสหประชาชาติของอาเซียนทำให้เวียดนามถูกโดดเดี่ยวจากนานาชาติซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเวียดนาม⁸⁵

ด้วยที่ตั้งของไทยมีชายแดนติดต่อกับกัมพูชา ดังนั้น ไม่เพียงแต่ผลกระทบจากการปะทะกันของกองกำลังเขมรแดงกับเวียดนาม แต่ไทยยังได้รับผลกระทบเรื่องผู้อพยพลี้ภัยตามแนวชายแดนจำนวนนับล้านคน ทำให้ระยะแรกรัฐบาลต้องแบกรับภาระทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน ในระยะแรกไทยมีการผลักดันเขมรหลายพันคนกลับประเทศและจะให้ความช่วยเหลือเฉพาะฝ่ายเขมรแดง ซึ่งนานาชาติประท้วงการกระทำของรัฐบาลไทย จนในที่สุดหน่วยงาน

ในสังกัดสหประชาชาติ ได้แก่ องค์การยูนิเซฟและคณะกรรมการกาชาดสากลเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทั้งยังได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเฮง สัมรินให้เข้าไปทำงานในพื้นที่ประเทศกัมพูชาได้⁸⁶

รัฐบาลไทยยังคงให้การสนับสนุนฝ่ายเขมรแดงเห็นได้จากการใช้ค่ายผู้อพยพเพื่อเยียวยากลุ่มเขมรแดง ทั้งยังใช้เป็นเส้นทางในการลำเลียงสรรพวุธเข้าไปในกัมพูชา แม้ว่าสหประชาชาติจะขอให้ไทยย้ายค่ายผู้อพยพให้ลึกเข้าไปในเขตไทยเพื่อความปลอดภัยของผู้อพยพ แต่รัฐบาลไทยไม่ยอมทำตามและแย้งว่าเวียดนามไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ปฏิบัติตาม ความจริงแล้วการที่ค่ายผู้อพยพตั้งอยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชานั้น ทำให้ไทยมี “ที่กำบัง” และทำให้การสนับสนุนเขมรแดงเป็นไปโดยสะดวก นอกจากนี้ ยังมีผลพลอยได้ในกรณีผู้อพยพได้รับผลกระทบจากการสู้รบของเวียดนาม ไทยจะได้ประณามการกระทำของเวียดนามต่อนานาประเทศ⁸⁷

การเป็นที่รองรับผู้อพยพนี้ ในความจริงแล้วส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของไทย ไม่ได้เป็นภาระทางเศรษฐกิจอย่างที่รัฐบาลไทยกล่าวอ้าง จากการประเมินพบว่าเศรษฐกิจชายแดนไทยเติบโตขึ้นภายหลังเวียดนามบุกกัมพูชา 7 เดือน โดยเฉพาะตลาดมีดตามแนวชายแดนอรัญประเทศ ชาวไทยในพื้นที่หันมาค้าขายในตลาดมีดกับกัมพูชา ประกอบกับการเข้ามาของเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ ส่งผลให้ธุรกิจที่พักอาศัยและการจ้างงานขยายตัวอย่างรวดเร็ว ยังไม่รวมเงินช่วยเหลือที่หลั่งไหลเข้ามา⁸⁸

2. ความพยายามสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในกัมพูชาหลัง ค.ศ. 1988

นโยบายต่างประเทศไทยที่มีต่อบรรดาประเทศอินโดจีนมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณในช่วงปลายทศวรรษ 1980 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผู้กำหนดนโยบายจากเดิมในยุคของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่ไว้วางใจข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ แต่พลเอกชาติชายไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศต่อประเทศอินโดจีนของรัฐบาลที่ผ่านมา เขาจึงเลือกที่จะไม่ดำเนินนโยบายตามแบบเดิมและไม่ให้ความสำคัญกับผู้กำหนดนโยบายเดิม นั้นส่งผลให้รัฐบาลในเวลานั้นมีความไม่ลงรอยกับกระทรวงการต่างประเทศ นายกรัฐมนตรีไม่ได้ขอความคิดเห็นหรือคำปรึกษาจากกระทรวงการต่างประเทศ การกำหนดนโยบายในช่วงนี้อาศัยกลุ่ม “บ้านพิษณุโลก” ซึ่งมีบุคคลผู้มีส่วนสำคัญคอยให้คำปรึกษาด้านต่างประเทศแก่พลเอกชาติชายคือ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ⁸⁹ ทั้งสองท่านนี้เป็นนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการต่างประเทศ และในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์เคยวิจารณ์นโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวแต่ไม่ได้รับความสนใจ

ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย นโยบายต่างประเทศของไทยขาดความเป็นเอกภาพ ฝ่ายนายกรัฐมนตรีนโยบายที่ปรึกษาว่าการกระทำของกลุ่มเขมรแดงที่ผ่านมามีความโหดร้ายทารุณ ไม่ควรที่ไทยจะให้การสนับสนุนให้ได้เป็นรัฐบาลกัมพูชาอีกต่อไป ประกอบกับวิสัยทัศน์ทางการต่างประเทศจากมุมมองของนักการทูตเล็งเห็นว่าการยึดครองของเวียดนามเป็นเพียงระยะเวลาชั่วคราวและไม่ได้มีผลกระทบร้ายแรงต่อไทยอีกต่อไป ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากบริบทการเมืองโลกในเวลานั้นที่ทำให้รัฐบาลสามารถวางใจประเทศอินโดจีนได้ ซึ่งแตกต่างจากนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลก่อนหน้าที่ยังคงสับสนอยู่ในกระทรวงต่างประเทศไทยที่มีความหวาดระแวงเวียดนามอันเนื่องมาจากอุดมการณ์ที่แตกต่างและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ จึงให้การสนับสนุนเขมรแดงและใช้วิธีการที่แข็งกร้าวในกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา แม้ว่าจะมีความเห็นขัดแย้งกัน แต่ด้วยสถานะของการเป็นพรรคร่วมรัฐบาลทำให้นายกรัฐมนตรีต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นการทำงานร่วมกันเพียงแต่ต่างฝ่ายต่างดำเนินนโยบายควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 ทั้งสองฝ่ายจะมีการประนีประนอมกันมากขึ้น⁹⁰

การที่รัฐบาลไทยหันมาเน้นนโยบายเชิงเศรษฐกิจเป็นผลสืบเนื่องจากการถูกกดดันโดยอดีตมหามิตรอย่างสหรัฐอเมริกา เนื่องจากไทยสามารถพัฒนาสินค้าที่มีคุณภาพดีและราคาถูกเพื่อส่งเป็นสินค้าออก ทำให้ไทยได้เปรียบดุลการค้าสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 1985 ซึ่งก่อนหน้านั้นไทยเสียเปรียบดุลการค้ามาตลอด ทำให้สหรัฐอเมริกาออกมาตรการทางกฎหมายและเศรษฐกิจมากดดันไทยโดยการกีดกันสินค้าไทย จากแรงกดดันทางเศรษฐกิจนี้ทำให้ไทยต้องเร่งดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งริเริ่มมาตั้งแต่สมัยพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาได้นำหลักการ “การทูตนำการค้า” มาใช้ ทำให้นักลงทุนต่างประเทศเข้ามาลงทุนในไทยเพิ่มมากขึ้น จาก ค.ศ. 1985 มูลค่าการลงทุนของญี่ปุ่นอยู่ที่ 1,534 ล้านบาท เมื่อถึง ค.ศ. 1988 มูลค่าการลงทุนเพิ่มเป็น 14,591 ล้านบาท⁹¹

เมื่อถึงปลายทศวรรษ 1980 ประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญกับการค้ามากกว่าการต่อต้านคอมมิวนิสต์ วิกฤตการณ์ในกัมพูชาเริ่มผ่อนคลายลงไปมาก เนื่องจากเวียดนามประกาศที่จะถอยกองกำลังออกไป แต่การถอนทหารก็เป็นแบบลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ปัญหาที่ยังคงอยู่คือ การเมืองภายในกัมพูชา พลเอกชาติชายได้เสนอตัวเป็นสื่อกลางในการเจรจาระหว่างผู้นำเขมร แต่ได้รับการปฏิเสธ ไม่เพียงแต่ไทยเท่านั้น นานาชาติเองก็มีความพยายามหาทางออกและยุติปัญหาในกัมพูชาตั้งแต่ ค.ศ. 1988 ที่อินโดนีเซียเป็นสื่อกลางจัดการประชุมเขมรสี่ฝ่ายที่จาการ์ตา (Jakarta Informal Meeting I: JIM I) ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 25-28 กรกฎาคม 1988 และครั้งที่ 2 (JIM II) ระหว่างวันที่ 19-20 กุมภาพันธ์ 1989 ในเวลาต่อมา สมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติได้จัดการประชุมนานาชาติในประเด็นปัญหาในกัมพูชาขึ้นในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ค.ศ. 1989 มีประเทศเข้าร่วม

ประชุม 19 ประเทศ ความพยายามในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติของนานาชาติยังคงไม่ประสบผลสำเร็จ แม้จะมีการจัดการประชุมที่อินโดนีเซียอีกครั้ง (JIM III) ระหว่างวันที่ 26-28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990

สำหรับไทยได้นำนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” มาใช้กับประเทศในอินโดจีน เมื่อพิจารณานโยบายจะเห็นความสืบเนื่องมาจากนโยบายการทูตนำการค้า แต่ในสมัยของพลเอกชาติชายมุ่งเปิดการค้ากับประเทศอินโดจีนที่ความสัมพันธ์กับไทยมีลักษณะขัดแย้งมายาวนานหลายทศวรรษ ทำให้ไทยเสียโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะทำการค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้าน ท่าทีต่อประเทศเพื่อนบ้านในรัฐบาลนี้จึงมีความยืดหยุ่นมากกว่าในยุคพลเอกเปรม สิ่งที่รัฐบาลพลเอกชาติชายมุ่งดำเนินคือ ปรับปรุงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ขยายตลาดการค้าและเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับเพื่อนบ้าน ตลอดจนพยายามแสวงหาหนทางเพื่อให้เกิดความสงบในภูมิภาคผ่านวิธีการทางการทูต

การดำเนินการทางการทูตเพื่อหาทางยุติปัญหาภัยพิบัติของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เริ่มต้นจาก ค.ศ. 1989 นายกรัฐมนตรีและที่ปรึกษาได้เชิญฮุนเซ็น นายกรัฐมนตรีของกัมพูชามาเยือนกรุงเทพฯ เพื่อร่วมกันเจรจาหาทางออกปัญหาการเมืองภายในกัมพูชา การเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากฮุนเซ็นยืนยันกรานที่จะไม่ให้กลุ่มเขมรแดงร่วมจัดตั้งรัฐบาลและปฏิเสธที่จะยุบรัฐบาลของตน เพื่อให้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ นอกจากนี้ พลเอกชาติชายยังได้เดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนถึงสองครั้งภายใน ค.ศ. เดียวกันนี้ เพื่อเจรจาโน้มน้าวให้จีนที่ให้การสนับสนุนเขมรสามฝ่ายยอมประนีประนอมกับรัฐบาลของสมเด็จฮุนเซ็น แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน⁹³

กิจกรรม 8.3.2

นโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แตกต่างกับรัฐบาลก่อนหน้าอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 8.3.2

เนื่องจากพลเอกชาติชายไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศต่อประเทศอินโดจีนของรัฐบาลที่ผ่านมา ประกอบกับความกดดันทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลพลเอกชาติชายต้องเผชิญในเวลานั้น ทำให้เห็นว่าไทยไม่ควรเป็นปฏิปักษ์กับประเทศเพื่อนบ้าน จึงเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศไทยที่เน้นด้านความมั่นคงมาตลอดในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม มาเน้นนโยบายเชิงเศรษฐกิจภายใต้แนวคิด “เปลี่ยนสนาม

รบเป็นสนามการค้า” โดยเริ่มจากการส่งเสริมการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านโดยไม่สนใจ
อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง

เรื่องที่ 8.3.3

การเพิ่มบทบาทของไทยในเวทีการเมืองโลก

ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เราจะเห็นได้ว่าบทบาทของไทยในเวทีความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศจะเป็นผู้ตามหรือต้องเลือกข้าง หลังสงครามไทยเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศ
ตามสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งทศวรรษ 1970 สหรัฐอเมริกาเริ่มลดความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียง
เฉียงใต้และลดความช่วยเหลือที่ให้กับไทยลง ทำให้ไทยต้องปรับตัวและกำหนดนโยบายต่างประเทศ
ของตนโดยไม่ต้องอิงแอบอยู่กับนโยบายของสหรัฐอเมริกามากขึ้น ดังจะเห็นได้จากความพยายามใน
การดุลอำนาจระหว่างมหาอำนาจและประเทศในภูมิภาค ที่ไทยได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับทั้ง
จีนและเวียดนามช่วงต้นทศวรรษ 1970

ในช่วงทศวรรษ 1980 จะเห็นบทบาทของไทยในการกำหนดนโยบายต่างประเทศซึ่งอยู่ใน
ความดูแลของกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะให้ความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอาเซียน
มากขึ้น แต่ก็ยังคงรักษาความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและจีน ไทยเริ่มมีบทบาทสำคัญใน
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะการกำหนดยุทธศาสตร์การต่อต้านเวียดนามร่วมกับอาเซียน
ซึ่งสมาชิกอาเซียนก็ดำเนินนโยบายของแต่ละประเทศตามไทยคือ การระดมสรรพกำลังเพื่อกดดันให้
เวียดนามปฏิบัติตามข้อเรียกร้องที่เป็นมติของที่ประชุมอาเซียนซึ่งรัฐมนตรีต่างประเทศของสมาชิก
อาเซียนได้ออกแถลงการณ์ร่วมกันหลายฉบับให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา

ไทยได้ร่วมกับสมาชิกอาเซียนเป็นแนวร่วมกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น ยุโรป
ตะวันตก ทำให้เวียดนามถูกโดดเดี่ยวในการเมืองโลก เท่ากับเป็นการกดดันเวียดนามทั้งทางการเมือง
และเศรษฐกิจที่เวลานั้นเวียดนามมีเศรษฐกิจย่ำแย่ มีเพียงสหภาพโซเวียตที่คอยให้ความช่วยเหลือ
แต่ผู้ให้ความช่วยเหลือก็ไม่สามารถดำรงตนเป็นมหาอำนาจต่อไปได้⁹⁴ ทำให้ช่วงปลายทศวรรษนี้
เวียดนามก็เริ่มผ่อนคลายนโยบายด้านเศรษฐกิจในประเทศและเริ่มถอนทหารออกจากกัมพูชา

ในส่วนบทบาทในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้นของไทยนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่สหรัฐอเมริกาถอนตัวออกจากเวียดนามและการเปลี่ยนแปลงพันธมิตรที่ได้กล่าวถึงแล้ว ทำให้ไทยเริ่มกำหนดนโยบายต่างประเทศเอง อีกส่วนหนึ่งที่ทำให้บรรดาประเทศสมาชิกอาเซียนในเวลานั้น ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ยอมรับนโยบายต่างประเทศของไทยและประกาศจุดยืนร่วมกับไทย ตลอดจนนานาประเทศที่ให้ความช่วยเหลือไทยทั้งด้านการเงินและการรบเพราะไทยเป็นประเทศหน้าด่านที่ต้องเผชิญกับเวียดนามและกัมพูชา

การช่วยเหลือและสนับสนุนไทยจากมหาอำนาจที่สำคัญ ได้แก่ สหรัฐอเมริกาที่ให้ไทยร่วมซ้อมรบภายใต้รหัส Cobra Gold ทั้งยังมีการเพิ่มความช่วยเหลือทางการเงินและอาวุธยุทโธปกรณ์ ส่วนเงินได้มอบปีนใหญ่ขนาด 130 มม. ให้กับไทยจำนวนหนึ่ง ทั้งยังขายอาวุธและต่อเรือรบให้กับไทย สำหรับญี่ปุ่นที่หลังสงครามโลกครั้งที่สองถูกจำกัดกองกำลังและอาวุธ ได้ให้ความช่วยเหลือไทยด้านทางเศรษฐกิจทั้งเงินให้เปล่าและเงินกู้ นอกจากนี้มหาอำนาจเหล่านี้ ไทยยังได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากประชาคมยุโรป ประเทศในแอฟริกา ลาตินอเมริกา และตะวันออกกลางด้วย⁹⁵

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าในทศวรรษ 1980 การเมืองภายในของไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ปัญหาที่ยังคงสืบเนื่องมาจากทศวรรษ 1970 คือ ปัญหาชายแดนกับประเทศอินโดจีน ซึ่งในทศวรรษนี้ไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนามอย่างเป็นทางการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา แต่ก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศมหาอำนาจทั้งสหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น ที่สำคัญคือ ไทยผูกพันตัวเองกับสมาชิกอาเซียนอื่น และสมาชิกต่างก็สนับสนุนจุดยืนนโยบายต่อประเทศอินโดจีนของไทย ดังนั้น ในทศวรรษ 1980 ไทยได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของตนเองในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้นจากการเป็นเพียงผู้ตามและยุทธศาสตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา

กิจกรรม 8.3.3

บทบาทในเวทีความสัมพันธ์ของไทยในช่วงทศวรรษ 1980 แตกต่างจากทศวรรษก่อนหน้าอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 8.3.3

ในช่วงทศวรรษ 1980 ไทยปรับตัวและกำหนดนโยบายต่างประเทศของตนโดยไม่ต้องอิงแอบอยู่กับนโยบายของสหรัฐอเมริกาอีกต่อไป ในช่วงนี้กระทรวงการต่างประเทศของไทยมีบทบาททั้งในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยและยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายร่วมของอาเซียน

โดยเฉพาะกรณีปัญหาแกมพูชาและเวียดนาม นอกจากนี้ ไทยยังสร้างความสัมพันธ์กับนานาชาติทั้งจีน ญี่ปุ่น และประเทศในยุโรปตะวันตก

ตอนที่ 8.4

บริบททางการเมืองของไทยในทศวรรษ 1990

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 8.4 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

8.4.1 ความคาดหวังในการปฏิรูปการเมืองและความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ

8.4.2 ประโยชน์ที่ไทยได้รับภายใต้อาเซียน ทศวรรษ 1960-1990

8.4.3 การปรับนโยบายต่อบรรดามหาอำนาจในยุคสงครามเย็น

แนวคิด

1. ปัญหาการทุจริตของฝ่ายบริหาร ส่งผลให้มีการรัฐประหารเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 และเกิดความรุนแรงทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ แม้ว่าภายหลังเหตุการณ์นี้ ไทยจะรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งหลายรัฐบาล แต่ไม่มีรัฐบาลใดที่สามารถบริหารประเทศได้จนครบวาระ ทว่ารัฐบาลพลเรือนเหล่านี้ก็ถูกกดดันจากกระแสการเมืองภาคประชาชนให้ต้องผลักดันรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดฉบับหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยและนำไปสู่รัฐบาลพลเรือนที่มีเสถียรภาพในเวลาต่อมา ก่อนที่จะเกิดวิกฤตการเมืองครั้งใหญ่อีกในเวลาต่อมา

2. การที่ไทยเป็นสมาชิกและมีบทบาทสำคัญในอาเซียนทำให้ไทยได้รับประโยชน์ทั้งด้านความมั่นคงในกรณีปัญหาแกมพูชาที่อาจกระทบต่อชายแดนไทย รวมถึงภายหลังจากที่การเมืองโลกกดดันไปให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจมากกว่าความมั่นคงภายในและแม้ว่าไทยจะไม่ได้มีบทบาทนำในอาเซียนเช่นเดิม แต่ก็ยังคงได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเป็นสมาชิกอาเซียน

3. ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ไทยมีการปรับความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ อีกครั้ง ที่สำคัญคือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศคอมมิวนิสต์ที่สำคัญคือ รัสเซียกับบรรดาอดีตประเทศอินโดจีน อีกทั้งการสานต่อความสัมพันธ์อันดีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ความสัมพันธ์เน้นการทูตและการค้าเป็นหลัก ส่วนพันธมิตรเดิมอย่างสหรัฐอเมริกาก็ยังคงมีปัญหาเรื่องการค้ากับไทยสืบเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษก่อนหน้า

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 8.4 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความสำคัญของเหตุการณ์พฤษภาทมิฬที่ส่งผลต่อประชาธิปไตยไทยได้
2. ระบุประโยชน์ที่ไทยได้รับจากการเป็นสมาชิกอาเซียนได้
3. อธิบายความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยก่อนและหลังสงครามเย็นได้

ความนำ

ในทศวรรษ 1990 การเมืองไทยต้องเผชิญกับปัญหาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษและลุกลามจนกลายเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่มีผู้เสียชีวิตและจบลงด้วยการรัฐประหาร แต่ในช่วงสิ้นสุดทศวรรษ ผลจากการเลือกตั้งมีรัฐบาลพลเรือนแม้ว่าจะมีการยุบสภาหลายหนจนไม่มีรัฐบาลใดอยู่ได้ครบวาระ แต่รัฐบาลพลเรือนเหล่านี้ก็ผลักดันให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่จัดว่ามีความเป็นประชาธิปไตยที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยได้สำเร็จ สภาพเศรษฐกิจไทยที่ยังไม่ได้รับผลกระทบต่อเศรษฐกิจขาลงของตลาดโลก ทำให้ในช่วงต้นทศวรรษไทยยังมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่น่าพอใจ ดึงดูดเงินลงทุนจากต่างประเทศ แต่ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในธุรกิจที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต ในที่สุดเมื่อถึง ค.ศ. 1997 ไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในทศวรรษ 1990 เป็นช่วงเวลาหลังสงครามเย็นยุติลง ไทยเปิดความสัมพันธ์อันดีกับประเทศในโลกคอมมิวนิสต์โดยเน้นมิติด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก นอกจากนี้ ไทยยังให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มอาเซียนในมิติด้านเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับอาเซียนในฐานะการรวมกลุ่มแบบภูมิภาคนิยมตามกระแสการเมืองโลกที่หันมาให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคี อาจเป็นการรวมกลุ่มตามภูมิภาค เช่น สหภาพยุโรป อาเซียน หรือการรวมกลุ่มประเทศที่มีทรัพยากรที่เป็นสินค้าออกร่วมกัน เช่น องค์การกลุ่มประเทศผู้ส่งน้ำมันออก หรือ โอเปก (Organization of Petroleum Exporting Countries or OPEC) ทำให้เห็นว่าเส้นแบ่งรัฐชาติเริ่มเลือนลางลงไป

เรื่องที่ 8.4.1

ความคาดหวังในการปฏิรูปการเมืองและความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ

การเมืองไทยเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 มีพลวัตทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในช่วงกลางทศวรรษเป็นต้นไป กระทั่งสิ้นสุดทศวรรษนี้ไทยจึงมีรัฐธรรมนูญฉบับที่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดในประวัติศาสตร์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 ทว่าเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูควบคู่ไปกับความหวังทางการเมืองกลับต้องเผชิญกับวิกฤตครั้งใหญ่ ดังนั้น ในเรื่องนี้จึงหยิบยก

ประเด็นสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรอบทศวรรษนี้ ซึ่งมี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การร่างรัฐธรรมนูญแห่งความหวัง ในส่วนนี้จะแสดงให้เห็นเหตุการณ์ทางการเมืองจนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) ประกาศใช้และก่อนการขึ้นสู่อำนาจของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร และ 2) การเผชิญวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ประเด็นหลังเป็นบริบททางเศรษฐกิจก่อนจะพบกับจุดจบฟองสบู่แตกใน ค.ศ. 1997

1. การร่างรัฐธรรมนูญแห่งความหวัง

รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณแม้ว่าจะสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงจนมีผลสืบเนื่องมาในทศวรรษ 1990 แต่ในทางการเมืองรัฐบาลถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความโปร่งใสในการบริหารงานจนส่งผลกระทบต่อความชอบธรรม นักการเมืองและนักธุรกิจใช้อำนาจทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างโจ่งแจ้งแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน จนเป็นจุดเริ่มต้นของระบบธุรกิจการเมืองหรือ “ธนาธิปไตย” ของไทย ประกอบกับแนวทางการประสานผลประโยชน์ระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจได้ลดบทบาทและความสำคัญของข้าราชการ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกองทัพในการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแทนที่พลเอกชาติชาย ใจใหญ่ที่ลาออกจากตำแหน่ง ประกอบกับความขัดแย้งในเรื่องการกำหนดนโยบายต่างประเทศระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ⁹⁶ ท้ายที่สุดก็พาประชาธิปไตยไทยกับเข้าสู่วังวนเดิมคือ การที่ทหารออกมาทำการรัฐประหารรัฐบาลพลเอกชาติชาย

เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991 ทหารภายใต้การนำของพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ในขณะที่นั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้เข้ายึดอำนาจ โดยเรียกชื่อคณะผู้ก่อการครั้งนี้ว่า “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” หรือ รสช. มีพลเอกสุนทรเป็นหัวหน้าคณะ หลังการรัฐประหารได้เชิญนายอานันท์ ปันยารชุน รักษาการตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พร้อมทั้งดำเนินคดีกับคณะรัฐมนตรีเดิมที่มีความผิดฐานทุจริต ในช่วงเวลานี้สมาชิก รสช. มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยการก่อตั้งพรรค ได้แก่ พรรคสามัคคีธรรม อย่างไรก็ตาม รสช. ก็ไม่แตกต่างจากบรรดานายทหารที่ออกมาทำการรัฐประหารก่อนหน้านี้ เพราะต่างก็ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวในการแสวงหาความมั่งคั่งทางธุรกิจและอำนาจทางการเมือง ด้วยการใช้อำนาจของ รสช. ควบคุมกระทรวงให้อนุมัติโครงการต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ เช่น โครงการโทรศัพท์ 3 ล้านเลขหมาย แต่โครงการนี้พบว่าการทุจริตสูง จนนายอานันท์ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นต้องสั่งให้มีการทบทวนโครงการ⁹⁷

หลังรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวประกาศใช้ มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1992 หลังการเลือกตั้งมีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลและมีการเสนอชื่อนายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรค สหประชาธรรมเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ประสบปัญหาเพราะนายณรงค์ถูกระงับวีซ่าเข้าประเทศ สหรัฐอเมริกา ทำให้พลเอกสุจินดาถูกเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งขัดกับสิ่งที่เขาได้ประกาศไป แล้วก่อนหน้านี้ว่าจะไม่รับตำแหน่งทางการเมือง โดยอ้างว่าเป็นการ “เสียสัตย์เพื่อชาติ” สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนในวงกว้าง ฝ่ายนักเคลื่อนไหวในนาม คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย หรือ ครป. จึงได้ออกมาประท้วงโดยมีพลตรีจำลอง ศรีเมืองซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของกรุงเทพมหานคร เป็นผู้นำ ในวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1992 มีผู้เข้าร่วมชุมนุมกว่า 2 แสนคน มีทั้งนักศึกษา แรงงาน อพยพจากชนบท แรงงานที่ทำงานในโรงงาน แต่กลุ่มหนึ่งที่สำคัญคือ กลุ่มชนชั้นกลางที่มีฐานะปานกลางจนถึงดีได้เข้าร่วมประท้วงในครั้งนี้ด้วย คนกลุ่มนี้พกโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้าร่วมชุมนุมด้วย ทำให้การประท้วงครั้งนี้ได้รับการขนานนามว่า “มือถือถือ”

ภาพที่ 8.3 ประชาชนชุมนุมประท้วงพลเอกสุจินดา คราประยูร จาก <https://www.parliament.go.th/news/dropdoc/08.htm>

การชุมนุมประท้วงของประชาชนจบลงด้วยความรุนแรง เมื่อมีการปะทะกับกองกำลังของเจ้าหน้าที่ มีประชาชนเสียชีวิตกว่า 40 คน และหลายสาบสูญอีกเป็นจำนวนมากจนถูกขนานนามว่า “พฤษภาทมิฬ” เหตุการณ์ยุติลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีรับสั่งให้พลเอกสุจินดากับพลตรีจำลอง ศรีเมืองเข้าเฝ้า ในวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1992 ในเวลาต่อมาพลเอกสุจินดา ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายอานันท์ ปันยารชุนได้เข้าดำรงตำแหน่งอีกวาระหนึ่ง⁹⁹ ภารกิจที่สำคัญเร่งด่วนของอานันท์คือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญตามข้อเรียกร้องของประชาชน จากนั้นจึงจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งสามารถประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับเดิมที่มีการแก้ไขสาระสำคัญที่เป็น

ปัญหา รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขนี้กำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประธานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภาโดยตำแหน่ง จะเห็นได้ว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญนี้สะท้อนความเกรงกลัวการสืบทอดอำนาจของผู้นำทหาร

การเลือกตั้งจัดให้มีขึ้น ในครั้งนี้พรรคประชาธิปัตย์ได้คะแนนเสียงสูงที่สุดจึงได้โอกาสในการจัดตั้งรัฐบาล มีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี นับว่าการเมืองไทยกลับเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยที่มีรัฐบาลพลเรือนบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลของนายชวนก็ไม่สามารถอยู่ได้จนครบวาระเนื่องจากเกิดความขัดแย้งเรื่องนโยบายกระจายอำนาจภายในพรรคร่วมรัฐบาล ทำให้พรรคความหวังใหม่ถอนตัวออกจากรัฐบาล ก่อนจะมีการลงมติในการอภิปรายทั่วไป พรรคฝ่ายค้านในเวลานั้นได้หยิบยกประเด็นการปฏิรูปที่ดินซึ่งเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลนี้ที่มีปัญหาอาจอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ทำให้นายชวนต้องประกาศยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง พรรคชาติไทยได้คะแนนเสียงข้างมากและได้จัดตั้งรัฐบาลโดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี นโยบายหลักของนายบรรหารที่ใช้หาเสียงคือ การปฏิรูปการเมือง ดังนั้น จึงได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง หรือ คปก. ขึ้น มีภารกิจหลักในการแก้ไขกฎหมายที่ล้าหลัง และมีการเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) โดยกำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือ สสร. ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 99 คน เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่ด้วยปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของนักการเมืองอาชีพ ทำให้นายบรรหารที่ถูกแรงกดดันจากพรรคร่วมรัฐบาลและถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจเรื่องสัญญาชาติไทย ตัดสินใจยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่¹⁰¹

ผลการเลือกตั้งพรรคความหวังใหม่ได้รับคะแนนเสียงข้างมาก หัวหน้าพรรคพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลผสม แม้ว่าจะเข้ามาบริหารประเทศในช่วงเวลายากลำบากทางเศรษฐกิจ แต่รัฐบาลนี้ได้สานต่อนโยบายปฏิรูปการเมืองของรัฐบาลก่อนหน้า และสามารถผลักดันให้รัฐธรรมนูญที่ร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญได้ประกาศใช้เป็น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (1997) บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้นที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งยังกำหนดให้มีองค์กรอิสระในการตรวจสอบอำนาจรัฐและนักการเมือง นายกรัฐมนตรีและสมาชิกวุฒิสภาต้องมาจากการเลือกตั้ง ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้รับการขนานนามว่า “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน”¹⁰²

รัฐบาลพลเอกชวลิตต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1997 และไม่สามารถหาผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมและพร้อมจะเข้ามาบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจของไทยในเวลานั้นได้ เพราะรัฐมนตรีคลัง ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และปลัดกระทรวงการคลังต่างพากันลาออกจาก

ตำแหน่ง¹⁰³ ท้ายที่สุดพลเอกชวลิตจึงต้องลาออกจากตำแหน่งเพื่อแสดงความรับผิดชอบ พรรค ประชาธิปัตย์ได้รวมตัวกับพรรคกิจสังคมและกลุ่มหนึ่งของพรรคประชากรไทยทำให้มีจำนวนเสียงข้าง มากจนสามารถจัดตั้งรัฐบาลผสมโดยมีนายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่ง รัฐบาลนี้ พยายามจะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและมุ่งโจมตีรัฐบาลเก่าว่าเป็นผู้ก่อปัญหา การแก้ไขที่ได้ในเวลา นั้นคือ การขึ้นอัตราดอกเบี้ยเงินฝากสูงเป็นประวัติการณ์ของไทย มีการก่อตั้งองค์การเพื่อการปฏิรูป ระบบสถาบันการเงิน หรือ ปรส. พร้อมทั้งกระตุ้นให้เกิดการจ้างงาน แต่ก็ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจ พ้นตัวได้ รัฐบาลนี้สามารถอยู่จนเกือบครบสมัยจึงได้มีการประกาศยุบสภาตามที่นายชวนเคยประกาศ ก่อนจะเข้ารับตำแหน่ง¹⁰⁴

ในช่วงรัฐบาลนายชวนวาระที่สองนี้ มีความเคลื่อนไหวในพรรคการเมืองต่างๆ สูง ทั้งการ ก่อตั้งพรรคใหม่ เช่น พรรคไทยรักไทยของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร การเปลี่ยนพรรคเพื่อเตรียม จัดตั้งรัฐบาล เช่น พรรคความหวังใหม่ได้นำกลุ่มหนึ่งของพรรคเข้ามาร่วมกับกลุ่มของทักษิณเพื่อก่อตั้ง พรรคใหม่ เป็นต้น การเลือกตั้งครั้งนี้ ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยในหลายแง่มุม โดยเฉพาะการต่อสู้กันในเชิงนโยบายเพื่อหาเสียง ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยของพัน ตำรวจโททักษิณได้รับคะแนนเสียงข้างมากและได้จัดตั้งรัฐบาลที่สามารถอยู่จนครบวาระ ทว่าภายหลัง จากวาระที่สองของนายกรัฐมนตรีทักษิณถูกรัฐประหาร การเมืองไทยก็ต้องเผชิญกับวิกฤตความ ขัดแย้งระหว่างประชาชนที่สนับสนุนและต่อต้านทักษิณ เกิดความรุนแรงทางการเมือง และจบลงด้วย การรัฐประหารถึง 2 ครั้ง ภายในรอบ 10 ปี

2. การเผชิญวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ที่มี สหรัฐอเมริกาเป็นที่ปรึกษาและต้นแบบผ่านองค์กรทางการเงิน ได้แก่ ธนาคารโลก ทำให้ไทยพัฒนา อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ในทศวรรษ 1960 อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจไทยสูงถึงร้อยละ 8 ต่อปี และร้อยละ 7 ต่อปีในทศวรรษ 1970 ไทยจึงต้องเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อรองรับการ กระจายสินค้า รวมถึงการถือกำเนิดขึ้นของเมืองใหญ่ที่แรงงานต่างอพยพเข้าไปทำงานในโรงงาน แม้วาระยะแรกรัฐจะเป็นผู้ลงทุนในอุตสาหกรรมหนักและเป็นอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า แต่เมื่อ ถึงทศวรรษ 1970 ผลกระทบจากราคาน้ำมันในตลาดโลกส่งผลต่อราคาสินค้านำเข้าและการถูกกีดกัน สินค้าส่งออกของไทย ทำให้ตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เทคโนโลยี¹⁰⁵ ซึ่งมีส่วนในการกำหนดนโยบายของ รัฐได้เปลี่ยนมาเน้นการส่งออกโดยเน้นการลงทุนของภาคเอกชนเอกชนและปรับจากอุตสาหกรรม ทดแทนการนำเข้าเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ประกอบกับความสัมพันธ์ทางการทูตและ

เศรษฐกิจกับญี่ปุ่นที่พัฒนาดีขึ้น ภายหลังจากการทำข้อตกลงพลาซา (Plaza Accord) ใน ค.ศ. 1985 ซึ่งเป็นข้อตกลงที่มุ่งแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าของสหรัฐอเมริกา ด้วยการกำหนดให้เงินเยนของญี่ปุ่นมีค่าเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับดอลลาร์สหรัฐและแข็งค่ามากกว่าเงินสกุลอื่นๆ ส่งผลให้สินค้าญี่ปุ่นมีราคาสูงยากต่อการส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาและตลาดต่างประเทศ ญี่ปุ่นจึงหาทางออกด้วยการเข้ามาลงทุนอุตสาหกรรมการผลิตที่เมืองไทย เนื่องจากแรงงานยังมีราคาไม่สูงมาก นั่นทำให้ญี่ปุ่นสามารถรักษาความได้เปรียบในการแข่งขันในตลาดโลกเอาไว้ได้ การหลั่งไหลเข้ามาของเงินทุนญี่ปุ่นทำให้เศรษฐกิจไทยซึ่งได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจซบเซาทั่วโลกเติบโตขึ้น¹⁰⁶

การที่แรงงานพ้นจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมทำให้มีรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น ชนชั้นกลางในสังคมไทยเพิ่มจำนวนขึ้นมาก ทำให้มีการดึงดูดเงินลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และยานยนต์ ซึ่งเป็นข่าวของที่จำเป็นในการดำรงคุณค่าสถานะชนชั้นกลางในเมือง อย่างไรก็ตาม การที่เงินทุนจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามาจากนโยบายดึงดูดของรัฐบาลไทยที่กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในระดับสูง ประกอบกับการคาดการณ์ผิดพลาดและนำเงินกู้มาลงทุนในธุรกิจที่ไม่สร้างผลผลิต เช่น ตลาดหุ้น ตราสารหนี้ เป็นต้น รวมถึงการเกร็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกปั่นราคาขึ้นไปจนสูงลิ่ว แต่เมื่อเงินลงทุนจากต่างประเทศลดลงและอสังหาริมทรัพย์ที่ลงทุนและเกร็งกำไรมีมากเกินไปเกินความต้องการ ภาคการผลิตอื่นซบเซาทำให้เกิดหนี้เสียจำนวนมาก นักลงทุนต่างประเทศเร่งถอนทุนออกจากไทย บริษัทจำนวนมากต้องปิดตัว คนตกงานจำนวนมาก เกิดภาวะเงินเฟ้อ ธนาคารแห่งประเทศไทยจำเป็นต้องประกาศลอยตัวค่าเงินบาทที่เคยตรึงไว้กับดอลลาร์สหรัฐ ทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงไปร้อยละ 20 ส่งผลให้ความหวังจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของไทยต้องสิ้นสุดลงและคงสถานะประเทศโลกที่สามดั้งเดิม ท่ามกลางปัญหาเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 1990¹⁰⁷

กิจกรรม 8.4.1

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬมีความสำคัญอย่างไรต่อบริบทการเมืองไทย

แนวตอบกิจกรรม 8.4.1

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬสะท้อนให้เห็นความหวาดกลัวของประชาชนที่เกรงว่าผู้นำทหารจะกลับมาคุมอำนาจทางการเมือง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ทหารหมดบทบาททางการเมืองไปอีกช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประเทศไทยเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐบาลพลเรือนซึ่งมาจากการเลือกตั้ง แม้ว่ารัฐบาลพลเรือนเหล่านี้จะมีเสถียรภาพน้อยและไม่สามารถอยู่จนครบวาระได้ แต่

ด้วยกระแสเรียกร้องของประชาชนทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องทำการปฏิรูปการเมืองและร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างมากฉบับหนึ่ง ทั้งมีข้อกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้นที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งส่งผลให้ไทยมีรัฐบาลพลเรือนที่มีเสถียรภาพและสามารถอยู่จนครบวาระ

เรื่องที่ 8.4.2

ประโยชน์ที่ไทยได้รับภายใต้อาเซียน ทศวรรษ 1960-1990

ประโยชน์ที่ไทยได้รับในฐานะสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเป็นผลมาจากบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่แตกต่างกัน รวมถึงผลประโยชน์ของแต่ละชาติเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เป้าหมายในการรวมกลุ่มของอาเซียนในแต่ละช่วงเวลาตอบสนองหรือให้ผลประโยชน์ต่อประเทศสมาชิกต่างกันไป ระหว่างที่ไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกก่อตั้งอาเซียนใน ค.ศ. 1967 จนกระทั่งถึงสิ้นสุดทศวรรษ 1990 ที่อาเซียนมีสมาชิกเกือบจะเท่ากับจำนวนประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทยได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิกอาเซียน 2 ประการ ได้แก่ 1) ด้านความมั่นคง และ 2) ด้านเศรษฐกิจ

1. ประโยชน์ที่ไทยได้รับด้านความมั่นคง

ในระยะแรกไทยแสดงบทบาทเป็นสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งอาเซียน จุดมุ่งหมายเมื่อแรกตั้งชัดเจนว่าเป็นประเด็นความมั่นคง เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970-1980 ไทยมีบทบาทนำในการกำหนดนโยบาย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งไทยมุ่งหวังให้ความร่วมมือของสมาชิกอาเซียนเป็นหลักประกันความมั่นคง แม้ว่าจะไม่ได้บ่งชี้ไว้ในปฏิญญากรุงเทพฯ แต่จะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์หรือแถลงการณ์ของพันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ผู้ริเริ่มก่อตั้งอาเซียน เนื่องจากช่วงต้นทศวรรษ 1960 ไทยเริ่มไม่มั่นใจในการสนับสนุนและความช่วยเหลือด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาจากการที่สงครามกลางเมืองในลาว กระทบความมั่นคงชายแดนไทยกับลาว แม้ว่าอเมริกาจะออกแถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสก์ (Thanat - Rusk Joint Communique) แสดงจุดยืนเคียงข้างไทยว่าหากมีการรุกล้ำอธิปไตยไทยเกิดขึ้น สหรัฐอเมริกาจะไม่นิ่งเฉย¹⁰⁸

ถนัด คอมันตร์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของไทยเคยให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลว่าในอีก 10 หรือ 20 ปีข้างหน้า อเมริกาไม่สามารถประกันความมั่นคงของไทยระยะยาวได้แน่ เนื่องจากกระแสต่อต้านในของชาวอเมริกันในประเทศเองก็เป็นตัวเร่งให้สหรัฐอเมริกาต้องลดบทบาทและงบประมาณที่ทุ่มเทให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ถนัดเชื่อว่า การรวมกลุ่มของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีเป้าหมายร่วมกันซึ่งในเวลานั้นเป็นเรื่องความมั่นคงภายในแต่ละประเทศจากภัยคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่จะเป็นหลักประกันความมั่นคงในเวลานั้น¹⁰⁹

ไทยเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้ได้รับประโยชน์ด้านความมั่นคงจากอาเซียนอย่างมากในทศวรรษ 1970-1980 ดังที่ได้กล่าวถึงในตอนก่อนหน้าว่าประเทศสมาชิกต่างให้การสนับสนุนไทยในปฏิบัติการต่อต้านเวียดนาม ซึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 5 ในเวลานั้นมองว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงเนื่องจากในแต่ละประเทศก็มีความเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ภายใน หากเวียดนามสามารถครอบครองอินโดจีนและปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ได้ย่อมส่งผลดีต่อคอมมิวนิสต์ในแต่ละประเทศ แต่อาจเป็นอันตรายต่อรัฐบาลในเวลานั้น การสนับสนุนของสมาชิกอาเซียนเป็นประโยชน์ต่อไทยมากที่สุดเพราะหากพิจารณาที่ตั้งของสมาชิกแต่ละประเทศจะเห็นได้ว่าไทยเป็นเพียงประเทศเดียวที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศอินโดจีน นั่นทำให้ไทยมีความมั่นใจทั้งในแง่ความชอบธรรมในการปฏิบัติการและมั่นใจในกำลังหนุนหากต้องเปิดฉากทำสงคราม

2. ประโยชน์ที่ไทยได้รับด้านเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชายส่งผลกระทบต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาเซียน ประกอบกับความมั่นใจของไทยในเวลานั้นว่าจะสามารถก้าวขึ้นเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไทยมุ่งเน้นแต่กิจการการค้าและเศรษฐกิจ ทั้งที่สมาชิกอาเซียนหลายประเทศยังตามไม่ทันและยังกังวลเรื่องการเมือง ทำให้ไทยสูญเสียบทบาทนำในอาเซียนที่เคยมีมาช่วงสองทศวรรษก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 1990 นี้ เป็นอีกครั้งที่ผู้นำของไทยพยายามสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอาเซียน อาจกล่าวได้ว่าจุดเน้นของอาเซียนในทศวรรษนี้ไม่ใช่เรื่องความมั่นคงอีกต่อไป แต่เน้นเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก

ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่ไทยได้จากการเป็นสมาชิกอาเซียนคือ การที่สมาชิกอาเซียนร่วมกันจัดตั้ง เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area) หรือ AFTA เพื่อมุ่งลดข้อจำกัดทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิก ที่สำคัญได้แก่ การให้สิทธิพิเศษแก่สมาชิกและหากประเทศสมาชิกให้สิทธิพิเศษกับประเทศนอกกลุ่มสมาชิกกลุ่มสามารถเจรจาขอสิทธินั้นได้ การลด

อัตราภาษีและมีเป้าหมายจะขจัดภาษีในกลุ่มสมาชิก สำหรับไทยเขตการค้าเสรีอาเซียนเป็นตัวเร่งหรือตัวขับเคลื่อนให้ไทยสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ดียิ่งขึ้น เพราะข้อตกลงนี้ไม่เพียงแต่สินค้าเท่านั้นแต่ยังรวมถึงสินค้าที่เป็นวัตถุดิบทำให้ไทยได้วัตถุดิบในราคาถูกลงจากประเทศสมาชิกที่มีแหล่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เช่น กัมพูชา เมียนมา ลาว เวียดนาม อีกทั้งการที่ภาษีสินค้าเกษตรเป็น 0 ทำให้ราคาสินค้าเกษตรสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้¹¹⁰ นอกจากนี้ อาเซียนได้สร้างความร่วมมือกับจีน (ASEAN-Mekong Development) ใน ค.ศ. 1995 มีการพัฒนาถนนที่เชื่อมโยงระหว่างจีนตอนใต้ ลาว เมียนมา เวียดนาม และไทย โดยมีไทยเป็นผู้ร่างแผนการพัฒนา โดยมุ่งสร้างเครือข่ายการขนส่งในภูมิภาค ที่สำคัญคือ ทางหลวงที่จะเชื่อมโยงทั้ง 5 ประเทศเข้าไว้ด้วยกัน ส่งผลให้ไทยสามารถใช้ถนนเพื่อขนส่งสินค้าและเพื่อการท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มอัตราเร่งให้กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1990 ทั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนและความร่วมมืออาเซียนกับจีน ทำให้ไทยกลายเป็นศูนย์กลางการค้าและการท่องเที่ยวและกรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคด้วยทำเลที่ตั้งอันเหมาะสม¹¹¹ ถนนที่เชื่อมโยงอาเซียนกับจีนเป็นเส้นทางที่ไทยลำเลียงสินค้าไปขาย ขณะเดียวกันก็ทำให้นักท่องเที่ยวชาวจีนเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การที่อาเซียนรับสมาชิกใหม่เพิ่มในทศวรรษนี้ซึ่งเป็นบรรดาประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกับไทยนั้นยังส่งผลต่อการค้าชายแดนของไทย ซึ่งเราจะได้เห็นพลวัตเหล่านี้อย่างชัดเจนและได้รับความสนใจจากนักวิชาการในช่วงทศวรรษต่อไป

กิจกรรม 8.2.2

ปัจจัยใดที่ส่งผลให้ประโยชน์ที่ไทยได้รับจากอาเซียนในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

แนวตอบกิจกรรม 8.4.2

ปัจจัยหลักที่ทำให้ในช่วงทศวรรษ 1990 ไทยได้รับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจากอาเซียนคือการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่เปลี่ยนจุดเน้นเรื่องความมั่นคงด้านการทหารมาเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อันเป็ยผลสืบเนื่องมาจากการสิ้นสุดสงครามเย็น ประเทศคอมมิวนิสต์หันมาเปิดเสรีทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งกระแสดังกล่าวนี้เริ่มมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ดังนั้น เมื่อปัญหา

ความมั่นคงภายในภูมิภาคสิ้นสุดลงเวียดนามยอมปลดปล่อยกัมพูชา อาเซียนจึงหันมาสร้างความร่วมมือด้านเศรษฐกิจเป็นหลักและเปิดรับสมาชิกใหม่โดยไม่สนใจอุดมการณ์ทางการเมือง

เรื่องที่ 8.4.3

การปรับนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลังสงครามเย็น

ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงเมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายปลาย ค.ศ. 1990 ขั้วการเมืองโลกก็เหลือเพียงหนึ่งเดียวคือ ทูนิยมเสรี ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ มหาอำนาจมีจำนวนมาก (multipolarity) ไม่ใช่แค่เพียงสองขั้วอำนาจ (bipolarity) อย่างที่ผ่านมา นั้นทำให้นานาประเทศต้องร่วมกันสร้าง “ระเบียบโลกใหม่” (New World Order) ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนกลาง โดยมีองค์การสหประชาชาติเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน ระเบียบโลกใหม่นี้ให้ความสำคัญกับการแพร่ขยายระบอบประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และการค้าเสรี สำหรับไทยเมื่อระเบียบโลกเปลี่ยนไปไทยจำเป็นต้องปรับตัวตามกระแส ในช่วงทศวรรษ 1990 ไทยต้องปรับความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแทนที่การเมืองดังเช่นที่แล้วมา รายละเอียดการปรับนโยบายและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยต่อประเทศต่างๆ ภายหลังสงครามเย็นมีดังนี้ 1) การปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา 2) การปรับความสัมพันธ์กับรัสเซีย 3) การปรับความสัมพันธ์กับจีน 4) การปรับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น และ 5) การปรับความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1. การปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา

ในทศวรรษที่ผ่านมาแม้ว่าสหรัฐอเมริกาสับสนุนไทยในการต่อต้านเวียดนาม แต่ขณะเดียวกันในช่วงทศวรรษ 1980 สหรัฐอเมริกามีปัญหาเศรษฐกิจกับไทย นั้นเริ่มสะท้อนให้เห็นความสำคัญของเศรษฐกิจเหนือการเมืองในระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สืบเนื่องจากสหรัฐประสบปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศในทศวรรษ 1980 ทั้งยังเริ่มเสียดุลการค้าให้กับไทยทำให้สหรัฐอเมริกาคิดกันการค้าไทยโดยอ้างกฎหมายการค้า มาตรา 301 เรื่องปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การไม่คุ้มครองสิทธิแรงงานภายในประเทศมาโจมตีและไม่รับซื้อสินค้าจากไทย ดังนั้นในช่วงทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจไม่ราบรื่นนัก รัฐบาลไทยใน

ช่วงเวลานี้จึงต้องพยายามแก้ไขปัญหาในประเด็นที่ถูกกล่าวหา เริ่มจากปัญหาลิขสิทธิ์เทปและซีดีเพลงหรือภาพยนตร์ ไทยได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปเจรจากับสหรัฐอเมริกาเพื่อขอเลื่อนการพิจารณาตัดสินตอบโต้สินค้าส่งออกของไทย นอกจากนี้ รัฐสภาไทยยังต้องรับรองกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร เพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่สหรัฐอเมริกากำหนดและสามารถส่งออกสินค้าไปยังสหรัฐอเมริกาได้

2. การปรับความสัมพันธ์กับรัสเซีย

แม้ว่าไทยมีการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียตตั้งแต่ ค.ศ. 1941 แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น อันเนื่องมาจากสถานการณ์ของสงครามเย็นที่ไทยร่วมเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับสหภาพโซเวียต ต่อมาเมื่อสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตมีการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกัน ไทยจึงเริ่มปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตด้วย นายกรัฐมนตรีของไทยได้เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ซึ่งเป็นช่วงที่โซเวียตใกล้ล่มสลาย เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียยังคงดำเนินต่อไปและเริ่มปรับความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นมากขึ้น มีการสร้างความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีคือ การประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี ใน ค.ศ. 1993 นอกจากนี้ พระบรมวงศานุวงศ์และผู้นำระดับสูงของไทยได้เสด็จและเดินทางเยือนรัสเซียหลายครั้งในทศวรรษ 1990 ในช่วงปลายทศวรรษรัฐมนตรีต่างประเทศของรัสเซียได้เดินทางมาเยือนไทยเพื่อเจรจาเรื่อง อนุสัญญาว่าด้วยการยกเว้นการเก็บภาษีซ้อน ซึ่งจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของสองประเทศในช่วงนี้เป็นเรื่องเศรษฐกิจและการทูตเป็นสำคัญ¹¹²

3. การปรับความสัมพันธ์กับจีน

ไทยเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีกับจีนตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา จีนเป็นพันธมิตรในการสนับสนุนไทยต่อต้านเวียดนาม ยิ่งเมื่อภัยคอมมิวนิสต์ในไทยสิ้นสุดลงความหวาดระแวงที่มีต่อจีนก็ลดน้อยลงไปมาก ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็น สถานการณ์ความตึงเครียดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดลง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนที่เดิมเป็นเรื่องการต่อต้านเวียดนามได้เปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ นักธุรกิจไทยได้เข้าไปลงทุนในจีนจำนวนมาก เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์ นอกจากนี้ ยังมี การริเริ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับจีนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในทศวรรษนี้อีกด้วย ในทางการทูต นายกรัฐมนตรีไทยหลายท่านที่ดำรงตำแหน่งในช่วงทศวรรษนี้ได้แก่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นาย

ชวน หลีกภัย และนายบรรหาร ศิลปอาชาได้เดินทางไปเยือนจีนเพื่อกระชับความสัมพันธ์ ขณะเดียวกันผู้นำจีนก็เดินทางมาเยือนไทย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในทศวรรษนี้ยิ่งมีความ แน่นแน่นมากขึ้นเมื่อมีพระบรมวงศานุวงศ์ไทยเดินทางไปเยือนจีน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์อันดี ระหว่างจีนส่งผลให้ไทยต้องระมัดระวังในการเปิดความสัมพันธ์อันดีกับหลายประเทศ เช่น ไต้หวัน ทิเบต เป็นต้น ด้วยเกรงว่าจะกระทบความสัมพันธ์อันดีกับจีน เพราะจีนไม่ให้การรับรองประเทศ เหล่านี้ซึ่งถือว่าแยกตัวไปจากจีน¹¹³

4. การปรับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงสงครามเย็นระยะแรกเป็นไปตามความต้องการของสหรัฐอเมริกา คือ ให้ไทยเป็นตลาดรองรับสินค้าของญี่ปุ่น แต่ในช่วงทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ทางด้านเศรษฐกิจแก่ไทย แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 ไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ แน่นแฟ้น เพราะญี่ปุ่นได้นำเงินมาลงทุนเปิดโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทยเพื่อลดต้นทุนการผลิต เนื่องจากในเวลานั้นไทยมีแรงงานราคาถูก ขณะเดียวกันไทยก็เป็นตลาดสินค้าขนาดใหญ่ของญี่ปุ่น เพื่อตอบสนองค่านิยมของชนชั้นกลางของไทยที่กำลังเติบโตอยู่ในขณะนั้น

5. การปรับความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หลังจากที่ไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งอาเซียนใน ค.ศ. 1967 เป็นต้นมา ไทยมี ความสัมพันธ์อันดีกับประเทศสมาชิกอาเซียน แม้ว่าจะมีความไม่ลงรอยกันในนโยบายต่างประเทศใน บางคราวแต่ก็นับว่ามติของอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่มากเห็นได้จากกรณีปัญหา เวียดนาม อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดต่อกับไทยทั้งฝั่งตะวันตก คือ เมียนมา และฝั่งตะวันออกคือ ลาวและกัมพูชา ไม่สู้ดีนัก แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 ไทยมีการ ปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ ทั้งยังสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับทุกประเทศ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่และรักษาความอยู่รอด ทางเศรษฐกิจ มีตัวอย่างความร่วมมือในทศวรรษ 1990 ดังนี้

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ 4 ฝ่าย ระหว่างไทย เมียนมา ลาว และจีนตอนใต้ เป็นความ ร่วมมือในระดับอนุภูมิภาค (sub-regional) นอกเหนือไปจากอาเซียน โดยประเทศที่เข้าร่วมมีแนว ชายแดนติดต่อกับบริเวณที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ความร่วมมือ 4 ฝ่ายนี้ รู้จักในนาม “สี่เหลี่ยม

เศรษฐกิจ” ซึ่งทั้ง 4 ประเทศตกลงที่จะร่วมกันพัฒนาเส้นทางคมนาคมระหว่างกัน เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการค้าและการท่องเที่ยว

โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) เป็นความร่วมมือระหว่างประเทศลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ได้แก่ ไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (มณฑลยูนนาน) เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1992 ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) วัตถุประสงค์หลักของความร่วมมือนี้คือการส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนในภาคอุตสาหกรรม การเกษตร ตลอดจนการจ้างงาน เพื่อจะพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศสมาชิกให้ดีขึ้น ผลสืบเนื่องจากความร่วมมือนี้ทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาเส้นทางขนส่งซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการค้า การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน โดยเฉพาะการเพิ่มศักยภาพในการขนส่งสินค้า มีการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจในลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East West Economic Corridor: EWEC) เป็นเส้นทางระยะยาว 1,450 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างเมียนมาไปยังเวียดนาม 2) ระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor: NSEC) มีระยะทาง 1,800 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างคุนหมิงของจีนไปยังกรุงเทพมหานคร และ 3) ระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) เส้นทางระยะ 700 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างกรุงเทพมหานคร ตัดผ่านกัมพูชาและลาวเพื่อไปยังเมืองนามคานของเวียดนามนอกจากนี้ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงยังได้รับความสนใจจากประเทศในภูมิภาคตะวันออกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ที่สำคัญคือ ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ที่จะกลายเป็นความร่วมมืออาเซียน+3 (ASEAN+3)¹¹⁵

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ 3 ฝ่าย ระหว่างไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคที่ทั้ง 3 ประเทศมีข้อตกลงความร่วมมือเน้นด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม และพลังงาน โครงการความร่วมมือนี้เชื่อมโยงกับโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตอนใต้ของไทย (Southern seaboard) ซึ่งจะส่งผลดีต่อไทยในแง่การดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้มากขึ้น

การตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน ในทศวรรษนี้อาเซียนพยายามสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อรวมตัวกันให้มีอำนาจต่อรองในตลาดโลก ทั้งยังมีการลดข้อจำกัดทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิกให้มีความสามารถในการแข่งขันกับประเทศนอกกลุ่มได้ นอกจากนี้ อาเซียนยังเปิดรับประเทศสมาชิกเพิ่มเติมซึ่งเดิมมีความขัดแย้งกันด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ได้แก่ เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม และลาว

นอกจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจแล้ว ไทยยังแสดงบทบาทเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือกับประเทศที่เพิ่งเริ่มฟื้นตัว กรณีของเมียนมาไม่สนับสนุนการคว่ำบาตรเมียนมาด้วยเห็นว่าเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกันและบางพื้นที่ก็ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ ไทยจึงพยายามจะชักนำให้เมียนมาเปิดประเทศและหันใช้ระบอบประชาธิปไตย¹¹⁷ นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังริเริ่มการให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งเมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ในรูปแบบเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ทุนการศึกษา การฝึกอบรม การแพทย์ ฯลฯ ซึ่งจัดเป็นความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อีกทั้งยังพยายามสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจดังจะเห็นจากที่กล่าวมาข้างต้น หากพิจารณาบทบาทรัฐบาลไทยในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1950 จนถึงทศวรรษ 1990 ไทยเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความช่วยเหลือเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในฐานะที่ช่วงเวลานั้นเศรษฐกิจไทยมีการเติบโตสูงกว่าเพื่อนบ้าน¹¹⁸

นอกจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ และการสลายตัวของเมืองแล้ว จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากทศวรรษ 1950 ถึง 1990 เกิดความคลี่คลาย จุดเน้นหรือผลประโยชน์ของชาติจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับการเมืองมาเป็นความสำคัญของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเกิดขึ้นไม่พร้อมกันในแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ นานาประเทศขานรับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แม้บางประเทศจะยังคงปกครองในระบอบสังคมนิยมก็ตาม ปრაภฏการณ์ดังกล่าวนี้ นักรัฐศาสตร์ชื่อดัง ฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama) ถึงกับกล่าวว่านี้คือ “จุดจบของประวัติศาสตร์” (the end of history)¹¹⁹

โลกในทศวรรษ 1990 เริ่มมีสัญญาณให้เราเห็นว่าการเมืองระหว่างประเทศให้ความสำคัญกับ “รัฐชาติ” และ “ชาตินิยม” ลดลง แต่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มประเทศทั้งในระดับทวีปและพหุภาคีมากขึ้น เกิดการสลายเส้นเขตแดนรัฐชาติดังที่เกิดขึ้นกับประชาคมยุโรป ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รวมตัวกันภายใต้ชื่อ อาเซียน ก็มีเป้าหมายร่วมกันที่จะพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาคมเช่นเดียวกับประชาคมยุโรป โดยกำหนดเสาหลักความร่วมมือไว้ 3 เสา คือ 1) ความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคง 2) ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ และ 3) ความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การจะก้าวข้ามไปสู่การเป็นประชาคมที่เป็นหนึ่งเดียวกันได้นั้น ไม่เพียงแต่ต้องมีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอาเซียนและสมาชิกแต่ละประเทศ แต่เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เพื่อที่จะหาทางออกร่วมกันในประเด็นปัญหาที่ประเทศสมาชิกยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและมีพลังที่จะต่อรองให้เวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกยุคปัจจุบัน

กิจกรรม 8.4.3

ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศในภูมิภาคช่วงทศวรรษ 1990 มีลักษณะอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 8.4.3

ในช่วงทศวรรษ 1990 ไทยยังคงมีความร่วมมือกับอาเซียนในด้านเศรษฐกิจโดยตั้งเขตเสรีการค้า นอกจากนี้ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคที่จะทยอยเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน ได้แก่ เมียนมา กัมพูชา ลาว เวียดนาม ทั้งยังสร้างความร่วมมือกับประเทศนอกภูมิภาคที่สำคัญคือ ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ตัวอย่างความร่วมมือที่สำคัญคือ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง ที่แรกเริ่มเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียนที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกับจีน แต่ต่อมาได้ดึงดูดความสนใจจากญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ให้เข้าร่วม จนพัฒนากลายเป็นอาเซียน+3

บรรณานุกรม

กระทรวงการต่างประเทศ. (2529). เอกสารเกี่ยวกับปัญหาแก้มปูชา พ.ศ. 2522-2528. กรุงเทพฯ: กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ.

คริส เบเกอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน.

โคริน เฟื่องเกษม. (2544). นโยบายต่างประเทศและการตอบสนองผลประโยชน์ของชาติ: การวิเคราะห์ผลงานด้านการต่างประเทศในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย (ตุลาคม พ.ศ. 2535-2536). ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 68-94.

จิตติภัทร พูนขำ. (2557). ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย: ก้าวสู่หุ้นส่วนยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุลชีพ ชินวรรณ. (2544). “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่มที่ 1 กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 72-99.

. (2544). สองทศวรรษ ไทย-จีน: ความร่วมมือทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (พ.ศ. 2518-2538). ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 133-162.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2532). รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

. (2548). ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย 14 ตุลา บันทึกประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เจียร์ คันนิงแฮม, และลี เค็ง ปอห์ วอลเดน เบลโล. (2542). โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

เดวิด เค. ้วยอาจ. (2556). ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ถนัด คอมันตร์. (2528). ไทยกับอาเซียน. ใน อาเซียนในการเมืองโลก กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 316-330.

. (2544). ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 167-187.

ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, และวิทย์ พงศ์พินิตานนท์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บ.ก.). (2544). บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธิกานต์ ศรีนารา. (ม.ป.ป.). กลุ่มสี่เสาเทเวศร์. สืบค้นจาก สถาบันพระปกเกล้า: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กลุ่มสี่เสาเทเวศร์> สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2561

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พวงทอง ภวัครพันธุ์. (2561). การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชร์ นิยมศิลป์. (ม.ป.ป.). ระเบียงเศรษฐกิจจอนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. สืบค้นจาก สถาบันพระปกเกล้า: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ระเบียงเศรษฐกิจจอนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง> สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2561

ภาวิณี บุณนาค. (ม.ป.ป.). เหตุการณ์การเมืองสามเสา. สืบค้นจาก สถาบันพระปกเกล้า: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=เหตุการณ์การเมืองสามเสา> สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2561

ไมเคิล ลีเฟอร์. (2548). พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (จุฬารักษ์ เอื้อรักสกุล, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ระพีภรณ์ เลิศวงศ์วีระชัย. (2545). บทบาทของถนัด คอมันตร์กับการต่างประเทศของไทย ระหว่างปี ค.ศ. 1958-1971. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขิต อีร์เวคิน. (2533). “การพัฒนาเศรษฐกิจ ระบอบประชาธิปไตย ระบบราชการและความมั่นคงของชาติ ในมิติเบ็ดเสร็จ”. วารสารสังคมศาสตร์, 27(1), 218-235.

- . (2546). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วาสนา นาน่วม. (2545). ความคิดทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- วินิตา ศุภรเสพย์. (2528). “บทบาทของอาเซียนในความร่วมมือด้านความมั่นคง”. ใน อาเซียนในการเมืองโลก กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 275-312.
- สุเจน กรรพฤทธิ และคณะ (บ.ก.). (2553). อูษาคเนย์ที่รัก. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุดาพร หาญไพบูลย์. (2529). ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. 2518-2528. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2544). “บทบาทของผู้นำในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ: การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อปัญหาแกมพูชา”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่มที่ 2 น. 11-28. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2546). มหาวิทยาลัยชีวิต. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- Church, P. (2009). A Short History of Southeast-East Asia. Singapore: John Wiley & Sons (Asia).
- Fineman, D. (1997). U.S. Military Aid and Thailand's Commitment to the West, June 1949–December 1950. In A Special Relationship : The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958 (pp. 89-126). Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Haacke, J. (2003). ASEAN's Diplomatic and Security Culture : Origins, Development and Prospects. Richmond: Routledge.
- Jones, L. (2007). ASEAN intervention in Cambodia: from Cold War to conditionality. The Pacific Review, 20(4), 523-550.
- Kershaw, R. (1979). 'Unlimited Sovereignty' in Cambodia: The View from Bangkok. Royal Institute of International Affairs, 35(3), 101-109.

Rungswasdisab, P. (n.d.). Thailand's Response to the Cambodian Genocide. (2018 June 19)
Genocide Studies Program: Retrieved from <https://gsp.yale.edu/thailands-response-cambodian-genocide>

Siam Becomes Thailand, 1910-1973. (2005). In N. G. Owen (Ed.), *The Emergence of Modern Southeast Asia* Honolulu: University of Hawaii Press. pp. 350-360.

Snitwongse, K. (1997). Thailand and ASEAN: Thirty Years On. *Asian Journal of Political Science*, 5(1), 87-101.

¹ ชูลีพร วิรุณหะ. (2557). โลกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : รากฐานประวัติศาสตร์. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. น. 128-129, 139.

²Craig J. Reynolds. (2005). Nation and State in Histories of Nation-Building, with Special Reference to Thailand. in G. Wang (ed.), Nation Building: Five Southeast Asian Histories. Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute. Pp. 21-38.

³Ibid.

⁴Ibid.

⁵Siam Becomes Thailand, 1910-1973. (2005). on N. G. Owen (ed.), The Emergence of Modern Southeast Asia Honolulu: University of Hawaii Press.p. 350-360.

⁶ลิขิต ซีร์เวคิน. (2546). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 139-140.

⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, และวิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์ (บ.ก.). (2544). บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. น. 242-243.

⁸เรื่องเดียวกัน. น. 252-261.

⁹กฎหมายใหม่ คือ ตัวตนหรือรูปร่างทางภูมิศาสตร์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในแผนที่ ซึ่งถูกกำหนดตามแนวคิดสมัยใหม่ของโลกตะวันตก จาก โทมัส ไกรปกรณ. (2557). กำเนิด “กฎหมาย” และพื้นที่สมัยใหม่ของล้านนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้าจั่ว (11), 18-33.

¹⁰Reynolds. (2005). Nation and State in Histories of Nation-Building, with Special Reference to Thailand.

¹¹อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, และวิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์ (บ.ก.). (2544). บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. น. 248-249.

¹²Siam Becomes Thailand, 1910-1973. (2005). p. 354-356.

¹³Craig J. Reynolds. “Nation and State in Histories of Nation-Building, with Special Reference to Thailand”. In Gungwu Wang (ed.). Nation Building five Southeast Asian Histories. Singapore: ISEAS – Yusof Ishak Institute.

¹⁴ลิขิต ชีรเวคิน. (2546). อ้างแล้ว น. 144.

¹⁵ภาวิณี บุณนาค. (ม.ป.ป.). เหตุการณ์การเมืองสามเส้า. เรียกใช้เมื่อ 15 สิงหาคม 2561 จาก สถาบันพระปกเกล้า: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=เหตุการณ์การเมืองสามเส้า>

¹⁶ลิขิต ชีรเวคิน. (2546). อ้างแล้ว น. 145-146.

¹⁷เฟิงอ้าง น. 36-37.

¹⁸Reynolds. op. cit.

¹⁹ธงชัย วินิจจะกุล. (2559). โฉมหน้าราชาชาตินิยม. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน. น. (15)-(16).

²⁰Jurgen Haacke. (2003). ASEAN's Diplomatic and Security Culture : Origins, Development and Prospects. Richmond: Routledge. p. 31. และ ถนัด คอมันตร์. (2544). ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 167-187.

²¹พวงทอง ภาวครพันธุ์. (2561). การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 52-53.

²²เดวิด เค วัยอาจ. (2556). ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. น. 527-528.

²³พวงทอง ภาวครพันธุ์. อ้างแล้ว น. 22.

²⁴ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย 14 ตุลา บันทึกประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. น. 84.

²⁵Daniel Fineman. (1997). U.S. Military Aid and Thailand's Commitment to the West, June 1949–December 1950. in A Special Relationship : The United States and

Military Government in Thailand, 1947-1958 Honolulu: University of Hawai'i Press. pp. 89-126.

²⁶ระพีภรณ์ เลิศวงศ์วีรชัย. (2545). อ้างแล้ว น. 31.

²⁷เพ็ญอ้าง น. 32.

²⁸ธิกานต์ ศรีนารา. (ม.ป.ป.). กลุ่มสี่เสาเทเวศร์. สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2561 สืบค้นจากสถาบันพระปกเกล้า: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กลุ่มสี่เสาเทเวศร์>

²⁹พวงทอง ภาวศรพันธุ์. (2561). น. 31-32.

³⁰เพ็ญอ้าง น. 106.

³¹เพ็ญอ้าง น. 106.

³²เพ็ญอ้าง น. 112-113, 119-120.

³³เพ็ญอ้าง น. 60-61.

³⁴ไมเคิล ลีเฟอร์. (2548). พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 298-300.

³⁵दनัยวัฒนา รุ่งอุทัย. (2558). ความร่วมมือด้านความมั่นคงของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้อาเซียน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 125.

³⁶เพ็ญอ้าง น. 133.

³⁷เพ็ญอ้าง น. 131.

³⁸เพ็ญอ้าง น. 137.

³⁹เพ็ญอ้าง น. 138.

⁴⁰เพ็ญอ้าง น. 138-139.

⁴¹ระพีภรณ์ เลิศวงศ์วีรชัย. (2545). บทบาทของถนัด คอมันตร์กับการต่างประเทศของไทยระหว่างปี ค.ศ. 1958-1971. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 89.

⁴²เพ็ญอ้าง น. 98-100.

⁴³เฟิ่งอ๋าง น. 114-115, 123.

⁴⁴เฟิ่งอ๋าง น. 127-132.

⁴⁵พงทอง ภวัครพันธุ์. (2561). อ่างแล้ว น. 162-164.

⁴⁶ถนัด คอมันตร์. (2528). ไทยกับอาเซียน. ใน อาเซียนในการเมืองโลก กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 316-330.

⁴⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2532). รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 94-95.

⁴⁸เดวิด เค วัยอาจ. อ่างแล้ว น. 526-527.

⁴⁹Peter Church. (2009). A Short History of Southeast-East Asia. Singapore: John Wiley & Sons (Asia). p. 171,

⁵⁰ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2551). อ่างแล้ว น. 15.

⁵¹เฟิ่งอ๋าง น. 9.

⁵²เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2546). มหาวิทยาลัยชีวิต. กรุงเทพฯ: สามัญชน. น. 76-85.

⁵³ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 205.

⁵⁴พงทอง ภวัครพันธุ์. (2561). การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น. น. 175-176.

⁵⁵ไมเคิล ลีเฟอร์. อ่างแล้ว น. 137-138.

⁵⁶ไมเคิล ลีเฟอร์. อ่างแล้ว น. 137-138.

⁵⁷ยังเติร์ก คือ ชื่อกลุ่มผู้บัญชาการทหารระดับกองพลและกองพัน ซึ่งมีบทบาททางการเมืองตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา แกนนำของกลุ่มคือ ผู้ที่จบจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ารุ่นที่ 7 ทั้งยังเคยร่วมรบในสงครามเวียดนามและการปราบปรามกบฏในไทย กลุ่มยังเติร์กเป็นส่วนผสมระหว่างผู้ที่แสดงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ในวิชาชีพ พวกเขาต้องการปกป้องอภิสิทธิ์ของทหาร คนกลุ่มนี้เชื่อว่าการเมืองไทยในมือของนักการเมืองที่พลเรือนไม่มีความชอบธรรมและไร้ประสิทธิภาพ จาก ไมเคิล ลีเฟอร์. อ่างแล้ว น. 466-467.

⁵⁸ไมเคิล ลีเฟอร์. อ่างแล้ว น. 147.

⁵⁹สุเจน กรรพฤทธิ และคณะ (บ.ก.). (2553). อุษาคเนย์ที่รัก. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁶⁰พวงทอง ภาวครพันธ์. (2561). อ้างแล้ว น. 179-182.

⁶¹เพ็ญอ้อ น. 182-183.

⁶²เพ็ญอ้อ น. 187.

⁶³เพ็ญอ้อ น. 189-190.

⁶⁴เพ็ญอ้อ น. 192-193

⁶⁵เพ็ญอ้อ น. 195-196.

⁶⁶เพ็ญอ้อ น. 200.

⁶⁷เพ็ญอ้อ น. 201.

⁶⁸กระทรวงการต่างประเทศ. (2529). เอกสารเกี่ยวกับปัญหาแกมพูชา พ.ศ. 2522-2528. กรุงเทพฯ: กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ. น. V.

⁶⁹พวงทอง ภาวครพันธ์. (2561). อ้างแล้ว น. 146-151.

⁷⁰เพ็ญอ้อ น. 158-159.

⁷¹เพ็ญอ้อ น. 133.

⁷²เพ็ญอ้อ น. 137-138.

⁷³เพ็ญอ้อ น. 139-142.

⁷⁴ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ้างแล้ว น. 217-218.

⁷⁵เพ็ญอ้อ น. 218.

⁷⁶สุรัชย์ ศิริไกร. (2544). “บทบาทของผู้นำในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ: การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อปัญหาแกมพูชา”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่มที่ 2 กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 12.

⁷⁷ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ้างแล้ว น. 222.

⁷⁸คริส เบเกอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน. น. 365-366, 376.

⁷⁹ธนาธิปไตย (Plutocracy) หมายถึง การเมืองใช้เงินเพื่อซื้อคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง รวมถึงการใช้เงินเพื่อซื้อตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี และเมื่อเข้าสู่ตำแหน่งแล้วจึงใช้อำนาจที่มีในการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อถอนทุนและเพื่อความมั่งคั่งส่วนตัว ทำให้ระบบการเมืองกลายเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบธุรกิจและเป็นยึดอำนาจการเมืองและอำนาจรัฐด้วยเงิน จาก ลิขิต ธีรเวคิน. (2533). “การพัฒนาเศรษฐกิจ ระบอบประชาธิปไตย ระบบราชการและความมั่นคงของชาติ ในมิติเบ็ดเสร็จ”. วารสารสังคมศาสตร์ 27(1). น. 218-235.

⁸⁰เฟิงอ้าง น. 227.

⁸¹พวงทอง ภาวครพันธ์. (2561). อ้างแล้ว น. 240-241.

⁸²ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ้างแล้ว น. 228.

⁸³สุรชัย ศิริไกร. อ้างแล้ว น. 12-14.

⁸⁴กระทรวงการต่างประเทศ. อ้างแล้ว น. 81.

⁸⁵Lee Jones. (2007). “ASEAN intervention in Cambodia: from Cold War to conditionality”. The Pacific Review, 20(4), 523-550. และ วิ尼ตา ศุภรเสพย์. (2528). บทบาทของอาเซียนในความร่วมมือด้านความมั่นคง. ใน เอเชียในการเมืองโลก กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 275-312.

⁸⁶พวงทอง ภาวครพันธ์. (2561). อ้างแล้ว น. 205.

⁸⁷เฟิงอ้าง น. 208.

⁸⁸เฟิงอ้าง น. 208-209.

⁸⁹สุรชัย ศิริไกร. อ้างแล้ว น. 20.

⁹⁰เฟิงอ้าง น. 19-21.

⁹¹จุลชีพ ชินวรรณ. (2544 ก.). “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่มที่ 1 กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 88-89.

⁹²เฟิ่งอ๋าง น. 92-93.

⁹³สุรชัย ศิริไกร. อ่างแล้ว น. 20.

⁹⁴จุลชีพ ชินวรรณ. (2544 ก.). อ่างแล้ว น. 88.

⁹⁵เฟิ่งอ๋าง น. 87.

⁹⁶ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ่างแล้ว น. 230-231.

⁹⁷คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร. อ่างแล้ว น. 346-347.

⁹⁸เฟิ่งอ๋าง น. .348

⁹⁹ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ่างแล้ว น 236.

¹⁰⁰เฟิ่งอ๋าง น. 286.

¹⁰¹เฟิ่งอ๋าง น. 288.

¹⁰²เฟิ่งอ๋าง น. 290.

¹⁰³คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร. อ่างแล้ว น. 354.

¹⁰⁴ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). อ่างแล้ว น. 294.

¹⁰⁵เทคโนโลยีเป็นคำเรียกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในระบบเศรษฐศาสตร์แบบอนุรักษนิยมและมีความเชี่ยวชาญในการบริหาร คนกลุ่มนี้จะทำงานอยู่ในหน่วยงานที่ดูแลเศรษฐกิจมหภาคของประเทศ เช่น กระทรวงการคลัง สำนักงานงบประมาณ ธนาคารแห่งประเทศไทย สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น อ้างอิงจาก วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม, และ ลี เค็ง ปอห์. (2542). โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คิมทอง. น. 18.

¹⁰⁶วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม, และ ลี เค็ง ปอห์. (2542). น. 28-29.

¹⁰⁷เฟิ่งอ๋าง น. 16-26.

¹⁰⁸Kusuma Snitwongse. (1997). "Thailand and ASEAN: Thirty Years On. Asian", *Journal of Political Science*, 5(1), pp.87-101.

¹⁰⁹Ibid.

¹¹⁰Ibid.

¹¹¹Ibid.

¹¹²จิตติภัทร พูนขำ. (2557). ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย: ก้าวสู่หุ้นส่วนยุทธศาสตร์ . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 39-41.

¹¹³จุลชีพ ชินวรรณโณ. (2544 ข). “สองทศวรรษ ไทย-จีน: ความร่วมมือทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (พ.ศ. 2518-2538)”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 142-145.

¹¹⁴โคริน เฟื่องเกษม. (2544). “นโยบายต่างประเทศและการตอบสนองผลประโยชน์ของชาติ: การวิเคราะห์ผลงานด้านการต่างประเทศในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย (ตุลาคม พ.ศ. 2535-2536)”. ใน รวมงานเขียนและปาฐกถา เรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. 75-76.

¹¹⁵พัชร์ นิยมศิลป์. (ม.ป.ป.). ระเบียบเศรษฐกิจอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง. สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2561 จาก สถาบันพระปกเกล้า: สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ระเบียบเศรษฐกิจอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง>

¹¹⁶เฟิ่งอ้าง น. 76-77.

¹¹⁷เฟิ่งอ้าง น. 80.

¹¹⁸พวงทอง ภาวครพันธุ์. (2561). อ้างแล้ว น. 281.

¹¹⁹ภายหลังสิ้นสุดสงครามเย็น พู๋กุยามาเชื่อว่า ระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยจะกลายเป็นรูปแบบการปกครองสุดท้ายของมนุษยชาติ พู๋กุยามาแย้งแนวคิดของมาร์กซ์ที่ว่าสังคมจะมีวิวัฒนาการจากการต่อสู้ทางชนชั้นและท้ายที่สุดจะจบลงที่การเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อโลกคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียตล่มสลายจึงเท่ากับเป็นการยืนยันว่าสังคมคอมมิวนิสต์ไม่ใช่จุดจบของประวัติศาสตร์ตามที่มาร์กซ์เสนอ แต่ชัยชนะของโลกเสรีประชาธิปไตยต่างหากที่เป็นจุดจบของประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง